

ONTWERP NATUURBEHEERPLAN 2015

PROVINCIE ■■ UTRECHT

Natuurbeheerplan 2015

Publicatiedatum 20 mei 2014
Status Ontwerp
Referentienummer 80F95A79

Inhoud

Inhoud.....	3
1 Inleiding.....	4
1.1 Waarom een natuurbeheerplan?.....	4
1.2 Status en doel van het natuurbeheerplan.....	4
1.3 Gevolgde werkwijze, procedure en inspraak.....	5
1.4 Wijzigingsprocedure voor volgende versies van het natuurbeheerplan.....	6
1.5 Leeswijzer.....	6
2 Beleidskader.....	7
2.1 Rijksbeleid en Europees beleid.....	7
2.2 Provinciaal beleid.....	7
3 Werkwijze Natuurbeheerplan.....	8
3.1 De Index Natuur en Landschap.....	8
3.2 Beheer en kwaliteitsimpuls.....	8
3.3 Kaarten.....	8
4 Natuur- en Landschapsdoelen en begrenzingen.....	9
4.1 Natuur- en Landschapsdoelen.....	9
4.2 Begrenzing van natuur.....	9
4.3 Oppervlaktes nog te ontwikkelen natuur.....	9
5 Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer (SVNL).....	11
5.1 Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer.....	11
5.2 De beheertypenkaart.....	11
5.3 Collectief beheer van weidevogelgebieden.....	13
5.4 Probleemgebieden.....	17
5.5 Toeslagen.....	17
5.6 Recreatiesubsidie.....	17
5.7 Regionaal Maatwerk en overige bestaande regelingen voor natuur- en landschapsbeheer.....	17
6 Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap.....	19
6.1 De ambitiekaart.....	19
6.2 Kwaliteitsimpuls: investeringssubsidie.....	21
6.3 Particulier natuurbeheer en subsidie voor functiewijziging.....	21
6.4 Grondverwerving.....	22
6.5 Overgangsbeheer.....	22
6.6 Natuurbrandbeheersing.....	22
7 Gebiedsbeschrijvingen.....	24
7.1 Utrechtse Heuvelrug.....	24
7.2 Uiterwaarden.....	27
7.3 De Venen.....	29
7.4 Eemland.....	31
7.5 Gelderse Vallei.....	32
7.6 Binnenveld.....	35
7.7 Kromme Rijngebied.....	36
7.8 Noorderpark.....	38
7.9 Vechtvallei.....	40
7.10 Midden West.....	41
7.11 Zuid West.....	43
7.12 Vianen.....	44
Bijlage 1 Regionale Maatwerkpakketten in Utrecht.....	46
Kaartbijlagen.....	47

1 Inleiding

Op 1 januari 2011 is het Subsidiestelsel voor Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) volledig in werking getreden, nadat dit een jaar eerder al voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer van kracht was geworden. Dit stelsel vervangt het Programma Beheer dat vanaf 1 januari 2000 van kracht was. Het SNL bestaat uit twee subsidieverordeningen: de 'Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer provincie Utrecht' (SVNL) en de 'Subsidieregeling kwaliteitsimpuls natuur en landschap provincie Utrecht' (SKNL), beiden vastgesteld door Provinciale Staten van Utrecht op 20 april 2009.

Ten behoeve van de uitvoering van de SNL stelt de provincie een natuurbeheerplan op. Het natuurbeheerplan geldt als toetsingskader voor subsidieaanvragen op basis van de genoemde subsidieverordeningen. In een natuurbeheerplan begrenzen Gedeputeerde Staten gebieden waar subsidiëring van beheer van natuur, agrarische natuur en landschapselementen plaats kan vinden. Het natuurbeheerplan geeft ook aan waar kwaliteitsimpulsen voor natuur en landschap mogelijk zijn. Daarnaast beschrijft het natuurbeheerplan per (deel)gebied welke natuur- en landschapsdoelen van toepassing zijn en stelt het natuurbeheerplan zo nodig aanvullende eisen ten aanzien van het uitvoeren van bepaalde beheermaatregelen.

Het natuurbeheerplan vormt een belangrijk instrument voor de realisering van het Rijks- en provinciale natuur- en landschapsbeleid, waaronder de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). De EHS vormt een duurzaam en samenhangend netwerk van natuurgebieden. Daartoe worden nog te ontwikkelen natuurgebieden ontwikkeld en wordt de kwaliteit van de bestaande natuurgebieden veiliggesteld en zo nodig verbeterd. Met de vaststelling van dit natuurbeheerplan wordt de EHS niet vastgesteld of gewijzigd. De EHS is vastgesteld in de provinciale structuurvisie 2013-2028. In de ambitiekaart van het natuurbeheerplan is aangegeven wat de gewenste beheertypen binnen de diverse deelgebieden binnen de provincie zijn.

1.1 Waarom een natuurbeheerplan?

Met de komst van het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer is een natuurbeheerplan ontwikkeld wat betreft opbouw en structuur heel anders in elkaar zit dan de eerdere natuur- en beheersgebiedplannen, die tussen 2000 en 2008 zijn opgesteld. Zo is met de komst van natuurbeheerplannen een geheel nieuwe taal van natuurtypen en beheertypen geïntroduceerd: de Index Natuur en Landschap. Dit is een landelijk uniforme index met natuurtypen, agrarische natuurtypen en landschapselemententypen (zie § 3.1). Daarnaast zijn de beheertypenkaart (hoofdstuk 5) en de ambitiekaart (hoofdstuk 6) nieuw.

In dit natuurbeheerplan staat aangegeven waar welke natuur aanwezig is of ontwikkeld kan worden, hoe deze natuur beheerd kan worden en welke mogelijkheden er worden geboden voor landschapsonderhoud.

1.2 Status en doel van het natuurbeheerplan

Dit Natuurbeheerplan provincie Utrecht 2015 treedt na vaststelling door Gedeputeerde Staten in werking en vervangt daarmee het op 17 september 2013 gewijzigd vastgestelde Natuurbeheerplan provincie Utrecht 2013. Dit natuurbeheerplan vormt een belangrijke bouwsteen van het provinciale natuurbeleid. Het is een beleidsplan waarvan getracht wordt de doelen te realiseren door middel van subsidies voor natuurbeheer, agrarisch natuurbeheer en landschapsbeheer volgens de Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer. In dit natuurbeheerplan is alle bestaande en nog te ontwikkelen natuur begrensd. Op de subsidiekaart die Gedeputeerde Staten elk jaar rond september vaststellen als onderdeel van het openstellingsbesluit voor het subsidiestelsel SNL wordt aangeduid welke natuur dat jaar in aanmerking komt voor subsidie.

Grondaankopen ten behoeve van natuur en voor functieverandering van agrarisch gebruik naar (particuliere) natuur is mogelijk binnen de gebieden begrensd als nog te ontwikkelen natuur. Subsidies worden op vrijwillige basis aangevraagd. Dit betekent dat agrariërs en particuliere beheerders zelf de keuze maken of ze al dan niet gebruik maken van de mogelijkheden deel te nemen aan natuurbeheer met of zonder subsidie of de grond aan de overheid te verkopen.

Het natuurbeheerplan bevat geen bindende richtlijnen voor de burger. Eigenaren en gebruikers van gronden die zijn begrensd als natuurgebied of agrarisch natuurgebied hebben de mogelijkheid om subsidie aan te vragen voor het beheer van deze terreinen. Er is dus geen sprake van aantasting van eigendoms- en gebruiksrechten.

Het natuurbeheerplan heeft geen planologische consequenties of consequenties voor bestemmingsplannen. De begrenzing van natuurgebieden heeft geen consequenties voor de uit een vigerend bestemmingsplan voortvloeiende bestaande gebruiksmogelijkheden van begrensd gronden en ook niet voor daarnaast gelegen gronden. De gebruiksmogelijkheden van een perceel met een agrarische bestemming wordt uitsluitend bepaald door het vigerende bestemmingsplan. Een natuurbeheerplan heeft dus geen enkele invloed op bestaande gebruiksmogelijkheden. Het natuurbeheerplan en het bestemmingsplan zijn verschillende toetsingskaders waarbinnen de betrokken bestuursorganen een eigen bevoegdheid tot belangenafweging toekomt.

Nieuwe kennis of beleidsontwikkeling kan in de toekomst leiden tot wijziging van het natuurbeheerplan. Het plan zal periodiek worden herzien, afhankelijk van maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen.

In 2014 wordt vormgegeven aan de vernieuwing van het agrarisch natuurbeheer, dit zal eind 2014 leiden tot een nieuw natuurbeheerplan waarin het agrarisch natuurbeheer herzien is.

1.3 Gevolgde werkwijze, procedure en inspraak

1.3.1 Werkwijze bij het natuurbeheerplan 2015

Afgelopen jaar hebben er grote beleidswijzigingen plaatsgevonden rondom natuurbeheer. Het landelijke beleid is gewijzigd en dat heeft geresulteerd in het Bestuursakkoord Natuur tussen het Rijk en de provincies. Als reactie op de landelijke bezuinigingen op het natuurbeleid heeft de provincie samen met maatschappelijke organisaties gewerkt aan een Akkoord van Utrecht. In dit Akkoord hebben de partijen afgesproken om tot 2018 nog 1506 ha van de resterende EHS-opgave van 6000 ha te realiseren. Volgens deze afspraken komen 3000 ha in de zogenaamde groene contour te vallen en komt de overige 1500 ha geheel te vervallen. De afspraken die vastgelegd zijn in het Akkoord van Utrecht zijn doorgevoerd in de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013 – 2028 (aanpassing van de beleidsmatige EHS). Op 4 november 2013 hebben Provinciale Staten het Natuurbeleid 2.0 (Utrecht, netwerk van natuur) vastgesteld. Dit nieuwe natuurbeleid heeft geleid tot een geheel nieuwe werkwijze voor de ambitiekaart waarbij meer vanuit systemen gedacht wordt.

Naast deze grote wijzigingen zijn er kleine wijzigingen doorgevoerd die voortkomen uit subsidieaanvragen SKNL en SVNL en zijn fouten op de beheertypenkaart gecorrigeerd. Ook de in IPO verband afgesproken zaken zoals het intekenen van lanen als vlakken in plaats van lijnen zijn meegenomen.

1.3.1.1 Wijzigingen op het Natuurbeheerplan 2015

Het natuurbeheerplan is volledig herzien op het gebied van natuurbeheer en de algemene teksten. Het agrarisch natuurbeheer is minimaal gewijzigd.

Er zijn wijzigingen doorgevoerd in de beheertypekaart, de ambitiekaart, de toeslagenkaart, de landschapzoekgebiedenkaart en de begrenzingenkaart.

Ambitiekaart

De ambitiekaart is geheel opnieuw opgebouwd. De ambities zijn nu bepaald per deelgebied in plaats van per perceel. De teksten per deelgebied met bijbehorende tabel zijn leidend voor de ambities.

Beheertypekaart

Op de beheertypekaart zijn wijzigingen doorgevoerd waarbij de begrenzingen zoveel mogelijk conform het Informatiemodel Natuur zijn doorgevoerd.

Natuur- en landschapsbeheer: Wij hebben deze kaart grondig doorgelopen en hebben wijzigingen doorgevoerd in de toedeling van beheertypen. Zie paragraaf 5.2.1.1 voor een uitgebreider overzicht van de wijzigingen.

Agrarische beheertypen: Wij hebben agrarisch natuurbeheer in de groene contour toegevoegd en kleine grenscorrecties doorgevoerd om doorsnijding van gewaspercelen te voorkomen.

Landschapzoekgebied

De gehele provincie minus de natuurgebieden en het stedelijk gebied zijn aangewezen als landschapzoekgebied. Inhoudelijk is dit geen wijziging ten opzichte van andere jaren.

Toeslagen

De begrenzingen van de toeslagen zijn mee veranderd met de begrenzing van het beheertype waar de toeslag op van toepassing is.

Begrenzingenkaart

De begrenzing van natuurgebieden is geheel opnieuw opgebouwd. Alle gebieden met een natuur of landschapstype zijn begrensd als natuurgebied. De begrenzing van nog te ontwikkelen natuur en groene contour is afgestemd op het Akkoord van Utrecht en verzoeken tot wijziging door AVP-programmabureau' s zijn verwerkt indien deze verzoeken pasten in onze visie.

Correctie beheertypen

Om subsidies op basis van de SVNL op de juiste wijze en de juiste plaats te verstrekken, is een correcte beheertypenkaart noodzakelijk. In 2010, 2011 en 2012 zijn wijzigingsverzoeken van de beheertypenkaart aangeleverd. De reacties zijn beoordeeld op juistheid en er is afgewogen of deze binnen het beleid van de provincie passen. Dit heeft bij het onderdeel natuur tot wijzigingen op de beheertypenkaart en ambitiekaart geleid.

Agrarisch natuurbeheer in de Groene Contour

Agrarisch natuurbeheer is mogelijk gemaakt in de Groene Contour conform de motie van PS bij het vaststellen van het Natuurbeleid 2.0.

1.3.2 Procedure

Vaststelling van het natuurbeheerplan door Gedeputeerde Staten van Utrecht vindt plaats op basis van de SVNL en de SKNL. Gedeputeerde Staten hebben besloten om de procedure toe te passen die in Afdeling 3.4 van de

Algemene wet Bestuursrecht wordt geregeld. Voordat de vaststellingsprocedure werd gestart, zijn beheersorganisaties en andere belangenorganisaties die belangen vertegenwoordigen betrokken in het proces van het opstellen van het natuurbeheerplan. Bij de vaststelling worden de volgende formele proceduristappen doorlopen:

1. Ontwerpbesluit: Gedeputeerde Staten hebben op 20 mei 2014 besloten om het Ontwerp-natuurbeheerplan provincie Utrecht 2015 ter inzage te leggen.
2. Terinzagelegging: het ontwerp-natuurbeheerplan ligt na het besluit zes weken ter inzage. De periode waarin de stukken ter inzage liggen, is in het AD versie Utrecht en op de provinciale website aangekondigd. Gedurende deze periode heeft eenieder de mogelijkheid om zijn of haar zienswijze op het ontwerpplan kenbaar te maken.
3. Inspraaknota: de zienswijzen zullen worden gebundeld en beantwoord in een inspraaknota. Na aanleiding van de beantwoording van de zienswijzen kunnen wijzigingen doorgevoerd worden in het natuurbeheerplan.
4. Vaststellen van het natuurbeheerplan: Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht zullen vervolgens het Natuurbeheerplan provincie Utrecht 2015 al dan niet gewijzigd, samen met de inspraaknota vaststellen. Na bekendmaking van het vaststellingsbesluit kan door belanghebbenden beroep worden aangetekend bij de Rechtbank Utrecht.

1.4 Wijzigingsprocedure voor volgende versies van het natuurbeheerplan

De systematiek van beheertypenkaart en ambitiekaart maakt het noodzakelijk dat het natuurbeheerplan regelmatig wordt geactualiseerd. De onderstaande wijzigingsprocedure maakt het mogelijk om met beheerders wensen en behoeften af te stemmen voordat het natuurbeheerplan wordt vastgesteld of ter inzage wordt gelegd. De procedure is als volgt:

1. Voor 1 januari maken beheerders of andere belanghebbenden kenbaar dat wijzigingen in het natuurbeheerplan gewenst zijn, bijvoorbeeld in begrenzings voor nog te ontwikkelen natuur of op de beheertypen- en ambitiekaart.
2. Vervolgens vindt er overleg plaats tussen de aanvrager en de provincie over haalbaarheid van de wens. Zo nodig vindt daarbij overleg plaats met bijvoorbeeld beheerders, AVP-gebiedscommissies of agrarische natuurverenigingen.
3. Gedeputeerde Staten besluiten medio april of het natuurbeheerplan volgens de in Afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht beschreven procedure ter inzage wordt gelegd of direct wordt vastgesteld. Dit is afhankelijk van aard en omvang van wijzigingen.
4. Indien de procedure voor terinzagelegging is gevolgd, wordt het natuurbeheerplan na verwerking van eventuele zienswijzen in augustus of september definitief vastgesteld.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 van dit plan beschrijft het bestaande Europese beleid, Rijksbeleid en provinciale beleid op hoofdlijnen.

In hoofdstuk 3 wordt de Index Natuur en Landschap uitgelegd.

In hoofdstuk 4 worden de (agrarische) natuurbegrenzings in de provincie Utrecht beschreven.

In hoofdstuk 5 worden de subsidiemogelijkheden voor natuur- en landschapsbeheer en de beheertypenkaart besproken.

In hoofdstuk 6 worden de subsidiemogelijkheden van de kwaliteitsimpuls, inclusief functieverandering en koopplicht, en de ambitiekaart besproken.

In hoofdstuk 7 wordt per deelgebied een karakteristiek van het gebied beschreven met de gewenste ontwikkelingen voor natuur.

2 Beleidskader

Het natuurbeheerplan is gebaseerd op de huidige ecologische inzichten. Het plan is afgestemd op het natuur- en landschapsbeleid van de diverse overheden (Europese Unie, Rijk en provincie) en met het vigerende integrale beleid in het landelijke gebied voor water, milieu en ruimtelijke ordening.

2.1 Rijksbeleid en Europees beleid

Het doel van natuur- en landschapsbeheer is het behoud en de verbetering van de natuur- en landschapskwaliteit. Een belangrijke partner voor de provincie in het realiseren van het natuurbeleid is de Rijksoverheid. Richtinggevend voor het nationale natuurbeleid zijn de internationale doelstellingen van het Biodiversiteitsverdrag, de Millennium Development Goals en het beleid van de Europese Unie.

2.1.1 Bestuursakkoord Natuur

Het Rijk heeft in 2010 in het Regeerakkoord aangekondigd het natuurbeleid verder te decentraliseren aan de provincies. Volgens dit Regeerakkoord is het natuurbeleid een kerntaak van de provincies. Tevens heeft het Rijk een forse bezuiniging op het gehele natuurbeleid aangekondigd. In totaal wordt €600 mln. bezuinigd op het natuurbeleid, waaronder ook het natuurbeheer. Het Rijk verwacht hierdoor ook op financieel vlak een grotere verantwoordelijkheid van de provincies.

Op 20 september 2011 hebben Rijk en IPO een akkoord gesloten over de decentralisatie van het natuurbeleid. Op respectievelijk 7 december 2011 en 8 februari 2012 zijn nadere afspraken over het akkoord en de uitvoering ervan vastgesteld.

Met dit bestuursakkoord komt het gehele natuurbeheer in de EHS onder verantwoordelijkheid te vallen van de provincies. Ook het beheer door Staatsbosbeheer maakt onderdeel uit van deze afspraak, evenals het Faunafonds en de effectgerichte maatregelen. Tegelijkertijd is afgesproken dat de verantwoordelijkheid van de financiering van het natuurbeleid buiten de EHS vanaf 2014 onder verantwoordelijkheid van het Rijk komt te vallen, die dit met de middelen uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) wil bekostigen.

2.1.2 Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR)

Het Rijk zet het ruimtelijk- en mobiliteitsbeleid in ten behoeve van een concurrerend, bereikbaar, leefbaar en veilig Nederland. Dit via een krachtige aanpak die ruimte geeft aan regionaal maatwerk, de reiziger voorop zet, investeringen scherp prioriteert en ruimtelijke ontwikkelingen en mobiliteit met elkaar verbindt. Hiervoor heeft het Rijk beleid ontwikkeld op basis van een filosofie die uitgaat van vertrouwen, heldere verantwoordelijkheden, eenvoudige regelgeving en een selectieve Rijksbetrokkenheid.

2.2 Provinciaal beleid

2.2.1 Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie

In de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie (PRS) beschrijven wij ons ruimtelijk beleid voor de periode tot 2028. Deze periode sluit aan bij die in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte van het Rijk. Wij geven aan welke doelstellingen wij van provinciaal belang achten, welk beleid bij deze doelstellingen hoort én hoe wij uitvoering geven aan dit beleid. Deels geven wij uitvoering aan ons beleid via de Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) welke tegelijk met de PRS is opgesteld.

In de PRS is de begrenzing van de planologische Ecologische Hoofdstructuur (EHS) vastgelegd. De begrenzingenkaart in het natuurbeheerplan sluit aan bij de begrenzing van de EHS in de PRS.

2.2.2 Natuurbeleid 2.0 (Utrecht, netwerk van natuur)

Slimme samenwerkingsverbanden, meer focus op natuursystemen, innovatieve manieren om geld te verdienen en de 'gebruiker' van de natuur staat centraal. Dat zijn vier belangrijke kenmerken van het natuurbeleid 'Utrecht, netwerk van natuur' van de provincie Utrecht. Het doel van het nieuwe beleid: aantrekkelijke, toegankelijke en betaalbare natuur voor iedereen. Provinciale Staten hebben op 4 november 2013 dit natuurbeleid vastgesteld. De uitwerking van dit natuurbeleid vindt plaats middels dit Natuurbeheerplan.

3 Werkwijze Natuurbeheerplan

3.1 De Index Natuur en Landschap

De basis voor het natuurbeheerplan vormt de Index Natuur en Landschap. Dit is een landelijk uniforme en sterk gestandaardiseerde "natuurtaal" die in gemeenschappelijk overleg tussen beheerders en de overheid (Interprovinciaal Overleg en het ministerie van EL&I) tot stand is gekomen.

De Index Natuur en Landschap bestaat uit de onderdelen natuur, agrarische natuur en landschapselementen. In de Index worden verder drie niveaus onderscheiden:

1. *natuurtypen* voor de sturing en verantwoording op Rijksniveau,
2. *beheertypen* voor de operationele aansturing van het beheer en
3. *beheervoorschriften* als instrument om de doelen te bereiken.

Voor de begrenzing in het natuurbeheerplan en de subsidieverlening wordt het niveau van de beheertypen gebruikt.

De *natuurtypen* zijn bedoeld als sturingsinstrument op landelijk niveau en worden gebruikt voor de rapportages van Gedeputeerde Staten aan Provinciale Staten en van de Provincie aan het Rijk. De verscheidenheid in beheer binnen elk van deze *natuurtypen* is groot, waardoor deze niet geschikt zijn om afspraken met beheerders te maken over het uit te voeren beheer.

De *beheertypen* zijn geschikt voor de aansturing van het beheer en vormen de basis voor afspraken over doelen en middelen tussen provincie en beheerder.

Voor de verwezenlijking van de gestelde doelen zijn per beheertype *beheervoorschriften* geformuleerd. Voor een natuurbeheerder geldt een algemene beheerverplichting en voor een agrarische natuurbeheerder worden concrete beheermaatregelen voorgeschreven.

De Index Natuur en Landschap is daarmee het instrument voor de sturing van natuurdoelen door de overheid, voor de financiering van het natuur- en landschapsbeheer en voor monitoring. De index is daarnaast van groot belang voor een goede afstemming tussen beheerders onderling en tussen beheerders en overheden.

3.2 Beheer en kwaliteitsimpuls

In het Subdiestelsel voor Natuur en Landschapsbeheer wordt een onderscheid gemaakt tussen financiering van het beheer van de bestaande natuur en eenmalige investeringen ter verbetering van de natuurkwaliteit (kwaliteitsimpuls). Dit is weerspiegeld in de twee subsidieverordeningen. Ook in dit natuurbeheerplan komt die tweedeling tot uiting in hoofdstuk 5 en 6.

Het onderscheid tussen beheer en kwaliteitsimpuls wordt gemaakt op basis van een analyse tussen verschillen in de actuele en de gewenste situatie (ambitie) van een gebied. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de beheertypen in de Index Natuur en Landschap.

3.3 Kaarten

In dit natuurbeheerplan is de begrenzing van natuurgebieden en de locaties van nog te ontwikkelen natuur vastgelegd op de begrenzingkaart (hoofdstuk 4). De beheertypen zijn vastgelegd op de beheertypenkaart. Deze kaarten vormen de kern van het natuurbeheerplan. De beheertypenkaart (hoofdstuk 5) geeft de huidige situatie weer en is de basis voor beheersubsidies.

De natuurambities worden beschreven per deelgebied in hoofdstuk 7. De ambitiekaart (hoofdstuk 6) geeft in Utrecht maar twee opties weer:

1. Natuur met mogelijkheid tot omvorming naar een hoger natuurtype
2. Nog te ontwikkelen natuur.

Op basis van de tekst in het natuurbeheerplan met bijbehorende tabel is duidelijk wat de mogelijkheden zijn in deze begrensde gebieden.

Aan de beheertypekaart en de ambitiekaart ligt het informatiemodel natuur (IMNA) ten grondslag. Dit is een afspraak waarin is beschreven op welke wijze de gegevens vastgelegd en uitgewisseld dienen te worden.

Hierdoor vindt er een eenvoudige en snelle gegevensuitwisseling plaats en kunnen op eenvoudige wijze de subsidies worden toegekend.

4 Natuur- en Landschapsdoelen en begrenzingen

4.1 Natuur- en Landschapsdoelen

De natuurwaarden en landschapskenmerken in de provincie Utrecht zijn uitgebreid beschreven per deelgebied in hoofdstuk 7, Gebiedsbeschrijvingen. Per gebied is beschreven wat ons natuurdoel is.

4.2 Begrenzing van natuur

In dit natuurbeheerplan zijn natuurgebieden als volgt begrensd (zie ook kaart 1):

1. *Natuur*
De begrenzing 'Natuur' geeft gebieden aan waar sprake is van actuele natuurwaarden. Hiermee worden zowel bestaande natuurterreinen als bosclementen bedoeld.
2. *Nog te ontwikkelen natuur*
De als 'nog te ontwikkelen natuur' begrensde gebieden gaan dienen als versterking en verbinding van de bestaande natuurgebieden in de ecologische hoofdstructuur. In het Akkoord van Utrecht is afgesproken dat tot 2021 nog 1.506 hectare natuur wordt ontwikkeld. (in het Akkoord van Utrecht werden deze gebieden aangeduid als 'Nieuwe natuur')
3. *Zoekgebied nog te ontwikkelen natuur*
Naast de concrete begrenzingen van nog te ontwikkelen natuur zijn op de begrenzingenkaart ook zoekgebieden aangegeven voor de begrenzing van nog te ontwikkelen natuur. Binnen het totale aantal hectaren van een zoekgebied is slechts een beperkt aantal hectaren beschikbaar voor nog te ontwikkelen natuur. Voor deze gebieden geldt dat de provincie Utrecht het belang van natuurontwikkeling onderkent, maar aan beheerders de keuze laat waar nog te ontwikkelen natuur ontwikkeld wordt. In het zoekgebied nog te ontwikkelen natuur is naast natuurbeheer tevens agrarisch natuurbeheer mogelijk. Op de beheertypenkaart staan beheertypen voor agrarisch natuur aangegeven. Om binnen zoekgebieden als beheerder op andere locaties voor natuurbeheer in aanmerking te kunnen komen moet eerst de beheertypenkaart en daarmee het natuurbeheerplan worden gewijzigd.
4. *Groene Contour*
In een deel van ons landelijk gebied realiseren wij zelf geen ecologische hoofdstructuur, maar liggen er wel kansen voor het realiseren van duurzame ecologische kwaliteiten, die van belang zijn voor het functioneren van de EHS. Wij hebben deze gebieden begrensd in de "groene contour". In en aangrenzend aan deze gebieden stimuleren wij de vrijwillige realisatie van nog te ontwikkelen natuur via onder andere het instrument rood-voor-groen. Meer informatie over de groene contour en de mogelijkheden hier zijn te vinden in de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013 – 2028. In deze gebieden is agrarisch natuurbeheer mogelijk.
5. *Recreatie om de Stad (RODS)*
Om de relatie met de omliggende natuurgebieden te laten zien, zijn de RodS-gebieden indicatief aangegeven op kaart 1. De begrenzing van de RodS-gebieden wordt echter niet geregeld in het natuurbeheerplan, evenmin als de financiering van de realisatie of het beheer van deze gebieden. Aan de opname van deze gebieden in dit natuurbeheerplan kunnen dus geen subsidierechten worden ontleend en er komen evenmin verplichtingen of beperkingen uit voort.

4.3 Oppervlaktes nog te ontwikkelen natuur

4.3.1 Algemeen

Vanaf 1 januari 2011 is de opgave voor de ontwikkeling van natuur 1.506 ha. De nog niet ontwikkelde ha hiervan zijn begrensd als "Nog te ontwikkelen natuur" op de begrenzingenkaart.

Daarnaast is er vanaf 1 januari 2011 nog 3.000 ha landbouwgrond begrensd als "Groene contour". In dit gebied zijn, op basis van de provinciale verordening, geen grootschalige ontwikkelingen mogelijk. Omvorming naar natuur is mogelijk via particulier initiatief en niet via functiewijzigingssubsidie of grondverwerving.

4.3.2 Begrenzingswijzigingen

In het Akkoord van Utrecht is afgesproken dat er in Utrecht nog 1506 ha natuur gerealiseerd zal worden. De begrenzingen zijn in dit Natuurbeheerplan grondig nagelopen. Water en reeds gerealiseerde natuur is aangegeven als natuur, kleine grens correcties en verzoeken tot wijziging vanuit AVP-programmabureau's zijn verwerkt.

4.3.3 Ecologische verbindingzones

Ecologische verbindingzones zijn in dit natuurbeheerplan niet apart begrensd. Verbindingzones zijn op dezelfde manier begrensd als alle overige (nog te ontwikkelen) natuur.

4.3.4 Zoekgebied nog te ontwikkelen natuur

In het deelgebied De Venen vindt in de polder Groot-Wilnis Vinkeveen momenteel een gebiedsproces plaats dat tot een veranderde begrenzing van nog te ontwikkelen natuur zal leiden. Vooruitlopend op de definitieve locaties van de nog te ontwikkelen natuur in dit gebied, is in dit natuurbeheerplan een zoekgebied nog te ontwikkelen

natuur begrensd. Na afloop van het gebiedsproces zal de definitieve begrenzing van de nog te ontwikkelen natuur opgenomen worden in het natuurbeheerplan.

5 Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer (SVNL)

5.1 Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer

Voor het beheer van natuur, agrarische natuur en landschapselementen kunnen beheerders in aanmerking komen voor een subsidie. Deze subsidie wordt geregeld in de Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer (SVNL) die op 21 september 2010 door Gedeputeerde Staten van Utrecht is vastgesteld. Het subsidiestelsel gaat uit van een eenvoudige manier van aanvragen, zo weinig mogelijk regels, vertrouwen in de beheerder en minimale administratieve lasten. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.NL), de Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit (NVWA) en medewerkers van de provincie Utrecht zijn belast met de uitvoering van de verordening.

In de verordeningstekst en op www.portaalnatuurenlandschap.nl wordt de subsidieverordening uitgelegd, staat beschreven wie voor subsidie in aanmerking komt en hoe de subsidie moet worden aangevraagd.

5.2 De beheertypenkaart

Op de beheertypenkaart zijn alle bestaande, alle agrarische natuur en de binnen natuurterreinen gelegen landschapselementen (indien doorgegeven door de beheerder) begrensd en getypeerd volgens de Index Natuur en Landschap. Deze kaart is de basis voor de beoordeling, voorafgaand aan de toekenning van de beheersubsidie: de kaart geeft aan voor welk beheertype op een bepaalde locatie een beheerder subsidie kan aanvragen.

Met de beheertypenkaart stimuleert de provincie de instandhouding van de op die kaart aangegeven beheertypen. Doordat de situatie in het veld veranderlijk is zal de beheertypenkaart periodiek worden aangepast en geactualiseerd.

5.2.1 Natuurbeheer

Op de beheertypenkaart staat aangegeven welke gebieden voor beheersubsidie in aanmerking komen en welk soort subsidie op de betreffende gebieden kan worden verstrekt. Per locatie is slechts één beheertype toegekend en een beheerder komt ook alleen voor financiering van het toegekende beheertype in aanmerking.

In principe worden alle natuurgebieden op de beheertypenkaart weergegeven. De kaart is de afgelopen jaren samengesteld uit informatie van de natuurbeheerders en aan de hand van lopende subsidiebeschikkingen voor natuurbeheer. De verschillende typen natuur zijn beschreven in de landelijke Index Natuurbeheer.

De landschapselementen binnen natuurgebieden zijn op de beheertypenkaart allen met dezelfde kleur aangegeven. Er is een aparte landschapselementenkaart waarop de verschillende typen zijn uitgesplitst.

5.2.1.1 Wijzigingen in het Natuurbeheerplan 2015

Wij hebben in het natuurbeheerplan 2015 de volgende wijzigingen aangebracht:

01.03 rivier- en moeraslandschap: Dit type was toegedeeld aan de Kievitsbuurt en aan enkele snippers elders in het Vechtplassengebied en in de Uiterwaarden. Wij hebben het water gewijzigd in zoete plas en de legakkers in de Kievitsbuurt geen beheertype gegeven; andere snippers zijn toegevoegd aan het aangrenzende beheertype.

02.1 rivier: Volgens de Index betreft dit alleen buitendijks water met zijn oevers in de Uiterwaarden. Wij hebben andere wateren gewijzigd in zoete plas.

04.02 zoete plas: Wij hebben al het water in de EHS dat volgens de topografie breder is dan 6 m het beheertype zoete plas gegeven.

12.01 bloemdijk: betrof enkele vlakken, deze zijn gewijzigd in kruiden- en faunarijck grasland.

12.04 zilt- en overstromingsgrasland: De vegetatie van de graslanden in de Uiterwaarden wordt onvoldoende door overstroming beïnvloed om de graslanden tot dit type te rekenen. Wij hebben ze gewijzigd in kruiden- en faunarijck grasland. Daarmee sluiten wij aan bij de situatie in de aangrenzende provincies.

14.02 hoog- en laagveenbos: Bossen buiten de veengebieden hebben wij gewijzigd in haagbeuken- en essenbos of rivier- en beekbegeleidend bos, omdat dit beter overeenkomt met de beschrijving in de Index (de laatste o.a. in Vianen).

17.01 vochtig hakhout en middenbos: Dit is het beheertype met het hoogste subsidiebedrag per hectare. In het nieuwe natuurbeleid is aangekondigd dat wij dure beheervormen met relatief lage opbrengst aan natuurkwaliteit niet zullen verlengen. De vrijkomende middelen zullen we inzetten op maatregelen ter verbetering van andere biotopen met hoge natuurkwaliteit.

Het type bestaat uit hakhout van wilg (griend), els of es. Deze zijn verschillend in natuurwaarde en beheerkosten. In dit natuurbeheerplan hebben wij deze typen daarom als subtypen toegedeeld. Wij vragen de natuurbeheerders dit te controleren. Wij zullen in interprovinciaal-verband aandringen op uitsplitsing en herberekening van het beheertype in de drie subtypen (hakhout van wilg, es en els).

Wij hebben enkele complexen hakhout (els) in het Vechtplassengebied en Botshol op de kaart gewijzigd in hoog- en laagveenbos. Deze complexen worden voor het grootste deel niet als hakhout beheerd en hakhoutbeheer heeft hier weinig ecologische meerwaarde.

Ook het hakhout in de Gelderse Vallei (els) heeft relatief weinig ecologische meerwaarde ten opzichte van opgaand bos (elzenbroekbos). Dit hebben wij op de kaart gewijzigd in vochtig productiebos. Een uitzondering

vormen de Schoolsteegbosjes, een Beschermd Natuurmonument dat zijn aanwijzing gedeeltelijk aan het hakhoutbeheer heeft te danken. Op verzoek van de beheerder kunnen wij rivier- en beekbegeleidend toekennen in plaats van vochtig productiebos als de beheerder het bos voortaan op die wijze wenst te beheren. Vianen heeft het grootste binnenlandse griendcomplex van Nederland. Wij erkennen de waarde daarvan en handhaven het als hakhout op de kaart.

Het essenhakhout blijven wij subsidiëren vanwege de grote bryologische waarde. De onzekere situatie met betrekking tot de essenziekte kan echter in de toekomst tot andere keuzes leiden voor hakhout van es.

Natura 2000 gebieden: Wij hebben de habitattypen van de aanwijzingsbesluiten deels geconverteerd naar beheertypen. Dit wordt in het Natuurbeheerplan 2016 afgemaakt.

Schaapskuddetoeslag: Wij hebben de schaapskuddetoeslag mogelijk gemaakt voor alle terreinen met het beheertype droge heide. Beheerders die hun heide door een geschepde schaapskudde willen laten begrazen kunnen deze toeslag aanvragen, indien deze toeslag opengesteld wordt voor subsidie in het openstellingsbesluit. Voor andere beheertypen is er geen schaapskuddetoeslag (meer) beschikbaar.

Landschapselementen in natuurgebied: in een aanvraag voor subsidie natuurbeheer kunnen de landschapselementen worden meegenomen mits ze op de kaart staan. Wij voegen de landschapselementen toe op verzoek van de beheerder.

L02.02 historisch bouwwerk en erf en L02.03 historische tuin hebben wij verwijderd van de kaart of toegevoegd aan aangrenzend beheertype omdat wij dit type niet subsidiëren en de toekenning zeer onvolledig was.

L03.01 aardwerk en groeve hebben wij gewijzigd in N12.02 kruidrijk grasland of L02.01 fortterrein. Op de forten hebben wij de bebouwing uit de kaart geknipt, conform de beschrijving in de Index.

Natuur op nieuwe landgoederen (rood voor groen) hebben wij een beheertype gegeven voor zover bekend.

Op **golfbanen** hebben wij alleen bos groter dan 0,5 hectare op de kaart gehandhaafd. Overige natuur- en landschapselementen hebben wij verwijderd van de kaart omdat deze elementen in hoofdzaak betekenis hebben voor de sportbeleving en wij hiervoor geen subsidie geven.

Onverharde wegen smaller dan 4 m die tussen twee beheertypen liggen hebben wij toegedeeld aan die beheertypen. (Half)verharde wegen, parkeerplaatsen, bebouwing, intensieve recreatieterreinen, etc. hebben wij zoveel mogelijk uit het beheertype geknipt. Alle wijzigingen zijn zoveel mogelijk volgens de topografische ondergrond ingetekend. Dit conform de landelijk afgesproken tekenregels.

Natuurterreinen die nog geen beheertype hadden hebben wij een beheertype gegeven. Overige door beheerders aangeleverde wijzigingsverzoeken hebben wij zo veel mogelijk verwerkt.

5.2.2 Agrarisch natuurbeheer

Voor agrarisch natuurbeheer staat op de beheertypenkaart aangegeven welke gebieden voor subsidie in aanmerking komen. Elk agrarische beheertype is onderverdeeld in meerdere agrarische beheerpakketten (zie Index Natuur en Landschap).

Op de beheertypenkaart agrarisch is aangegeven welke beheerpakketten zijn opengesteld. Voor weidevogelbeheer zijn collectieve beheerplannen vereist. De provincie geeft bij het botanische beheer aan welke pakketten op welke locatie van toepassing zijn.

Subsidie voor agrarisch natuurbeheer kan sinds 2013 alleen nog aangevraagd worden via een gebiedscoördinator. Welke gebiedscoördinator in welk gebied actief is, kunt u vinden op onze website:

<http://www.provincie-utrecht.nl/snl>.

De voorwaarden (spelregels) voor collectief beheer staan in § 5.3. Hieronder volgt per agrarisch beheertype en de toeslagen een beschrijving van de contouren uit de beheertypenkaart en welke pakketten per contour mogelijk zijn.

5.2.2.1 Overzicht van de agrarische beheertypen

Hieronder volgt een overzicht van de beheertypen in de provincie Utrecht. Per beheertype kan zijn aangegeven welke beheerpakketten in welk deelgebied van toepassing zijn. De agrarische beheertypen staan weergegeven op kaartbijlagen 3 en 4.

1. **A01.01 Weidevogelgebied**

Op de beheertypenkaart zijn de gebieden aangegeven waar weidevogelbeheer mogelijk is. Om voor subsidiëring in aanmerking te kunnen komen, is deelname aan een collectief beheerplan vereist. Uitleg over de collectieve beheerplannen, de opengestelde pakketten en de bijbehorende spelregels is te vinden § 5.3.

2. **A02.01 Botanisch waardevol grasland: perceel- en randenbeheer**

Binnen dit beheersgebied zijn de volgende beheerpakketten opengesteld:

A02.01.01 Botanisch weiland;

A02.01.02 Botanisch hooiland;

A02.01.03 Botanische weide- of hooilandrand.

3. **A02.01 Botanisch waardevol grasland: randenbeheer**

Binnen dit deelgebied is alleen het beheerpakket voor randenbeheer opengesteld:

A02.01.03 Botanische weide- of hooilandrand.

4. **A02.02 Botanisch waardevol akkerland**

De gebieden met graanakkers in de provincie Utrecht liggen in de Gelderse Vallei, Utrechtse Heuvelrug en het Kromme Rijngebied. Het beheertype A2.02 Botanisch waardevol akkerland is daarom alleen hier opengesteld.

5.2.2.2 Oppervlaktequota

Voor agrarisch natuurbeheer wordt gebruik gemaakt van een zoekgebied: de oppervlakte aan agrarische beheertypen op de beheertypenkaart is ruimer omdat van tevoren niet precies bekend is waar beheersovereenkomsten zullen worden afgesloten. Voor de agrarische beheertypen zijn daarom oppervlaktequota bepaald (zie tabel 5.1).

Tabel 5.1: Oppervlaktequota voor agrarische beheertypen

Agrarische beheertypen zoals begrensd op beheertypenkaart	Quotum
A01.01 Weidevogelbeheer (beheerpakket A01.01.01 t/m A01.01.06)	3453 ha
A02.01 Botanisch waardevol grasland: randenbeheer (beheerpakket A02.01.03)	1100 ha
A02.01 Botanisch waardevol grasland: perceel- en randenbeheer (beheerpakketten A02.01.01, A02.01.02 en A02.01.03)	2300 ha
A02.02 Botanisch waardevol akkerland	200 ha

5.2.3 **Landschapselementen**

Voor subsidies landschapsbeheer en subsidies agrarisch landschapsbeheer is aangegeven binnen welke gebieden voor welke landschapsbeheertypen subsidies landschapsbeheer kunnen worden verstrekt. Individuele landschapselementen die in natuurbeheergebied liggen en door de provincie als zodanig worden erkend, zijn op de beheertypenkaart aangegeven. Voor landschapselementen die buiten natuurgebieden liggen is op de beheertypenkaart een zoekgebied aangegeven. Als Gedeputeerde Staten besluiten subsidie voor deze elementen open te stellen, kunnen in het hele zoekgebied de daarbinnen opengestelde landschapsbeheertypen voor agrarisch landschapsbeheer worden aangevraagd.

Onderdeel natuurbeheer

Binnen natuurbeheergebieden is geen landschapszoekgebied. Daar kunnen de landschapselementen alleen één op één op de kaart staan. Wij hebben alle landschapselementen die door beheerders van natuurterreinen aan ons gemeld zijn op kaart weergegeven. Het is de keuze van de beheerder of hij de elementen die in het veld aanwezig zijn op kaart wil laten zetten of dat hij deze elementen niet apart beschouwt en meeneemt in het omliggende natuurbeheertype.

Voor beheerders van natuurgebieden geldt het volgende:

1. Landschapselementen die niet in het natuurbeheerplan staan, komen niet voor subsidie in aanmerking.
2. Landschapselementen die na vaststelling van het natuurbeheerplan worden gemeld kunnen weliswaar bij een volgende wijziging in het natuurbeheerplan worden opgenomen maar worden pas eventueel subsidiabel als de zesjarige looptijd van de overeenkomst van het onderliggende natuurbeheertype is verstreken.
3. De oppervlakte van de landschapselementen die in het natuurbeheerplan staan maar die niet voor subsidie worden opengesteld, komt niet voor subsidie in aanmerking. Dus ook niet voor het aangrenzende natuurbeheertype.

Onderdeel agrarisch natuurbeheer

Voor het agrarische beheergebied is een zoekgebied aangewezen. Aanvragers kunnen daar via een gebiedscoördinator subsidie voor landschapselementen aanvragen, voor zover daarvoor budget beschikbaar is gesteld in het openstellingsbesluit. Binnen het zoekgebied voor landschapsbeheer buiten natuurterreinen kan subsidie verkregen worden voor alle landschapselementen, met uitzondering van: L1.10 (struweelrand), L1.11 (hakhoutbosje), L1.12 (Griendje), L1.14 (Rietzoom en klein rietperceel), L1.15 (natuurvriendelijke oever) en L04.01 (wandelpad over boerenland).

Openstelling van de subsidie voor landschapselementen bij natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer

In het jaarlijkse openstellingsbesluit van de SVNL en de SKNL kan de provincie aangeven of budget voor landschapsbeheer ingezet wordt, of dit enkel verkregen kan worden voor elementen waar reeds een subsidieovereenkomst ligt en dat ook voor niet eerder gesubsidieerde elementen beheersubsidie verkregen kan worden.

5.3 Collectief beheer van weidevogelgebieden

In dit natuurbeheerplan zijn gebieden aangewezen waarbij een collectief beheerplan is vereist: subsidie is dan alleen mogelijk na onderlinge afstemming en samenwerking tussen beheerders. Een collectief beheerplan is vereist om de effectiviteit van beheermaatregelen te verhogen.

Een collectief beheerplan wordt opgesteld door een, door GS aangewezen, gecertificeerde gebiedscoördinator. De gebiedscoördinator is verantwoordelijk voor het proces dat leidt tot het collectieve beheerplan en is aanspreekpunt voor de provincie voor de kwaliteit van het collectieve beheerplan.

Bij het weidevogelbeheer is een collectief beheerplan een voorwaarde, omdat onderlinge samenwerking tussen beheerders essentieel is voor het resultaat. Een subsidieverzoek voor weidevogelbeheer kan alleen gehonoreerd worden wanneer de betreffende gronden zijn opgenomen in een door GS vastgesteld collectief beheerplan. In Utrecht zijn er zeven afzonderlijke gebieden waarbinnen telkens één collectief beheerplan dient te worden opgesteld (zie § 5.3.2).

Hieronder wordt eerst ingegaan op het weidevogelbeheer in het subsidiestelsel. Vervolgens wordt ingegaan op de gebieden waar collectief beheer van weidevogels plaats kan vinden. Tenslotte wordt ingegaan op de voorwaarden die van toepassing zijn op deze collectieve beheerplannen.

5.3.1 Weidevogelbeheer

Nederland vormt een belangrijk broedgebied voor weidevogels. Zo broedt meer dan 50% van de West-Europese grutto populatie in Nederland. De provincie Utrecht levert daaraan een belangrijke bijdrage. Enkele van de rijkste weidevogelgebieden in Nederland liggen in de provincie Utrecht.

Het gaat echter niet goed met de weidevogels. Verschillende onderzoeken laten zien dat de Nederlandse populatie weidevogels ondanks een actief weidevogelbeleid gedurende de laatste 30 jaar flink is afgenomen en dat deze afname nog niet gestopt is. Onder andere uit de Vogelbalans 2008 en uit onderzoek van SOVON Vogelonderzoek Nederland blijkt dat het aantal grutto's in Nederland sinds 1990 gehalveerd is en dat scholekster en veldleeuwerik zelfs met meer dan tweederde in aantal achteruit zijn gegaan. Tevens is gebleken dat beheer, dat enkel gericht is op bescherming van nesten, onvoldoende is en dat een meer gebiedsgerichte aanpak noodzakelijk is om de weidevogels te behouden. Om te komen tot een integrale systeemaanpak van de weidevogelproblematiek heeft het ministerie van LNV in 2005 het initiatief genomen voor het project "Weidevogelverbond" en de oprichting van een landelijk kennisnetwerk weidevogels. In het kader van het landelijke Weidevogelverbond en het project Mozaïek op Maat in de provincie Utrecht zijn verschillende pilots uitgevoerd. Uit deze pilots is gebleken dat de resultaten van het weidevogelbeheer worden verbeterd wanneer een mozaïek van maatregelen wordt gerealiseerd gericht op kuikenoverleving en wanneer daarbij samenwerking tussen alle betrokken beheerders plaatsvindt.

Deze ervaring heeft geleid tot het landelijke advies "Beleidsinhoudelijke adviezen voor provincies en weidevogelkringen ten behoeve van planmatig en gebiedsgericht weidevogelbeheer". De provincie Utrecht hanteert dat advies als basis voor de inzet van het weidevogelbeheer in het natuurbeheerplan. Op basis van dat advies en van de Utrechtse pilots kiezen wij daarom voor de volgende aanpak:

1. Middelen voor weidevogelbeheer worden gericht op de gebieden met voldoende hoge dichtheden van weidevogels. Het gaat dan om gebieden met minimaal 10 broedparen grutto per 100 ha, dan wel minimaal 20 broedparen van alle kritische weidevogels (kievit, kraakeend en graspieper uitgezonderd).
2. Middelen voor weidevogelbeheer worden met name ingezet voor maatregelen die de kuikenoverleving vergroten (het zogenaamde 'kuikenland')
3. De ligging en omvang van maatregelen voor kuikenoverleving worden gekoppeld aan de meest recente ligging en dichtheid van nesten van de meest kritische soorten als de grutto
4. Middelen voor weidevogelbeheer worden alleen ingezet in gebieden waar sprake is van een planmatige aanpak d.m.v. een collectief beheerplan

De provincie richt zich op korte termijn op het behoud van de bestaande populaties van weidevogels. Naar verwachting zullen voor het behoud van de weidevogels meer maatregelen genomen moeten worden dan de inzet van de subsidiemogelijkheden van de SNL. In de weidevogelvisie hebben Gedeputeerde Staten een nadere invulling gegeven aan het provinciale weidevogelbeleid en de lange termijn doelstelling van het weidevogelbeleid.

5.3.2 Criteria en werkwijze bij de begrenzing van weidevogelgebieden

Uitgangspunt bij de begrenzing van de weidevogelgebieden is het advies van het landelijke Weidevogelverbond en de meest recente broedgegevens van weidevogels in de provincie Utrecht. De begrenzing van de weidevogelgebieden in het natuurbeheerplan 2009 en navolgende plannen is onderbouwd in het document "Begrenzing van agrarische beheertypen in het Natuurbeheerplan provincie Utrecht" (2009). Er is bewust niet gekozen voor een 'krappe' begrenzing van de weidevogelgebieden. Zo wordt voldoende speelruimte geboden aan de gebiedscoördinator (zie hieronder) om een goed mozaïek in en rondom de weidevogelkernen te vormen en kan beter worden geanticipeerd op verschuivingen in een populatie. De gebiedscoördinator dient er daarbij zorg voor te dragen dat de beheersmaatregelen gesitueerd worden op percelen met hoge dichtheden van weidevogels.

Voor de volgende gebieden (die tevens zijn weergegeven op kaartbijlage 3) is een collectief beheerplan vereist:

- De Venen (inclusief Polder Mijnden)
- Lopikerwaard e.o.
- Het Utrechtse deel van Vechtvallei (inclusief de Aetsveldsche Polder)
- Kromme Rijngebied
- Eemland

Voor de volgende gebieden geldt dat één collectief beheerplan gemaakt wordt voor gronden die in de provincies Utrecht en Zuid-Holland gelegen zijn, waarbij in het plan een splitsing tussen het Utrechtse en Zuid-Hollandse deel gemaakt wordt:

- Polder Lange Ruige Weide
- Vianen

Gedeputeerde Staten hebben voor ieder gebied een gebiedscoördinator verzocht om een collectief beheerplan op te stellen. Deze rol wordt met name door agrarische natuurverenigingen ingevuld.

5.3.3 Randvoorwaarden voor het weidevogelbeheer

Randvoorwaarden voor het collectieve beheerplan

Een subsidieverzoek voor weidevogelbeheer zal enkel gehonoreerd worden wanneer de betreffende gronden zijn opgenomen in een door GS vastgesteld collectief beheerplan. Gedeputeerde Staten kunnen een collectief beheerplan vaststellen, indien voldaan wordt aan de volgende randvoorwaarden:

- Het collectieve beheerplan is opgesteld onder verantwoordelijkheid van een gebiedscoördinator die gecertificeerd is.
- Het collectieve beheerplan heeft een omvang van minimaal 100 ha aaneengesloten beheerd gebied.
- Het mozaïek bevat enkel maatregelen die gericht zijn op de instandhouding van de weidevogelpopulatie.
- De gebiedscoördinator dient zorg te dragen voor afstemming tussen beheerders van zowel natuurgronden als agrarische gronden. Indien de gebiedscoördinator een agrarische natuurvereniging is, dan worden ook agrariërs die geen lid zijn van die agrarische natuurvereniging betrokken bij de opstelling van het collectieve beheerplan.
- Een collectief beheerplan kan provinciegrensoverschrijdend zijn. In dat geval wordt er één plan opgesteld, met aanvragen opgesplitst per provincie.
- Zowel het collectieve beheerplan, als mutaties van het plan, worden tijdig aangeleverd bij de provincie. De provincie maakt over deze termijnen afspraken met de gebiedscoördinator.
- Het collectieve beheerplan is ondertekend door alle deelnemende landbouwers en de gebiedscoördinator.

Het collectieve beheerplan bestaat in ieder geval uit een digitale kaart waarop de ruimtelijke samenstelling van de gekozen beheerpakketten is opgenomen. Daarnaast onderbouwt de gebiedscoördinator het plan met een tekst waarin minimaal is aangegeven:

- Een onderbouwing van de doelstelling en een verwachting over de gewenste populatiegroottes gedurende de beheerperiode (ambitie).
- Een onderbouwing van de totstandkoming van het mozaïek in ruimte en tijd.
- De afstemming die met beheerders van natuurgrond heeft plaatsgevonden bij de totstandkoming van het mozaïek en gemaakte afspraken over toekomstig beheer.
- De wijze waarop de gebiedscoördinator omgaat met flexibel beheer en last minutebeheer.
- Op termijn zal de provincie ook afspraken maken met de gebiedscoördinator (en indien nodig andere gebiedspartijen) over te treffen inrichtingsmaatregelen, monitoring en predatie.

Eisen ten aanzien van het mozaïek

Gedeputeerde Staten zullen het collectieve beheerplan in ieder geval toetsen op het budget dat voor het beheerplan beschikbaar is. Daarbij hanteert de provincie het uitgangspunt dat het budget dat de afgelopen jaren benut is voor weidevogelpakketten, binnen een op kaartbijlage 3 aangeduid gebied, ook in het komende jaar voor het collectieve beheerplan in dat gebied beschikbaar is. De gebiedscoördinator kan niet meer beheermaatregelen inzetten dan dat budget toelaat.

Daarnaast zullen Gedeputeerde Staten het collectieve beheerplan toetsen op de verwachte ecologische effectiviteit van het plan. De provincie Utrecht gaat daarbij uit van het landelijke advies van het Weidevogelverbond. Op basis van dat advies wordt een collectief beheerplan opgesteld voor gebieden met minimaal 10 broedparen grutto per 100 ha, dan wel minimaal 20 broedparen van alle kritische weidevogels (kievit, krakeend en graspieper uitgezonderd). De gebiedscoördinator dient er daarom zorg voor te dragen dat het collectieve beheerplan zich binnen de 'ruim' begrensde weidevogelgebieden richt op de gebieden die voldoen aan deze kwaliteitseis.

De basis wordt daarnaast gevormd door het realiseren van een voldoende grote oppervlakte aan maatregelen die gericht zijn op het overleven van de kuikens (het 'kuikenland'). Daarom geldt een minimale eis voor de oppervlakte 'kuikenland'. Hierbij is het aandeel kuikenland gekoppeld aan de meest recent vastgestelde dichtheid van grutto's en andere kritische weidevogels op basis van de rekenfactor 1,4 ha kuikenland per gruttobroedpaar (met een adequate spreiding in tijd en ruimte).

Kuikenland kan via verschillende graslandbeheersvormen worden gerealiseerd. Iedere beheervorm heeft een andere weegfactor (zie tabel 5.2). Door waardevol kuikenland te kiezen met een factor groter dan 1, kan de netto benodigde fysieke oppervlakte kuikenland verkleind worden. In het collectieve beheerplan geeft de gebiedscoördinator aan hoe het voorgestelde beheer op kwaliteit en kwantiteit is getoetst, bijvoorbeeld met het model Beheer Op Maat van Alterra. Ook de ruimtelijke spreiding (onderlinge samenhang) van het kuikenland, valt onder de verantwoordelijkheid van de gebiedscoördinator. Het is een voorwaarde om het kuikenlandbeheer te situeren op percelen waar de meeste vogels broeden. Een derde aspect betreft de kwaliteit van het kuikenland. Soms is het te dicht (onaantrekkelijk, ontoegankelijk), soms biedt het te weinig voedsel. De gebiedscoördinator heeft als opgave om voldoende beheer van voldoende kwaliteit te realiseren en dient de onderbouwing daarvan aan te geven in het collectieve beheerplan.

Tabel 5.2: Diverse typen kuikenland en hun weegfactor

Pakketnummer	Pakketten en toeslagen	Waarde als kuikenland in ha
A01.01.01a	Weidevogelgrasland met rustperiode tot 1juni	1,2
A01.01.01b	Weidevogelgrasland met rustperiode tot 8 juni	1,4
A01.01.01c	Weidevogelgrasland met rustperiode tot 15 juni	1,5
A01.01.01d	Weidevogelgrasland met rustperiode tot 22 juni	1,5
A01.01.01e	Weidevogelgrasland met rustperiode tot 1 juli	1,5
A01.01.01f	Weidevogelgrasland met rustperiode tot 15 juli	1,5
A01.01.01g	Weidevogelgrasland met rustperiode tot 1 augustus	1,5
A01.01.02a	Weidevogelgrasland met voorweiden tot 1 mei en daarna rust tot 15 juni	0,7
A01.01.02b	Weidevogelgrasland met voorweiden tot 8 mei en daarna rust tot 22 juni	0,8
A01.01.03a	Plasdras van 15 februari tot 15 april	0,2
A01.01.03b	Plasdras van 15 februari tot 15 mei	0,8
A01.01.03c	Plasdras van 15 februari tot 15 juni	0,8
A01.01.03d	Plasdras van 15 februari tot 1 augustus	0,8
A01.01.05	Kruidenrijk weidevogelgrasland en graslandrand	1,5
A01.01.06	Extensief beweid weidevogelgrasland	1,5
<i>optionele toeslag</i>	<i>Kuikenland</i>	<i>0,3 voor de gehele perceeloppervlakte</i>

Voor deze beheertypen geldt aanvullend het volgende:

- Weidevogelgrasland met een rustperiode later dan 22 juni kan enkel ingezet worden op percelen met zeer kritische soorten, zoals de watersnip
- Legselbeheer wordt ingezet ter ondersteuning van het kuikenland. Indien in een gebied geen of onvoldoende kuikenland wordt gerealiseerd dan komt ook de mogelijkheid van legselbeheer te vervallen.
- Overeenkomsten voor botanische weide- of hooilandrand (beheerpakket A02.01.03) kunnen meetellen als kuikenland, wanneer deze een breedte van minimaal 3 meter hebben en niet eerder dan 1 juni gemaaid worden. De weging is gelijk aan die van de kuikenstrook.
- Overeenkomsten voor Botanisch weiland of hooiland (beheerpakket A02.01.01 en A02.01.02) kunnen meetellen als kuikenland, wanneer tevens wordt voldaan aan de beheerseisen van het beheerpakket Kruidenrijk weidevogelgrasland (A01.01.05). Deze pakketten hebben een weging die gelijk is aan die van Kruidenrijk weidevogelgrasland (A01.01.05).
- Voor gebieden waar een natuurgebied is gesitueerd met beheertype Vochtig weidevogelgrasland (N13.01), Vochtig hooiland (N10.02) en Kruiden- en faunarijk grasland (N12.02) kunnen de gronden in het natuurgebied deels meetellen als kuikenland, wanneer in het collectieve beheerplan aannemelijk wordt gemaakt dat de betreffende gronden de functie van 'kuikenland' in het mozaïek kunnen vervullen. In dat geval hebben deze pakketten een weging die gelijk is aan die van Kruidenrijk weidevogelgrasland (A01.01.05).

Flexibel en last minutebeheer

Uit de landelijke adviezen voor het weidevogelbeheer is gebleken dat een bepaalde mate van flexibiliteit noodzakelijk is, waarmee ingespeeld kan worden op veranderingen in het gebruik van het gebied door de vogels. In dit natuurbeheerplan worden daarom mogelijkheden geboden voor flexibel en last minutebeheer.

De gebiedscoördinator kan jaarlijks voorstellen doen voor mutatie van het collectieve beheerplan. Dit wordt het **flexibele beheer** genoemd. De gebiedscoördinator kan jaarlijks, medio oktober, een voorstel voor een aangepast collectief beheerplan bij de provincie indienen. Een aanpassing van het collectieve beheerplan dient te worden vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Aanpassingen van het collectieve beheerplan kunnen alleen worden ingediend wanneer deze tot doel hebben om te komen tot een hogere kwaliteit van het plan.

Tijdens het broedseizoen kan de gebiedscoördinator door middel van **last minutebeheer** op percelen met een subsidieovereenkomst een intensivering van het weidevogelbeheer inzetten. Met last minute-beheer kan de

gebiedscoördinator inspelen op jaarlijkse verschuivingen in de weidevogelpopulatie. Momenteel biedt de SNL twee mogelijkheden voor last minutebeheer: de inzet van kuikenstroken en het verlengen van een pakket met rustperiode inzetten. De provincie en de gebiedscoördinator maken jaarlijks afspraken over het budget dat voor last minutebeheer beschikbaar is. Wanneer in de toekomst andere vormen van last minutebeheer mogelijk gemaakt worden dan zal de provincie ook hierover afspraken maken met de gebiedscoördinator.

Het uitgangspunt is dat jaarlijks maximaal 20 % van het kuikenland kan worden gewijzigd van locatie en dat maximaal 20 % van het kuikenland in het mozaïek kan worden ingevuld met kuikenvelden. Jaarlijks kan eveneens 20% van het legselbeheer gewijzigd worden van locatie. Het agrarische beheerpakket kruidenrijk weidevogelgrasland (A01.01.05) kan niet flexibel worden ingezet.

Vaststelling van het collectieve beheerplan

Het collectieve beheerplan en aanpassingen daarvan worden vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Voor vaststelling dient een collectief beheerplan te voldoen aan eerder genoemde eisen en spelregels. In uitzonderlijke situaties kunnen Gedeputeerde Staten hiervan afwijken, op basis van een gemotiveerde onderbouwing in het collectieve beheerplan waarom in een specifiek geval niet aan de eisen kan worden voldaan.

5.4 Probleemgebieden

Natuurlijke omstandigheden, zoals een uitgesproken reliëf, hoge grondwaterpeilen of onregelmatige perceelsvormen, kunnen een beperking vormen voor de landbouw in bepaalde gebieden. Op deze gronden is bewerking moeilijker door de natuurlijke handicaps. Door deze fysieke omstandigheden hebben de agrariërs een concurrentienadeel, immers de productiekosten worden hoger en het rendement lager. De gronden met deze natuurlijke handicaps worden probleemgebieden genoemd.

In dit natuurbeheerplan is de begrenzing van de probleemgebieden in de provincie Utrecht opgenomen (kaartbijlage 6). De begrenzing is eerder door Gedeputeerde Staten vastgesteld op 28 september 2004 in het Beheersgebiedsplan provincie Utrecht, herziening 2004. Die begrenzing is zonder wijzigingen overgenomen in voorlopers van dit natuurbeheerplan. In het natuurbeheerplan 2013 is de begrenzing van de probleemgebieden beperkt aangepast op de percelen van het Agrarisch Areaal Nederland. Voor probleemgebiedensubsidies wordt in het natuurbeheerplan alleen bepaald waar eventuele subsidie kan worden verstrekt. In de regelingstekst en op www.portaalnatuurenlanschap.nl worden de subsidies voor probleemgebieden uitgelegd, staat wie voor subsidie in aanmerking komt en hoe de subsidie moet worden aangevraagd. Of daadwerkelijk subsidie aangevraagd kan worden, is afhankelijk van het openstellingsbesluit dat Gedeputeerde Staten elk jaar vaststellen. In dit openstellingsbesluit geven Gedeputeerde Staten aan of het onderdeel probleemgebieden opengesteld is voor subsidie of niet.

5.5 Toeslagen

Gescheperde schaapskuddes

In de SVNL is een toeslag voor gescheperde schaapskuddes opgenomen. Kaartbijlage 7 geeft weer waar de toeslag van toepassing is. Het betreft de gronden met het beheertype N07.01 (Droge heide).

Vaarland

Met vaarland worden beheereenheden bedoeld die uitsluitend via het water kunnen worden bereikt. De beheerkosten voor vaarland zijn vanwege de moeilijke bereikbaarheid hoger dan voor natuurterreinen die normaal bereikbaar zijn. Op de toeslagenkaart is aangegeven waar sprake is van vaarland (zie kaart 7). Voor deze gebieden kan een toeslag worden aangevraagd op de beheersubsidie.

5.6 Recreatiesubsidie

In de SVNL is een recreatiesubsidie voor openstelling voor het publiek en inrichtingsmaatregelen opgenomen. Deze subsidie kan alleen in combinatie met een beheersubsidie worden aangevraagd. De recreatiesubsidie is van toepassing op alle gebieden waar een subsidie natuurbeheer kan worden aangevraagd en waar voldaan kan worden aan de voorwaarden van de recreatiesubsidie.

5.7 Regionaal Matwerk en overige bestaande regelingen voor natuur- en landschapsbeheer

De SVNL biedt mogelijkheden voor de ontwikkeling van eigen maatwerkpakketten. De provincie Utrecht maakte in het natuurbeheerplan 2013 voor het eerst gebruik van deze mogelijkheid. Gedeputeerde Staten hebben op 13 april 2010 een uitwerking vastgesteld van de wijze waarop de provincie invulling wil geven aan het regionale maatwerk. In 2011 is hier invulling aan gegeven en zijn de ontwikkelde pakketten besproken met de Taakgroep Index, de landelijke groep die zich bezig houdt met het toetsen van de pakketten binnen de SNL.

In Utrecht zijn er twee pakketten voor regionaal maatwerk ontwikkeld.

1. Hoge dichtheid weidevogels

De pakketten voor hoge dichtheden zijn ontwikkeld in een pilot in het gebied Maatpolder. In dit gebied komen hoge dichtheden weidevogels voor met een perceelstructuur waarbij de reguliere pakketten uit de regeling niet passen. Voor deze situatie zijn nieuwe regionaal maatwerk pakketten ontwikkeld.

Code in de Index: A01.01.04c1.ut, A01.01.04c2.ut, A01.01.04c3.ut

Gebied: Maatpolder in Eemland en in De Venen. Zie kaartbijlage 13.

2. Toeslag Zwarte Stern

Zwarte sternes komen voor in het Veenweidegebied van de Provincie Utrecht. Door aangepast oeverbeheer worden voedsel en schuilplaatsen voor de kuikens verkregen. Door het uitleggen van vlotjes in sloten wordt nestgelegenheid geboden aan zwarte sternes. Om dit mogelijk te maken is een regionaal maatwerkpakket ontwikkeld als toeslag op het reguliere randen pakket.

Code in de Index: T9.ut en T10.ut

Gebied: Veenweidegebied in het westen van de Provincie Utrecht. Zie kaartbijlage 13.

In bijlage 1 is een beschrijving van deze pakketten opgenomen.

In kaartbijlage 13 is aangegeven waar deze regionale maatwerkpakketten mogelijk zijn.

6 Kwaliteitsimpulsen Natuur en Landschap

Dit hoofdstuk beschrijft welke gebieden voor subsidies uit de Subsidieverordening Subsidieregeling kwaliteitsimpuls natuur en landschap provincie Utrecht (SKNL) in aanmerking komen. Bij de kwaliteitsimpulsen gaat het veelal om een kwantitatieve of kwalitatieve opgave om in een bepaald gebied, onafhankelijk van het type beheerder, de natuurkwaliteit te verbeteren door:

- verwerving van gronden voor natuurontwikkeling;
- (her)inrichting van terreinen;
- functieverandering van landbouwgrond naar natuurgrond;
- herstel van milieu- en watercondities;
- kwaliteitsverbetering van bestaande natuur.

Subsidies voor Kwaliteitsimpulsen Natuur en Landschap worden verstrekt op basis van de Subsidieregeling kwaliteitsimpuls natuur en landschap provincie Utrecht. De subsidieaanvragen worden door de provincie getoetst aan de doelen van de ambitiekaart.

In dit natuurbeheerplan is een deelgebiedenkaart opgenomen. Per deelgebied is in hoofdstuk 6 en 7 aangegeven wat de doelen zijn die wij nastreven. Ook is er een ambitiekaart opgenomen. Deze ambitiekaart geeft aan waar kwaliteitsverbetering van bestaande natuur mogelijk is en waar wij nog extra natuur willen ontwikkelen. De ambitiekaart is een middel om te bepalen welk terrein voor een kwaliteitsimpuls in aanmerking zou moeten komen.

6.1 De ambitiekaart

Op de ambitiekaart staan de natuurdoelen weergegeven. Deze kaart is van belang voor de ontwikkeling van landbouwgrond naar natuur (subsidie voor functieverandering en inrichting) en voor initiatieven die gericht zijn op verbetering van de bestaande natuur (bijvoorbeeld verdrogingsbestrijding en omvorming bestaande natuur).

De natuurdoelen zijn niet meer op perceelsniveau, maar op deelgebiedsniveau bepaald. Voor elk deelgebied is een prioritering van natuurdoelen aangegeven. Daarmee wordt minder gedetailleerd gestuurd dan voorheen, conform het nieuwe Natuurbeleid 2.0. Voor diverse toepassingen, zoals bij verdrogingsbestrijding en ruimtelijke ontwikkelingen, betekent dit, dat een andere aanpak nodig is dan voorheen. Voor elke specifieke locatie zal in overleg met betrokkenen moeten worden vastgesteld wat de natuurdoelen zijn.

De ambities zijn weergegeven in onderstaande tabel. Deze tabel is één op één verwerkt in de ambitiekaart. De tabel wordt toegelicht in de gebiedsbeschrijvingen van hoofdstuk 7.

Ambitietabel voor nog te ontwikkelen natuur en omvorming van bestaande natuur

Beheertype	Eemland	Geiderse Vallei *)	Binnenveld	Noorderpark *)	Vecht-vallei	De Venen	Midden West	Zuid West	Uiterwaarden	Vianen	Kromme Rijngebied *)	Utrechtse Heuvelrug
02.01 rivier									3			
04.01 kranswierwater			2	2		2						
05.01 moeras	2	2	2	1	2	1	2	2	2	2	2	
06.01 veenmosrietland en moerasheide			1	1		1						
06.02 trilveen (via laagveenontwikkelingsreeks)			1	1		1						
06.04 vochtige heide		1										1
06.05 zwakgebufferd ven		1										1
06.06 zuur ven of hoogveenven		2										2
07.01 droge heide		2										2
07.02 zandverstuiving												2
10.01 nat schraalland	1	1	1	1	1	1	1	1			1	1
10.02 vochtig hooiland	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	
11.01 droge schraalgraslanden		2		2					1		2	2
12.02 kruiden- en faunarijke grasland	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
12.03 glanshaverhooiland	2				2		2	2	1	2	2	
12.05 kruiden- en faunarijke akker		1*		1*					3*	3*	1*	1*
13.01 vochtig weidevogelgrasland	1**				1**	1**	1**	1**				
14.01 rivier- en beekbegeleidend bos	3	3	3				3	3	3	3		
14.02 hoog- en laagveenbos				3	3	3	3					
14.03 haagbeuken- en essenbos					3		3	3			3	3
15.02 dennen-, eiken- en beukenbos	3	3	3	3							3	3

Voor niet vermelde beheertypen geldt geen uitbreidingsambitie

werkwijze voor te ontwikkelen natuur:

- 1 eerste prioriteit; indien niet realiseerbaar dan:
- 2 tweede prioriteit; indien niet realiseerbaar dan:
- 3 derde prioriteit

werkwijze voor bestaande natuur:

omvorming mogelijk naar type met hogere prioriteit

1* voor botanische doelen alleen op historische akkerlocaties

1** alleen in weidevogelkerngebieden

*) = inclusief de flanken van de Heuvelrug

6.1.1 Nog te ontwikkelen natuur

Bij de omvorming van landbouwgrond naar natuur wordt gestreefd naar een zo groot mogelijke oppervlakte van de natuurbeheertypen met de hoogste prioriteit voor dat deelgebied. Dit is de natuur met grote internationale en nationale waarde. Het is vaak zeer soortenrijke natuur, zoals trilveen en nat schraalland en/of zeer specifieke en daardoor zeldzame natuur, zoals vochtige heide. Het is ook de natuur die het meest kenmerkend is voor het systeem en het meest cruciaal voor het functioneren van het natuurnetwerk. Vaak zijn er meerdere natuurdoelen met dezelfde prioriteit. Dat houdt verband met de diversiteit in de deelgebieden en de verschillende functies in het systeem. In de deelgebiedsbeschrijvingen wordt beschreven welke plek de types in het systeem hebben. Initiatiefnemers zoeken in de eerste plaats naar mogelijkheden om de typen met de hoogste prioriteit te realiseren.

Als op de betreffende locatie geen van de typen met de hoogste prioriteit gerealiseerd kan worden, wordt bekeken of een type met de tweede prioriteit gerealiseerd kan worden. Als ook dat niet mogelijk is wordt teruggevallen op de derde prioriteit.

Wat wel of niet mogelijk is op een locatie wordt in de eerste plaats bepaald door de abiotische omstandigheden en de mogelijkheden om deze te verbeteren. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de fosfaatgehalten van de bodem en de hydrologische situatie. Daarnaast speelt de landschappelijke en cultuurhistorische situatie een belangrijke rol. Daarbij is van belang dat de deelgebieden niet geheel éénvormig zijn: het voornamelijk natte deelgebied Noorderpark bijvoorbeeld, bevat ook de drogere overgang naar de Utrechtse Heuvelrug, waar natuurrakers één van de natuurdoelen zijn. De aanleg van nieuw bos heeft een lage prioriteit. Toch kan in een natuurgebied de realisatie van nieuw bos langs storende bebouwing of infrastructuur de voorkeur krijgen boven een ander type natuur om daarmee een visuele buffer te creëren. Ook combinaties met andere doelen, zoals waterberging en recreatie, kan leiden tot natuur met een lagere prioriteit. Zo zal de combinatie met waterberging mogelijk niet kunnen leiden tot nat schraalland, maar wel tot vochtig hooiland.

Deze benadering biedt betrokkenen bij natuurontwikkeling de mogelijkheid om te komen tot maatwerk. Uitgangspunt blijft dat de nieuwe natuur zijn rol in het systeem en het natuurnetwerk kan vervullen. De deelgebiedbeschrijvingen van hoofdstuk 7 bieden hiervoor een handvat. Er is bovendien veel informatie beschikbaar in de vorm van diverse publicaties en rapporten, voor alle gebieden waar nieuwe natuur is voorzien. De tabel omvat niet alle typen natuur die op dit moment aanwezig zijn. Voor beheertypen die niet vermeld zijn geldt geen uitbreidingsdoelstelling.

6.1.2 Bestaande natuur

Soms is de natuur die nu aanwezig is niet de natuur die het meest bijdraagt aan het systeem als geheel. In die gevallen is omvorming naar een ander type gewenst. Als dat niet via geleidelijke weg (beheer) kan worden gerealiseerd zijn inrichtingsmaatregelen nodig. Op basis van het natuurbeheerplan kan daarvoor subsidie worden aangevraagd mits daarvoor budget beschikbaar is gesteld in het openstellingsbesluit.

Omvorming van bestaande natuur is mogelijk naar een beheertype met hogere prioriteit in de tabel. Aanwezige beheertypen die niet in de tabel staan, zoals ruigteveld en productiebos, komen eveneens voor omvorming in aanmerking. Dit wil uiteraard niet zeggen dat alle beheertypen met een lagere prioriteit per definitie moeten worden omgevormd naar beheertypen met een hogere prioriteit.

Een voorbeeld van de omvorming van bestaande natuur is de inrichting van kruiden- en faunairijk grasland (prioriteit 3) tot vochtig hooiland (prioriteit 2) of nat schraalland (prioriteit 1). Het overgrote deel van de natuurgraslanden bestaat op dit moment uit kruiden- en faunairijk grasland. Dit type grasland heeft relatief lage natuurwaarden. De tabel maakt omvorming naar vochtig hooiland of nat schraalland mogelijk als dat op een specifieke locatie gerealiseerd kan worden via bijvoorbeeld hydrologische maatregelen in combinatie met het afgraven van de voedselrijke bovengrond.

Een ander voorbeeld is de omvorming van bos (prioriteit 3) naar heide (prioriteit 2) op de Utrechtse Heuvelrug. Omvorming is mogelijk als daardoor op bepaalde plaatsen de kwaliteit van het natuurnetwerk als geheel kan worden verbeterd.

Net als bij de te ontwikkelen natuur uit landbouwgrond kunnen ook bij de omvorming van bestaande natuur de abiotische situatie en combinaties met andere doelen, zoals recreatie en cultuurhistorie, een rol spelen.

6.2 Kwaliteitsimpuls: investeringssubsidie

In paragraaf 6.1 is een tabel opgenomen met de mogelijkheden voor omvorming van het ene type natuur naar een ander type met een hogere prioriteit. Voor dergelijke ingrepen biedt de SKNL de mogelijkheid voor investeringssubsidie (kwaliteitsimpuls). Na het toekennen van de subsidie en het uitvoeren van de maatregelen zal de beheertypenkaart in het natuurbeheerplan worden aangepast. Zodat er voor heide beheersubsidie kan worden verkregen volgens de SNL. De investeringssubsidie kan gericht zijn op:

- a. maatregelen voor verbetering van de natuurkwaliteit in een bestaand natuurterrein, waarbij het beheertype niet verandert;
- b. inrichtingsmaatregelen in een bestaand natuurterrein, waarbij van het aanwezige beheertype wordt overgestapt naar het gewenste beheertype;
- c. inrichtingsmaatregelen, waarbij landbouwgrond wordt omgevormd naar natuurterrein;
- d. inrichtingsmaatregelen op landbouwgrond om de kwaliteit van een aanwezig agrarisch beheertype te verhogen;
- e. inrichtingsmaatregelen op landbouwgrond met als doel om nieuwe landschapselementen aan te leggen.

Voor de specifieke voorwaarden met betrekking tot de verlening van een investeringssubsidie wordt verwezen naar de verordeningstekst of naar www.portaalnatuurenlandschap.nl. Per jaar bepaalt GS of er geld beschikbaar gesteld zal worden voor investeringssubsidies en voor welk type investering.

6.3 Particulier natuurbeheer en subsidie voor functiewijziging

Particulier natuurbeheer is in alle gebieden mogelijk die in dit natuurbeheerplan zijn begrensd als nog te ontwikkelen natuur en zoekgebied nog te ontwikkelen (zie hoofdstuk 4). De particulieren zijn en blijven in dat geval eigenaar van de gronden. Landbouwgronden worden daarbij definitief omgezet in natuur, waarbij de waardevermindering van de grond wordt vergoed. Dit is subsidie functieverandering. De subsidie voorziet in de compensatie van de waardevermindering van de grond als gevolg van deze omvorming.

De subsidie voor functiewijziging kan alleen worden verstrekt indien de beoogde terreinen worden ingericht voor de natuurdoelen, zoals opgenomen op de ambitiekaart.

Voor de verdere specifieke voorwaarden met betrekking tot de verlening van een subsidie voor functiewijziging wordt verwezen naar de Subsidieregeling kwaliteitsimpuls natuur en landschap provincie Utrecht of naar www.provincie-utrecht.nl/snl.

6.4 Grondverwerving

De mogelijkheid van grondverwerving is van toepassing op alle gronden die in dit natuurbeheerplan zijn begrensd als nog te ontwikkelen natuur en zoekgebied nog te ontwikkelen natuur (zie hoofdstuk 4). Tot eind 2010 had BBL namens de provincie een koopplicht binnen de alsnog te ontwikkelen natuur begrensde natuurgebieden, indien de gronden worden aangeboden aan BBL/provincie. In dat geval diende BBL/provincie de grond tegen agrarische waarde te verwerven. Deze koopplicht was een verwervingsplicht voor BBL/provincie, maar geen plicht voor de grondeigenaar om de grond te koop aan te bieden. Eind 2010 is deze koopplicht opgeschort i.v.m. de bezuinigingen. Het is de bedoeling dat de koopplicht dit jaar weer van kracht wordt; hiertoe zal een verzoek neergelegd worden bij de staatssecretaris.

Realisatie van nog te ontwikkelen natuur gebeurt op basis van vrijwilligheid. Buiten de begrensde natuurgebieden kan BBL/provincie eveneens gronden verwerven (als ruilgrond) voor de realisatie van de natuurgebieden. Naast grondverwerving vindt realisatie van nieuwe natuur ook plaats via functieverandering, waarbij de eigenaar van agrarische grond omvormingssubsidie aanvraagt en de waardedaling tot natuurgrond vergoed krijgt. Gronden die binnen de begrenzing liggen en eigendom zijn van BBL/provincie worden verkocht aan een eindbeheerder. Daarbij wordt een ieder in de gelegenheid gesteld om de grond te kopen. Uitgangspunten daarbij zijn marktconformiteit en gelijkberechtiging (gelijke kansen voor een ieder onder gelijke omstandigheden).

Eind 2014 is er sprake van een nieuwe situatie door de opheffing van DLG (waarbij taken over zullen worden genomen door de provincies) en het uit BBL treden van de provincie Utrecht. De provincie Utrecht streeft ernaar voor 1 januari 2015 alle BBL-gronden (voor zover afgesproken in de vaststellingsovereenkomst) op naam van de provincie Utrecht te plaatsen.

6.5 Overgangsbeheer

Op sommige gronden, die zijn begrensd als nog te ontwikkelen natuur, bestaat de mogelijkheid om als vorm van 'overgangsbeheer' agrarisch natuurbeheer uit te voeren. Het gaat om gronden die begrensd zijn als nog te ontwikkelen natuur, waar verwerving of functieverandering nog niet heeft plaatsgevonden en waar agrarisch natuurbeheer een bijdrage levert aan de realisatie van het einddoel.

Overgangsbeheer is mogelijk:

- In nog te ontwikkelen natuurgebieden met op de ambitiekaart een weidevogelstelling (beheertype N13.01), voor zover er een reële mogelijkheid bestaat een functionerend weidevogelmozaïek te realiseren. Agrarisch natuurbeheer heeft in deze gebieden de doelstelling om bestaande weidevogelpopulaties te behouden; het is echter niet het beoogde eindbeheer. Op de beheertypenkaart zijn deze gebieden begrensd met het agrarische beheertype A01.01. Het betreft enkele gebieden in De Venen.
- In het gebied Groot Wilnis Vinkeveen is met de gebiedspartijen afgesproken, dat voorafgaande aan de realisatie van nog te ontwikkelen natuur botanisch agrarisch natuurbeheer mogelijk is.

6.6 Natuurbrandbeheersing

Bij de inrichting en het onderhoud van uw terrein kunt u rekening houden met het vermijden of het verminderen van brandrisico's en kunt u ervoor zorgen dat de brandweer een eventuele brandhaard succesvol kan bestrijden. Dit geldt vooral voor terreindelen met een hoog ontstaan- of escalatierisico, eventueel in combinatie met een hoog veiligheidsrisico. Bij inrichting en onderhoud ten behoeve van brandrisicobeheersing zal overigens altijd naar een goede balans met de lange termijn natuurdoelstellingen gezocht moeten worden. De effectiviteit van bepaalde beheermaatregelen, zoals het wel of niet weghouden van tak- en tophout van wegen en paden, staat deels nog ter discussie. Zolang gericht onderzoek hiernaar nog geen eensluidend antwoord heeft gegeven, wordt aan de voorgestelde maatregelen het voordeel van de twijfel gegeven. Ook hier geldt dat lokaal maatwerk nodig is, want geen gebied en geen situatie is in bos en natuur hetzelfde.

Pas inrichting en onderhoud aan

- zorg in brandgevoelige, risicovolle terreingedeelten voor een netwerk van hoofdpaden van waaruit gemakkelijk kan worden geopereerd door zware blusvoertuigen van vrij grote omvang en onderhoud dit netwerk
- beperk recreatieve voorzieningen (toegangen, wandelroutes, parkeerplaatsen, picknickplaatsen, campings, horecaondernemingen) in of nabij risicovolle vegetaties
- maai brandgevoelige vegetatie of verwijder tak- en tophout, brandbaar strooisel, en ander fijn brandbaar materiaal in een strook van 10-20 m rond picknick- en parkeerplaatsen om het aandeel brandbaar materiaal te verminderen,
- vermijd het ontstaan van stapels tak- en tophout die zo hoog zijn dat zij loopvuur kunnen overbrengen naar de boomkronen

- overweeg om bij de werkschrijving van houtoogstwerkzaamheden de aannemer te verzoeken het tak- en top hout niet te hoog te stapelen en bij voorkeur minimaal 10-20 m van in ieder geval de drukbezochte plekken (picknickplaatsen, speelvelden, grenzend aan campings) en veelbelopen paden te houden. Dit zal bij een tijdige voorbereiding weinig tot geen meerkosten opleveren
- bekijk waar een brand eventueel vanuit vegetaties met een hoog escalatierisico kan worden 'opgevangen' door het aanleggen van brandstroken en brandsingels met een weinig brandbare vegetatie (bufferzones)
- tracht grenzend aan gevoelige objecten (zoals campings, picknickplaatsen, en dergelijke)
- vermijd zo mogelijk een struiklaag of ondergroei van naaldhoutsoorten op overgangsgebieden tussen heide/grasvegetaties en voor kroonbrand gevoelig naaldbos
- bedenk bij het afsluiten van wegen of de brandweer daardoor gehinderd kan worden in haar brandbluswerkzaamheden.
- bedenk waar de aanleg van open water tevens de brandveiligheid kan bevorderen.
- In overleg met de veiligheidsregio Utrecht kan deze over de mogelijke maatregelen adviseren. Daarmee is de veiligheidsregio tegelijkertijd geïnformeerd over de maatregelen en kan hier bij de brandbestrijding rekening mee houden.

Neem voor meer informatie over natuurbrandbeheersing contact op met uw lokale brandweer of kijk op:

http://www.brandweerkennisnet.nl/thema%27s_bkn/index/

<http://www.infopuntveiligheid.nl/Publicatie/Dossier/1/natuurbrandenwildfires.html>

<http://www.bosschap.nl/bedrijfsvoering/detail/detail.php?11>

7 Gebiedsbeschrijvingen

In dit hoofdstuk worden de natuur- en landschapsdoelstellingen per deelgebied beschreven (zie kaartbijlage 9). De opbouw per deelgebied:

- Gebiedskarakteristiek – systeembenadering: een beschrijving van de omstandigheden die bepalend zijn voor de natuur- en landschapswaarden, zowel het “systeem” van bodem en water, als de rol van de mens.
- Gebiedskarakteristiek – ecologische kernkwaliteiten: een beschrijving van de belangrijkste natuurwaarden in het deelgebied.
- Gebiedskarakteristiek – landschap: een beschrijving van de landschappelijke kernkwaliteiten.
- Ambitie Natuurbeheer: geeft weer welke natuurbeheertypen we in dit deelgebied met prioriteit willen realiseren. Dat kan zowel vanuit nog te ontwikkelen natuur, als door omvorming van bestaande natuur. De tekst is een toelichting op de tabel in paragraaf 6.1, die het overzicht biedt van de te ontwikkelen beheertypen in de afzonderlijke deelgebieden.
- Ambitie Agrarisch Natuurbeheer: dit onderdeel wordt nog niet ingevuld in het natuurbeheerplan 2015. Het wordt wel toegevoegd aan tekst in het natuurbeheerplan 2016 als het project Vernieuwing Agrarisch Natuurbeheer afgerond is.
- Ambitie Landschapsbeheer: geeft de ambitie m.b.t. het landschap voor dat deelgebied weer. Dit onderdeel wordt nog niet ingevuld in het natuurbeheerplan 2015. Het wordt wel toegevoegd aan de tekst in het natuurbeheerplan 2016 als het project Vernieuwing Agrarisch Natuurbeheer afgerond is.

7.1 Utrechtse Heuvelrug

Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

De Utrechtse Heuvelrug is vooral gevormd in de voorlaatste ijstijd, het Saalien (zo'n 150.000 jaar geleden). De gletschers stuwden niet alleen zand op maar zorgden ook voor aanvoer van keileem, een wat kalkrijker mengsel van klei, zand en stenen. In de laatste ijstijd, die zo'n 10.000 jaar geleden eindigde, bereikte het landijs Nederland niet maar werd door de wind, op deze nog zowat kale stuwwal en eromheen, dekzand afgezet, dat tamelijk voedsel- en kalkarm is. Afsmeltende sneeuw gaf hier nog meer relief aan door smeltwaterdalen uit te snijden zoals de Pijnenburgerlaagte en Darthuizerpoort. Na de ijstijden raakte de Heuvelrug bebost en vormden zich aan de flanken ervan veengebieden zoals bij Baarn en Soest en in de randzone naar de Gelderse Vallei. Reeds in de bronstijd leidde het kappen en branden van bos tot het lokaal ontstaan van heidevelden. Door een sterke bevolkingstoename vanaf de 11e eeuw nam de ontbossing sterk toe, vooral voor energievoorziening en ijzerwinning was veel hout nodig. Door die ontbossing tijdens de middeleeuwen kreeg de wind opnieuw vat op een deel van het zand waardoor uitblazingsvlakten ontstonden zoals de Leersumse plassen en grote stuifzandgebieden. De veengebieden werden eveneens ontgonnen waarbij het veen door special hiervoor gegraven turfvaarten werd afgevoerd, zoals de Praamgracht bij Baarn. De Heuvelrug is rijk aan sporen in het landschap die de ontstaansgeschiedenis laten zien, zowel op het gebied van geologie als op het gebied van cultuurhistorie.

De Heuvelrug kent tegenwoordig behalve meer bebouwing en wegen ook weer veel meer bos naast heideterreinen en nog enkele stuifzandgebieden. De Heuvelrug functioneert als een groot infiltratiegebied voor regenwater. Het geïnfilterde water kan hier diep wegzakken, het grondwatervlakte ligt dan ook ver buiten het bereik van de vegetatie. Afhankelijk van allerlei lokale factoren treedt het grondwater op lager gelegen plaatsen uit. Tijdens het transport door de bodem worden ijzer, voedingsstoffen en soms ook kalk opgenomen waardoor kwelwater een ander karakter heeft dan regenwater. Ter plekke van uittredend kwelwater ontstaat een diversiteit aan natte biotopen. Dat kan een bovenloop van een beek richting de Gelderse Vallei zijn, een kwelmoeras (Anderstein bij Maarn), het kan gegraven sprengen op de landgoederen van schoon water voorzien (Heidestein) en zorgt voor een specifieke flora en fauna in de kwel sloten op de overgang naar het Kromme rijngebied en de Gelderse vallei.

Gebiedskarakteristiek - Ecologische kernkwaliteiten

De belangrijkste ecologische waarde van de Heuvelrug is, hoewel geregeld doorsneden door wegen, de grote aaneengeslotenheid van de natuurfuncties in combinatie met de variatie in bodem en vochtcondities en aan biotopen. Het niveauverschil van de Heuvelrug betekent een gradiënt van hoog naar laag, van droog naar nat en van voedselarm naar voedselrijker. Het natuurbeleid is dan ook gericht op het versterken van de ecologische samenhang over grote oppervlakten en op het behoud en ontwikkeling van de variatie. Het motto Heel de Heuvelrug is dan ook veelzeggend.

Bos, droge heide en stuifzand

Vanaf de late middeleeuwen tot in de 19e eeuw bestond de Heuvelrug vooral uit uitgestrekte heidevelden en zandverstuivingen. Er was wel bos maar dat bleef heel laag doordat het intensief cyclisch behakt werd voor brandhout en eikenschorswinning. Dit gebruik resulteerde wel in overleving van vooral autochtone zomer- en wintereikbegroeiing. Hier resteren de waardevolle oude boskernen van met hun oorspronkelijk inheemse vegetatie die tot schilderachtige opgaande bossen uitgegroeid zijn. Het zijn belangrijke genenbronnen van waaruit bij natuurherstel herkolonisatie kan plaatsvinden en waaromheen ruimte voor uitbreiding gewenst is. Ze bevinden zich vaak tussen de bebouwing die vanaf de 19e eeuw gepland is om de zandverstuivingen te bedwingen en als

productiebos dan wel als bij de buitenplaatsen aangelegd werden. Gestreefd wordt naar een samenhangend bosgebied waarbij ook grotere bosdieren niet Veel monotoon productiebos is in de laatste 30 jaar veranderd richting natuurlijker bos qua soortensamenstelling, structuur, aandeel dood hout en leeftijdsopbouw. belemmerd worden in hun verspreiding. Het droge bos op de Heuvelrug is nu nog vaak soortenarm. De oude boskernen en de bossen op oude bosbodems kennen een wat soortenrijkere kenmerkende flora met dalkruid en blauwe bosbes. Die is ook zichtbaar op de met doorgeschoten hakhout begroeide boswallen die oude functiescheidingen aangeven en vaak veel ouder zijn dan het aangrenzende bos. Zowel loof- als naaldbossen op iets leemhoudende bodem, daar waar zich dankzij het reliëf geen strooisel ophoopt, kunnen rijk zijn aan paddenstoelen. Omvorming van dichte bossen naar opener bos is zowel bij loof- als naaldbos bevorderlijk gebleken voor de biodiversiteit evenals vrijstelling van jeneverbesstruwelen en openheid aanbrengen op de overgang van bos naar stuifzand (Korte duinen). De nog aanwezige stuifzanden kunnen alleen actief stuivend zand houden als ze incidenteel kaal gemaakt worden zoals in het als aardkundig monument aangewezen gebied de Lange duinen gebeurt. Stuifzand vertegenwoordigt een geheel eigen biotoop die specifiek is voor een aantal zeldzame kortsmossen en paddenstoelen.

De grote heideterreinen die nog resteren zijn de Leusderheide, het Leersumse veld en Soesterberg, daarnaast zijn nog vele kleine heideterreinen verspreid aanwezig. Voor de instandhouding van heide is actief beheer noodzakelijk. Het ingezette heideherstelbeleid heeft zowel als doel om het areaal heide te vergroten als om de terreinen onderling te verbinden. Veel hiervan is inmiddels gerealiseerd.

Op de Heuvelrug zijn veel maatregelen genomen die de versnippering van natuurlijke leefgebieden moeten tegengaan: vooral de aanleg van ecoducten over autosnelwegen en spoorwegen en veel kleine faunapassages zijn belangrijke stappen in het vormen van ecologische verbindingen. Hierdoor worden de beperkingen in verspreiding van dieren die door (spoor)wegen en bebouwing veroorzaakt wordt, enigszins opgeheven. Grote ecoducten zijn o.a. de Treeker Wissel die de Leusderheide met de recent uitgebreide heide van Den Treek verbindt, het ecoduct Beukbergen en diverse ecoducten over de A12 die hebben geleid tot uitbreiding van het Nationaal Park tot 10.000 ha. Door deze maatregelen neemt het leefgebied voor karakteristieke heidesoorten kwalitatief en in oppervlakte toe terwijl ze grotere bosdieren meer mogelijkheden voor hun verspreiding bieden. De zandhagedis is een voorbeeld van een karakteristieke soort van droge heide die profiteert van het heideherstel.

natte heide, nat schraalland en ven

Op de lagere delen van de Heuvelrug en op delen waar zich slecht doorlatende lagen in de ondergrond bevinden zijn vennen en natte heideterreinen te vinden. Deze biotopen zijn zeldzaam op de Heuvelrug. Een deel ervan wordt voornamelijk gevoed door regenwater, een deel door lokaal kwelwater terwijl ook de combinatie voorkomt. Al deze varianten hebben een kenmerkende flora en fauna. In de lager gelegen smeltwaterdalen zoals de Laagte van Pijnenburg kan het aandeel kwelwater in sloten en vijvers aanzienlijk zijn en nat schraallandontwikkeling is hier kansrijk. Vanwege de vochtige omstandigheden is de laagte van belang als natte ecologische verbinding tussen de valleien van de Eem en Vecht.

grasland en akker

De meeste graslanden liggen vooral in de overgangszone van het droge zand naar de wat vochtiger dekzandgebieden van Eemland, de Gelderse Vallei, het Binnenveld, het Kromme Rijngebied en het Noorderpark. Ze zijn niet specifiek soortenrijk, wel vaak in de perceelsranden waar soorten als dauwnetel en reukgras aangetroffen worden. In tegenstelling tot de graslanden scoren de natuurakkers op de Heuvelrug met name qua akkerflora redelijk goed. Door dun te zaaien en weinig mest te gebruiken zijn deze wintergraanakkers een belangrijke groeiplaats voor de sterk bedreigde akkerflora geworden. De natuurakkers op het Leersumse veld en op de Laarsenberg zijn bijzonder vanwege hun grote populatie Korensla, een zeldzaam akkerkruid van schrale bodem. De engen van de flankdorpen zijn vooral kansrijke plekken voor een rijke akkerflora. Diverse natuurakkers zijn te vinden op de engen van Leersum, Elst en Amerongen. De Achterbergse eng ligt op de puinwaaier van de stuwwal bij Rhenen en is vooral als grasland in gebruik.

Droog schraalgrasland is veel zeldzamer dan droge heide en specifiek van belang voor vlindersoorten als de kommavlieder. De voormalige vliegbasis Soesterberg is het grootste droge schraalgrasland van de Heuvelrug, ook met overgangen naar droge heide, waar de grootste populatie veldleeuwerik voorkomt van de provincie.

Op de noordflank van de Heuvelrug ligt tussen Soest en Amersfoort een oud cultuurlandschap met houtwallen, schaapsdriften en enkele natuurakkers. Midden in het dorp Soest ligt de Soestereng, een gevarieerd complex van akkers met paden erdoor.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van de Utrechtse Heuvelrug zijn: robuuste eenheid, reliëfbeleving en extreme historische gelaagdheid. Op de Utrechtse Heuvelrug zijn vijf deelgebieden te onderscheiden: Beboste toppen, Zuidflank, Achterflank, de Laagten en 't Gooi.

Zie ook het katern Heuvelrug van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/utrechtse-heuvelrug/>

Robuuste eenheid

De kernkwaliteit 'robuuste eenheid' komt vooral tot uitdrukking in het bos als drager van het landschap van de Heuvelrug. Het bos bindt alle deelgebieden van de Heuvelrug met elkaar samen. Overal is het bos aanwezig, in meerdere of mindere mate. De beleving van het bos kent veel verschillende aspecten en perspectieven. De beleving vanuit het bos zelf is maar één aspect. Minstens zo belangrijk is de beleving vanuit open plekken, paden en wegen en vanaf hoge uitkijkpunten. Zij geven allemaal een andere kijk op het bos. En omgekeerd beïnvloedt het bos de beleving van de open plekken, paden, wegen en uitkijkpunten. Een bijzonder aspect van deze kernkwaliteit is de beleving van de robuuste eenheid vanuit de omliggende landschappen, van buiten de

Heuvelrug. In alle andere landschappen in de provincie Utrecht zijn de kernkwaliteiten van dat landschap alleen daarbinnen te ervaren. De Heuvelrug is hierin een grote uitzondering. Vanuit de omliggende landschappen is de Heuvelrug vaak markant aan de horizon te zien. Door het bos en reliëf steekt ze hoog boven het omliggende landschap uit. De beleving van deze robuuste eenheid wordt mede bepaald door het zicht op de Heuvelrug in de aangrenzende landschappen.

Reliëfbeleving

De reliëfbeleving als kwaliteit hangt nauw samen met de robuuste eenheid. Ze zijn bijna niet los van elkaar te zien. De robuuste eenheid is mede zo robuust omdat de Heuvelrug zo hoog boven de omliggende landschappen uitsteekt. Maar de reliëfbeleving is veel rijker dan dat. Binnen het Provinciaal Landschap is het reliëf in vrijwel alles te beleven. Alle ruimtelijke kenmerken worden beïnvloed door het reliëf. De bosvloer, wegprofielen en open plekken zitten vol microreliëf. Wegen glooien in de lengte. Open plekken hebben hoge en lage zijden. Uitzichtpunten zijn door het reliëf letterlijke hoogtepunten. Langs de randen van de stuwwal krijgt de reliëfbeleving een extra dimensie. Naast de hoogtevverschillen binnen de Heuvelrug, valt hier ook de hoge ligging van de Heuvelrug ten opzichte van haar omgeving op. Doorzichten naar en panoramische uitzichten over de omliggende landschappen zijn belangrijke kenmerken van de reliëfbeleving van de Heuvelrug. Deze kwaliteit is het sterkst in de zuidflank, met zijn steilrand en doelbewust gemaakte zichtrelaties de helling af. Vanaf de achterflank en de randen van 't Gooi zijn de uitzichten op het lager gelegen ommeland meer terloops, minder dramatisch. In de laagten zijn de uitzichten op de omgeving nagenoeg afwezig. Het deelgebied ligt weliswaar hoger dan het aangrenzende eemland en Groene Hart, maar dat is vanuit de Heuvelrug nauwelijks te zien. Tot slot is een bijzonder aspect van de reliëfbeleving het vrijwel afwezig zijn van water. In alle landschappen van Utrecht speelt water een belangrijke rol. Maar op de Heuvelrug is het juist droog. Water komt op de hoge delen alleen voor in sporadische, geïsoleerd liggende plassen (vennen, zandwinplassen). Aan de randen wordt het water wat frequenter, in smalle slootjes en watergangen en -partijen van landgoederen. De laagten vormen de enige gebieden met doorgaande watergangen.

Extreme historische gelaagdheid

De gelaagdheid is vooral een verhalenrijke kwaliteit in het landschap. De ruimtelijke kenmerken geven wel een scala aan aanleidingen om de extreme historische gelaagdheid te herkennen. De combinatie van heidevelden, stuifzanden en naaldbossen verwijst direct naar het oude landbouwsysteem en de teloorgang daarvan. De verschillende bossoorten geven hints naar diverse verhalen. Dennenbossen, ooral in combinatie met chalet-architectuur, geven een 'Zwitserse' sfeer, hooggewaardeerd in de negentiende eeuw. Sterrenbossen en landschappelijke parkbossen tonen de aanwezigheid van landgoederen en buitenplaatsen. De omvorming van productiebos naar natuurlijk bos laat een maatschappelijke verandering in natuurbeleving zien. In elk landschap komen bebouwingkernen voor met daarbuiten een meer losse bebouwing. Veelal is de losliggende bebouwing agrarisch, met hier en daar een bijzonderheid; een molen of buitenplaats. In het geval van de Heuvelrug is de losse bebouwing juist vooral niet agrarisch. Er is een grote hoeveelheid aan statige landhuizen, gedenkbouwsels, monumentale instituten, villaparken, militaire bouwwerken en campings, veel meer dan in andere Utrechtse landschappen. Al deze bouwwerken verwijzen naar bijzondere kenmerken van de Heuvelrug: de hoge ligging met uitzicht, de ontspanning van bos, de droge zandgrond zonder de ziekteverwekkers van zompige gebieden, de beschikbaarheid van grond omdat het niet erg vruchtbaar is voor landbouw. Ze zijn gerelateerd aan verschillende historische ontwikkelingen en verhalen die allemaal door elkaar heen het landschap van de Heuvelrug hebben beïnvloed.

Ambitie Natuurbeheer

De natuurambitie voor de Heuvelrug ligt - afgezien van het behoud en de verbetering van de omvang en aaneengeslotenheid – hoofdzakelijk in afwisseling en verdere kwaliteitsverbetering van de verschillende beheertypen. Een belangrijke factor hierin is de tijd: voor bosbegrippen is het bos op de Heuvelrug nog steeds overwegend jong, op de oude boskernen, de met bomen begroeide historische wallenstructuren en oude buitenplaatsbossen met lanen na. Daarnaast heeft het beheer grote invloed in het sturen op ecologische kwaliteit, bijvoorbeeld door omvormen van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoort, bestrijden van Amerikaanse vogelkers, vrijstellen van oude boskernen en natuurgericht beheer. De afwisseling betreft onder andere de verschillende bostypen. Naast inheems (natuur)bos waarin weinig wordt ingegrepen, vertegenwoordigt ook een zeker aandeel uitheems (productie)bos natuurwaarden. Het belangrijkste bostype is dennen-, eiken- en beukenbos. Op enkele plekken wordt droog hakhout in ere gehouden.

De afgelopen tien jaar zijn veel heideterreinen ecologisch met elkaar verbonden en vergroot. Voor diverse kenmerkende heidesoorten is de situatie daardoor verbeterd. Grote omvormingen van bos naar heide zijn niet meer voorzien. Op kleine schaal kan het omvormen van bos naar droge of vochtige heide op geschikte plaatsen bijdragen aan de afwisseling en biodiversiteit van het systeem als geheel. Daarbij kan ook een combinatie met cultuurhistorische of recreatieve doelen of het beperken van het gevaar voor bosbranden aan de orde zijn.

Enkele specifieke typen natuur zijn belangrijke natuurdoelen: de stuifzanden, vennen, vochtige heiden en droge schraalgraslanden. In de laagte van Pijnenburg liggen potenties voor natte schraallanden (kleine zeggenmoeras). Op de flanken, met name aan de kant van de Gelderse Vallei, zijn hier en daar gronden begrensd voor de ontwikkeling van natuur, meestal in de Groene Contour. Daar liggen kansen voor versterking van het natuursysteem van de Heuvelrug. Kruiden- en faunarijke akkers vormen een van de natuurdoelen, met name op de engen van de flankdorpen. Op deze oude akkerlocaties ligt de prioriteit bij de akkerflora (wintergraan), elders, of in combinatie, zijn natuurakkers gewenst voor akkervogels ('s winters overstaand zomergraan). Ook droge schraalgraslanden en houtwallen, houtsingels en lanen versterken het overganglandschap.

7.2 Uiterwaarden

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Uiterwaarden vormen samen met de rivier een continu lint door het landschap met veel parallelle lijnen (de rivier, de zomerkade en de winterdijk). Ze maken deel uit van het rivierenlandschap zoals dat is ontstaan door meandering en sedimentatie van de rivier waardoor oeverwallen en kommen ontstonden. Later werd de ruimte voor de rivier bedwongen met dijken (12e eeuw) waarbij de winterdijk de harde grens tussen binnen- en buitendijkse gronden wordt en er alleen nog sedimentatie plaatsvindt in de uiterwaarden. De uiterwaarden onderscheiden zich in winter- en zomerbed, onderling gescheiden door zomerkaden en/of oeverwallen. Ze worden door de klei-afzettingen steeds hoger en de dijken moeten regelmatig worden aangepast aan de verminderde afvoercapaciteit van de uiterwaarden en de toename van de hoeveelheid water ten gevolge van verbeterde drainage van het achterland. Ten behoeve van herstel, onderhoud en ophoging van de winterdijk werd vroeger klei gegraven in een strook langs de dijk. Hierdoor ontstond buitendijks een zone van ondiepe kleiputten. Sinds de aanleg van de dijken heeft de mens steeds meer invloed op de uiterwaarden gekregen. Na aanleg van de zomerkade werd de uiterwaard in agrarisch gebruik genomen. Vloedbossen maakten plaats voor griend en graslandpercelen. Bij normaal rivierpeil was er extensief agrarisch gebruik. Waar grotere delen afgegraven werden voor kleiwinning ten behoeve van de baksteenindustrie werden de uiterwaarden geëgaliseerd en veel intensiever agrarisch gebruikt. Plaatselijk vond tot op grote diepte zandwinning plaats. Door verdergaande kanalisatie en de aanleg van stuwen (Amerongen en Hagestein) werd het natuurlijk karakter van de rivier sterk beperkt. In de zomer is de afvoer van water door de rivier meestal gering en stroomt de rivier in haar zomerbed. In de winter en het voorjaar kan de afvoer van (smelt-)water zo sterk toenemen dat de rivier buiten haar oevers treedt en het winterbed vult.

Bovenstrooms van stuw Amerongen is de rivier gestuwd. Het stuwpeil bij normale rivierafvoer is daar 6m + NAP. Voor het stuwland Hagestein (tussen Amerongen en Hagestein) is dat 3m + NAP. Benedenstrooms stuw Hagestein staat de rivier onder invloed van de getijdenwerking. Het gemiddelde laagwaterpeil is ca. 0,25m + NAP. Bij vloed is het gemiddelde peil ca. 1,25m + NAP. Bij hoge afvoer (meer dan 4000 m³/sec bij Lobith) wordt, nadat de stuwen bij Driel en Amerongen geopend zijn, stuw Hagestein geopend, zodat de rivier vrij afstromend wordt. Het rivierpeil waarbij de uiterwaarden overstromen is voor iedere waard anders en wordt bepaald door het laagste punt in de zomerkade. De afgesloten nevengeulen bevatten bij normale rivierpeilen veelal regenwater. Na perioden van overstromingen bestaat het oppervlaktewater veelal uit een mengsel van rivierwater en regenwater. De kleiputten langs de winterdijk zijn weliswaar door menselijk ingrijpen ontstaan, maar vormen een abiotisch en ecologisch waardevolle zone. Vaak bevatten ze en combi van regenwater en kwelwater vanuit de stroomrug waar bij hoge rivierstand tevens een flux rivierwater aan toegevoegd wordt. Door hun verschil in ligging onderscheiden ze zich onderling in een grote diversiteit.

In de oostelijk gelegen uiterwaarden treedt kwel op vanuit de aangrenzende stuwwal.

Benedenstrooms van de stuw Hagestein staat de rivier onder invloed van het getijde. Door de sterke sedimentatie zijn over een aanzienlijke lengte aanwassen en gorzen gevormd. Gorzen zijn met riet begroeide en nu nog steeds bij hoge vloedstand onderlopende terreinen. De met de rivier in open verbinding staande geulen vallen droog bij eb. Bij vloed wordt in deze getijdenkreken veel zand afgezet (Graafse waard). De aanleg van strekdammen heeft uitbreiding van de uiterwaarden tot gevolg gehad. In het oosten van de Willige Langerakse waard is de strekdam verbonden met een zandplaat 'De Bol'. Hier is een geul ontstaan die aan één kant is afgesloten, waardoor de werking van het getij merkbaar is geworden. Tegen de zandplaat zijn oeverwal(achtige) afzettingen gevormd. Daar waar het zand niet begroeid is en ten gevolge van de wind verplaatst wordt is er sprake van een rivierduin. In de Honswaard passeert de Nieuwe Hollandse Waterlinie de uiterwaarden met twee karakteristieke en cultuurhistorisch waardevolle fortificaties: fort Honswijk en Fort Everdingen.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Voor de uiterwaarden is de stroomdalflora een kernkwaliteit in combinatie met een diversiteit aan permanente en semipermanente wateren met hun typische flora en fauna.

Grote delen van de uiterwaarden hebben een natuurfunctie. Daardoor kan de hele bodemdiversiteit, veroorzaakt door afslag en sedimentatie, goed tot uiting komen in de vegetatie.

Op de drogere, meestal zandige, kalkrijke oeverwallen, rivierduinen, kaden en winterdijken komt een bloemrijke stroomdalflora voor die heel specifiek is voor de uiterwaarden. Het zijn de vegetaties die af en toe overstroming goed kunnen gebruiken vanwege het verrijkende effect, maar niet tegen al te veelvuldige overstromingen kunnen. Goed ontwikkelde stroomdalvegetaties zijn vooral te vinden in de Amerongse Bovenpolder West, de Honswijkerwaard, Dertienmorgenwaard, Vogelenzangsewaard en Willige Langerakse waard, de Bol en op de Zuidoever in de Middelwaard en de Mijnsheerenwaarden op dijken en kades.

De Bol dat als rivierduin aangewezen is als aardkundig monument is samen met Willige Langerakse waard N2000gebied. Ook een groot deel van de Oostelijk gelegen uiterwaarden is N2000-gebied.

Het stroomdal-graslandreservaat Amerongse Bovenpolder west is het grootste van het Nederlands uiterwaarden-gebied en behoort hier o.a. toe. Op diverse plaatsen in de uiterwaarden komen kenmerkende meidoornstruwelen, heggen en knotwilgenrijen in de uiterwaarden voor. Eveneens in de Amerongse bovenpolder west bevindt zich in het oude meidoornheggencomplex een populatie van de zeldzame schijnkoraalmeidoorn. De door natuurontwikkeling toenemende ruigtenatuur is geschikt voor de kwartelkoning. In de Amerongse bovenpolder Oost is door afgraven een kleimoeras ontstaan met daarin landtongen met wilgenstruweel en ruig rietland. Zowel pioniersoorten als vogels van ruiger rietland en struweel zijn hier toegenomen.

De Blauwe kamer is een breed uiterwaardengebied waar afgevlakt is door klei- en zandwinning en waar drie grote plassen zijn ontstaan. Het gebied werd na de winning weer in gebruik genomen als landbouwgrond. Na de herinrichting door Het Utrechts Landschap in 1984 waarbij een negengeul in open verbinding met de rivier werd aangelegd is de afwisseling in vegetatietypen, plantensoorten en structuur flink toegenomen. Onder invloed van begazing en de dynamiek van de rivier is een mozaïek van vegetatietypen ontstaan, rijk aan overgangen.

In de natte milieus zoals kleiputten, oude rivierarmen en overstromingspoeltjes komen verschillende typen water- en moerasvegetaties voor. Zo'n kleiput kan geel zien van het groot blaasjeskruid vanwege de kwel die via een stroomrug onder de dijk door in de kleiput uitkomt. Hier, evenals in poelen komen kamsalamanders voor. De plasjes die buiten de zomerkade liggen en semipermanent water ten gevolge van de overstromingsdynamiek vallen op door het slijkgroen wat tegen onregelmatig droogvallen bestand is. Ook is er een enkel nat schraal op klei met zeldzame soorten als addertong incidenteel te vinden. Langs de rivieroever komt een vochtige ruigtevegetatie voor met o.a. herts-munt. Benedenstroms van stuw Hagestein, waar zich het getijdenverschil manifesteert, wordt de oevervegetatie uitbundiger. Een aantal soorten is gebonden aan het zoetwatergetijdengebied, zoals de zeldzame drekantige bies en spindotterbloem die een enkele, in open verbinding met de rivier staande, oude rivierarm bevolkt. De Willige Langerakse Waard bestaat voor een groot deel uit rietgorzen en dotterbloemhoilanden.

Grote aantallen vogels bezoeken de uiterwaarden om te fourageren. In het najaar en in de winter zijn het met name de ganzen, eenden en meerkoeten die de uiterwaarden bevolken. In het voorjaar zijn het vooral steltlopers die in grote aantallen op de plas-dras situatie afkomen. Er komen zeven soorten amfibieën in de uiterwaarden voor. Vooral de kleiputten langs de winterdijk vormen belangrijke voortplantingsplaatsen voor amfibieën.

De ecopassage bij de Plantage Willem III is van belang als verbinding tussen de uiterwaarden en de Heuvelrug.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van het Rivierengebied zijn: schaalcontrast van zeer open naar besloten, samenhangend stelsel van rivier – uiterwaard - oeverwal – kom, samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal – rivier en de Kromme Rijn als vesting en vestiging. In het Rivierengebied zijn vijf deelgebieden te onderscheiden: Flank, Langbroek, Kromme Rijn, Schalkwijk en Nederrijn/Lek.

Zie ook het katern Rivierengebied van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/rivierengebied/>

Schaalcontrast van zeer open naar besloten

Het gebied kent een opeenvolging van verschillende langgerekte parallelle landschappen, zogenoemde lineaire landschappen. Deze verschillen onderling sterk in de mate van openheid. De kommen en de uiterwaarden zijn (relatief) open. De flanken van de Utrechtse Heuvelrug, de Langbroekerwetering en het Kromme Rijngebied vormen halfopen landschappen. De beboste Utrechtse Heuvelrug is het meest besloten landschapstype. Het is vooral van belang om deze verschillende vormen te behouden en te versterken.

Samenhangend stelsel van rivier - uiterwaard - oeverwal - kom

De dynamische geschiedenis van de Rijn is af te lezen door de huidige loop van Nederrijn, Lek en Kromme Rijn, door de oeverwallen ter plaatse van oude rivierlopen en door de kommen, die zijn ontstaan in oude overstromingsvlakten. De zichtbaarheid wordt versterkt door de onderling variërende hoogteligging en het bijbehorende grondgebruik: akkerbouw, fruitteelt, dorpen en lintbebouwing op de hoger gelegen oeverwallen en stroomruggen en veeteelt ter plaatse van de lager gelegen kommen. De Langbroekerwetering met bospercelen en landgoederen vormt hierop een uitzondering.

Samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal - rivier

De gebiedsopbouw is ontstaan in de ijstijd en na die tijd door de inwerking van de Rijn. Bij Rhenen is hierdoor een scherp contrast ontstaan tussen de stuwwal en de laaggelegen, open rivierloop. Meer naar het westen bestaat de overgang uit een steilrand en een kampengebied op de flank van de Utrechtse Heuvelrug. Tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Kromme Rijn is een kwelrijk kommengebied ontstaan, waarin bij de gebiedsontginning de Langbroekerwetering is gegraven.

De Kromme Rijn als vesting en vestiging

De Kromme Rijn is al eeuwen een gebied van verdedigen en vestigen. In de Romeinse tijd als onderdeel van de Limes en in de middeleeuwen als transportroute tussen Utrecht en Dorestad, waarlangs de dorpen zijn ontstaan. Het gebied kenmerkt zich door zeer hoge archeologische waarden. Belangrijk is hierbij de samenhang tussen de verschillende cultuurhistorische elementen en structuren. De rivier had ook een plaats in het defensiemechanisme van de nabijgelegen Nieuwe hollandse Waterlinie. Hierbij werden de laaggelegen gebieden voor inundatie benut en werden op de hogere delen de extra versterkingen (forten) gebouwd.

Ambitie Natuurbeheer

De uiterwaarden behoren grotendeels tot de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). In combinatie met het project Ruimte voor de Rivier en Ruimte voor de Lek zijn veel landbouwgronden verworven voor natuurontwikkeling. Sinds de herijking van de EHS in 2012 zijn alleen ten oosten van Wijk bij Duurstede en bij Nieuwegein en Vianen nog gronden begrensd als te ontwikkelen natuur in de EHS ("nieuwe natuur"). De overige te ontwikkelen natuur ligt nu in de Groene Contour.

De variatie in omstandigheden (bodem, overstromingsduur, sedimentatie, ingrepen in het verleden, beheer) biedt ruimte voor een complex aan natuurdoelen. Juist deze ruimtelijke en temporele variatie zorgt voor de grote biodiversiteit in de uiterwaarden. Een doel met hoge prioriteit zijn de droge schraallanden, stroomdalflora en glanshaverhoilanden (stroomdalgraslanden) die zo karakteristiek zijn langs de rivieren. In de lagere delen kunnen vochtige hoilanden en moeras worden ontwikkeld en op de periodiek droogvallende oevers van het

water ontstaan interessante pioniervegetaties. Dit wordt afgewisseld met rivier- en beekbegeleidend bos. Op een enkele plek vormt een kruiden- en faunarijke akker een goede aanvulling op de uiterwaardennatuur.

In het kader van het tegengaan van doorstromingsweerstand is het belangrijk oog te hebben voor het behoud van de drogere delen van de uiterwaard waar de stroomdalflora zich gevestigd heeft. De ambitie voor de uiterwaarden is juist die zeldzame en kenmerkende natuurelementen van het rivierengebied te versterken.

De dijken vormen een enorme oppervlakte grasland met goede potenties voor soortenrijk kruiden- en faunarijke grasland of glanshaverhooiland, mits goed beheerd. In verband met het op stapel staande deltaplan voor de dijken is het van belang de huidige hotspots aan dijkflora te benutten voor herstel van die flora op de te vernieuwen dijkdelen.

7.3 De Venen

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Deelgebied De Venen, genoemd naar het grote veengebied dat van de Heuvelrug doorliep tot aan de duinen bevat nog maar plaatselijk een veenpakket. Op de plaats van het enorme hoogveenkussen ligt nu een waterrijk veenontginningslandschap met diepe droogmakerijen. Vanuit het regenwatergevoedde hoogveen stroomde het overtollige water radiaal alle kanten op naar de lager gelegen delen. Het water kwam terecht in de veenriviertjes de Kromme Mijdrecht, Amstel, Waver, Winkel, Angstel en Aa die nu met hun oeverwallen ver boven het veenontginningslandschap uitsteken. Het radiale patroon werd in de veenontginningsfae nog versterkt doordat er vanaf de 11e eeuw loodrecht vanaf de kleiige oevers van de rondlopende veenriviertjes sloten naar het centrum van het gebied gegraven werden om zo het gebied geschikt te maken voor landbouw. In de 17e eeuw kwamen daar de vaarten om turf af te voeren bij, toen de vraag naar brandstof aanzienlijk toenam. Rondom het 'ronde' hoogveenkussen was in de lager gelegen delen laagveen gevormd, gevoed door schoon grondwater. Ook dit veen was heel geschikt om op te stoken en werd afgegraven. Dat was veel minder het geval met het door klei en rivierafzettingen verontreinigde laagveen langs de Kromme Mijdrecht, reden waarom de 'bovenlanden' niet afgegraven werden. In grote delen van het gebied werd het bruikbare veen zover afgegraven dat grote plassen ontstonden waarvan nu o.a. de Vinkeveense plassen resteren. Een deel daarvan is in de 19e eeuw drooggelegd, wat nu de droogmakerijen rond Mijdrecht zijn. Hier is de oude zeebodem van voor de tijd van het veen weer te voorschijn gekomen met krekken en kreekruggen. Een ander overblijfsel uit de zeeperiode is de brakke kwel in dit gebied.

De vervening van het N2000-gebied Botshol startte tegen het einde van de 18e eeuw en vond grotendeel in de eerste helft van de 19e eeuw plaats. Het deel langs de Oude Waver bestaat uit onbruikbaar riet- en bosveen en bleef agrarisch in gebruik. Waar wel verveend is bleek het veen van slechte kwaliteit. Dit verveende deel is inmiddels weer verland waarbij in de petgaten kraggen met moerasnatuur gevormd zijn. In een klein deel van het gebied zijn de legakkers wel weggeslagen en liggen nu de veenplassen de Kleine en de Grote Wije. Doordat het natuurgebied Botshol direct grenst aan de in 1876 drooggelegde Polder Groot Mijdrecht, met een waterpeilverschil van meer dan 4 m, verliest het natuurgebied continu water aan de droogmakerij. Dit waterverlies wordt gecompenseerd door inlaat van het zwak brakke, maar wel gedefosfateerde water uit de Oude Waver waardoor in Botshol het al meer dan een eeuw bestaande zwak brakke karakter stand houdt.

In de Vinkeveense plassen, waar de turfwinning pas aan het einde van de 19e eeuw plaatsvond, is nog een deel van het landschap van de turfwinning zichtbaar, met name in de Zuidplas. Hier zijn de legakkers nog aanwezig waarop het veen dat met de baggerbeugel uit de petgaten opgehaald werd te drogen gelegd werd. Door het steeds breder maken van de petgaten verdwenen er geleidelijk steeds meer legakkers en ontstond een plas.

Tegenwoordig speelt veen nog steeds een belangrijke rol, niet in het minst vanwege de bodemdaling die er door ontwatering veroorzaakt wordt. Afremmen van de bodemdaling en de realisatie van een duurzaam watersysteem zijn belangrijke opgaven voor het gebied.

De Stelling van Amsterdam loopt dwars door De Venen. De forten Botshol en Waver-Amstel zijn nooit afgebouwd, het is gebleven bij een aardwerk met omgrachting.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

De ecologische kernkwaliteiten worden sterk bepaald door de aanwezigheid van het veen. Waar nog onvergraven veen resteert is dat laagveenmoerasnatuur. In de diep uitgegraven veenplassen is dat water- en moerasnatuur en in de polders met natuurlijk polderpeil zijn weidevogels de kernkwaliteit.

Het N2000-gebied Botshol is zo'n mislukte veenaafgraving die zich ontwikkeld heeft tot een bijzonder natuurgebied van Europees belang. Het is een gevarieerd natuurgebied waar diverse successiestadia van de laagveenverlanding aanwezig zijn: veenmosrietlanden, galigaanmoerassen en hoogveenbossen in mozaiek met gemeenschappen van open water. In het water van de veensloten en de laagveenplassen de Kleine en de Grote Wije komen veel kranswieren, groot nimfkruid en groot blaasjeskruid voor. In de veenmosrietlanden groeit tussen het riet de welriekende nachtorchis, kamvaren en moerasviooltje en nog veel meer kenmerkende veenmoerasflora. Het herstelplan dat in uitvoering is, streeft er naar om ook weer jongere verlandingsstadia in het gebied zoals trilveen tot ontwikkeling te laten komen door het graven van nieuwe petgaten en het plaggen van de oude kraggen. Dit gevarieerde landschap vormt het leefgebied voor een groot aantal dieren en planten, waarvan vele typerend zijn voor het laagveenengebied. Enkele vogelsoorten die hier broeden zijn snor, lepelaar, grote karekiet, bruine kiekendief en krooneend.

De waterkwaliteit van de aangrenzende door vervening ontstane Vinkeveense plassen is sterk vooruitgegaan sinds de dorpen Vinkeveen en Wilnis vanaf 1979 niet meer hun afvalwater ongezuiverd lozen op de plassen. Met name in de Noordplas is dat te merken aan de sterke toename van kranswieren, fonteinkruiden en twee

zeldzame licht brakwatersoorten: gesteelde zannichellia en snavelruppia. Ook de macrofauna neemt toe in soortenrijkdom.

In De Venen zijn de graslanden van diverse polders met aangepast peilbeheer goede weidevogelgebieden. Weidevogels als Grutto, Tureluur en Zomertaling broeden in de polders Nellestein, Blokland, in delen van polder Groot Wilnis-Vinkeveen en in het gebied Demmerik- Donkereind-Gagel. Plaatselijk komen broedkolonies van Visdiefje en Zwarte stern voor. In ondiepe sloten met een goede visstand langs de Kromme Mijdrecht foerageren regelmatig Lepelaars.

In Waverveen is recent natte natuur ontwikkeld die veel water- en weidevogels aantrekt en een belangrijke onderdeel is in de ecologische verbindingzone die de natte laagveengebieden met elkaar verbindt.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte. Er worden 2 families en daaronder totaal 8 deelgebieden onderscheiden. Het gaat om de zones met de deelgebieden: rivierlint, oude stroomrug en Lekzone en de velden met de deelgebieden: open polder, veen blokontginning, veen opstreckende ontginning, droogmakerij en waard.

In De Venen ligt een droogmakerij en opstreckende verkaveling. Door het gebied loopt ook een deel van de Stelling van Amsterdam met de hoofdweerstandslinje, forten en andere objecten en de inundatiegebieden.

Zie ook het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/>

Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende landschappen spreken tot de verbeelding. Landschappelijk gezien behoort het Groene Hart tot de meest diverse van de twintig nationale Landschappen. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukte, groot-klein, droognat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinies, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.). Diversiteit biedt inwoner en bezoeker de keuzemogelijkheid om te verblijven of te recreëren in een rustige of juist een dynamische omgeving.

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.)

De (veen)weidegebieden in het Groene Hart zijn het meest kenmerkend voor dit nationaal Landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkjes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte. Door toevoeging van meer grootschalige bebouwing, windmolens en bouselementen kan het gevoel van openheid snel worden aangetast. Openheid is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van grote delen van het Groene Hart is een schaars goed in de volle randstad. Inwoners van de randstad hebben behoefte aan deze openheid, als contrast tot de bebouwde rand er omheen.

Rust en stilte

Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen)weidekarakter. Mensen komen naar het gebied om te 'onthaasten'. Het vormt een belangrijk contrast met het leven in de stad. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat. Ook in het Groene Hart hebben openheid en rust en stilte een 'nachtelijke kant'. De hemelhelderheid in het Groene Hart kent een groot verloop van de donkerte in de Lopikerwaard tot de oplichtende hemel nabij Utrecht, Maarssen, Woerden en Mijdrecht.

Ambitie Natuurbeheer

In de Venen komt de natuur van de Nederlandse delta in vele vormen voor. Deels gaat het om natuurwaarden die internationaal bijzonder zijn. Het doel is deze natuur in al zijn diversiteit kwalitatief en kwantitatief te verbeteren en het hele palet van kenmerkende typen natuur en bijbehorende planten- en diersoorten van het laagland een plek te geven. Daarnaast is de natuur in de Venen een schakel in de zone van natte natuurgebieden tussen de Nieuwkoopse Plassen in Zuid-Holland en het Vechtplassengebied in Noord-Holland en Utrecht.

Er zijn inmiddels voor de meeste gebieden in de Venen inrichtingsplannen gemaakt die invulling geven aan de natuurdoelen. Een goed doordacht plan is noodzakelijk vanwege de vele randvoorwaarden die aan het functioneren van het systeem zijn verbonden, zoals de vereiste afmetingen van natuurgebieden (bijvoorbeeld grote rustige en waterrijke moerassen voor grondbroedende moerasvogels), de vereiste voedselrijkdom van de bodem (bijvoorbeeld zeer lage fosfaatgehalten voor natte schraallanden) en de vereiste vochtigheid van de bodem (hoge grondwaterstanden voor weidevogels). Ook het draagvlak in de streek speelt hierbij uiteraard een rol.

Voor het N2000gebied Botshol is de ambitie om te komen tot een evenwichtig ecologisch systeem waarin alle stadia van de laagveenverlandingscyclus een plek kunnen vinden. Het betreft kranswierwater, trilveen, veenmosrietland en moerasbos, eventueel kunnen ook de moerasheide en blauwgraslanden zich herstellen. Hiervoor is zowel de waterkwaliteit als een natuurlijker peilbeheer essentieel. In het kader van de PAS wordt kwaliteitsverbetering van

de veenmosrietlanden en de watervegetaties gerealiseerd door intensivering van het beheer. Ten noorden en oosten van het natuurgebied (polder Nellestein) zijn recent gronden geruimd. Hierdoor wordt de natuur in Botshol versterkt, zowel in hydrologisch opzicht, als wat betreft de oppervlakte natuur (vochtig hooiland, mede met het oog op weidevogels).

In het aangrenzende Groot Mijdrecht Noordoost zijn de grootste inspanningen gericht op moerasnatuur voor vogels. In Waverhoek is daarvan al een deel gerealiseerd. Er worden nog drie blokken ingericht voor dergelijke natuur. De overige delen van Groot Mijdrecht Noordoost worden ontwikkeld tot vochtig hooiland en vochtig kruiden- en faunarijk grasland dat het moeras in ecologisch opzicht ondersteunt. Ten zuiden van Groot Mijdrecht Noordoost ligt Marickenland. Hier variëren de natuurdoelen van moeras (rietland) tot nat schraalland en vochtige hooilanden. Het is een schakel in de verbinding voor moerasnatuur waarbij ook ontsnipperingsmaatregelen voor de otter genomen worden.

In de bestaande en nog te ontwikkelen natuurgebieden in de Bovenlanden en langs de Kromme Mijdrecht worden botanische doelen (nat schraalland en vochtig hooiland) gecombineerd met behoud en versterking van de weidevogels (vochtig weidevogelgrasland) en de natuur- en waterkwaliteit van de sloten in het agrarische gebied. Mede in verband met de behoefte om dergelijke graslanden periodiek te inunderen is verbetering van de waterkwaliteit erg belangrijk. De oostkant van de Bovenlanden is onderdeel van de ecologische verbinding voor moerasnatuur, die verder via Marickenland onderlangs de Vinkeveense Plassen richting de nieuwe faunapassage onder de A2 naar de Vechtplassen gaat. Rietlanden, plas-dras zones en andere vormen van moeras moeten deze verbinding vorm geven.

Groot Wilnis – Vinkeveen ligt in een weidevogelkerngebied. Hier worden de botanische doelen (nat schraalland en vochtig hooiland) gecombineerd met vochtige weidevogelgraslanden en stukjes moeras. In de Vinkeveense Plassen moet verbetering van de waterkwaliteit leiden tot kranswierwater. Tussen de Bovenlanden en Groot Wilnis – Vinkeveen ligt het gebied de Sniep, dat grenst aan een van de laatste blauwgraslandrestanten in het veenweidegebied: Armenland Ruwiel (deelgebied Midden West). Hier is inmiddels een begin gemaakt met de ontwikkeling van nat schraalland. Hier ligt een draslandverbinding, waarmee polderreservaat Kockengen, de Bovenlanden, Demmerik en De Botshol met elkaar verbonden worden. Het gebied fungeert ook als schoonwatertoevoer voor bevoeiingswater voor Armenland Ruwiel.

7.4 Eemland

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Een moerassige laagte ontwikkelt zich na de ijstijden in het driehoekige dal, dat hier tussen de stuwwallen Veluwe en Utrechtse Heuvelrug gevormd is. Geleidelijk aan ontstaat er een veenvlakte waardoor de rivier de Eem water vanuit de hoger gelegen delen en Gelderse Vallei afvoert. Deze veenvlakte strekte zich ook uit over het gebied van de Zuiderzee. Na een aantal grote doorbraken van de zee in de 12e eeuw werd een deel van het veen weggeslagen, wat tevens de afvoer van de Eem verbeterde. Hiermee kwam ook de ontginning van Eemland op gang, waarbij de Eem de ontginningsas werd van waaruit het veen ontgonnen werd. Langs de Zuiderzee werd een zeedijk en langs de Eemdelta rivierdijken aangelegd, maar nog tot in de 20e eeuw stonden de Maatpolder en de Polders te Veld iedere winter plasdras en geregeld met stormvloed liepen ook de andere Eempolders onder zout water. De jonge zeeklei die vanaf de 12e tot in de 20e eeuw in deze Eemmond, de huidige Maatpolder, is afgezet is evenals de vele wielen langs de Zomerdijk en de Eemdijk van aardkundige waarde. Ze getuigen van de vele inundaties, dat is de reden waarom de wielen langs Zomerdijk in de Noordpolder te Veld als aardkundig monument zijn aangewezen. Ook de verschillen in plantengroei in de polders zijn nog uit het verschil in overstromingsintensiteit te herleiden: zeeklei werd afgezet in de lage delen van Eemland, rivierklei langs de Eem en een deel behield de veenbodem met op veel plaatsen een dun kleidek. Abiotisch ontstond zo in dit vlakke gebied meer diversiteit. Langgerekte zandopduikingen bevinden zich aan de randen van het gebied in de overgang naar de aangrenzende dekzandgebieden. Dit overgangsgebied wordt gekenmerkt door een gradiënt van voedselarm naar voedselrijk gebied met plaatselijk uittreidend grondwater in de sloten. Het Eemmeer ontstond in 1968 toen in het verzoete IJsselmeer de polder Zuidelijk Flevoland werd drooggelegd. Het Eemmeer ontvangt vooral water uit de Gelderse Vallei, via de Eem, en een kleiner deel vanuit de Veluwerandmeren.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Eemland is dankzij zijn natte ontstaansgeschiedenis nu een nationaal en internationaal belangrijk weidevogelgebied. De grote oppervlakte aan weidevogellandschap is hier succesvol dankzij maatwerk in het beheer. In de Noordpolder te Veld en de Maatpolder zijn een hoog winterpeil en lager zomerpeil, afgevlakte brede oevers die lang blank staan, maatwerk in de peilvakken en een uitgekiend maaibeheer, waarbij voldoende schuilmogelijkheid voor jongen overblijft, de succesfactoren die hier tot een positief broedsucces leiden. O.a. meer dan 100 grutto-territoria en zeker 10 kemmaanbroedsels zijn het resultaat van de beheersamenwerking tussen Natuurmonumenten en de agrariërs in de omgeving. 's Winters overwinteren in de polders veel kleine zwanen, die hier voldoende ruimte heeft en in het aangrenzende Gooi- en Eemmeer foerageert op de fonteinkruidevelden. Deze meren zijn Vogelrichtlijngebied en als broed- en foerageerbiotoop ook van belang voor tal van andere watervogels. De oeverzone met overjarig rietland is een belangrijk broedbiotoop voor moerasvogels en de combinatie met het meer is van belang als broed- en foerageerbiotoop voor het visdiefje. Andere natte natuurgebieden zijn de 'uiterwaardgraslanden' en rietlanden langs de Eem, de wielen langs de dijken met moerasoeveren en het broekbos de Valse Bosjes, een kwel gevoed broekbos omgeven door vochtige graslanden en sloten in de Noordpolder te Veld. Ook in de Maatpolder zorgt het kwelwater in de sloten voor kwelkarakteristieke watervegetaties. In sommige delen van de Eempolder komen de grote modderkruiper en de

poelkikker in de watergangen voor. Dichter naar de Eem toe zijn langs en in sloten relicten van de zoutflora te vinden, zoals de zilte greppelrus en de zilte waterranonkel. De Eem zelf is een belangrijke verbindingroute vanuit de Vallei naar het Eemmeer, zowel voor aquatisch als terrestrisch levende dieren. Behalve de rivier met moerassige oevers betreft deze zone vochtige uiterwaardgraslanden en bosjes en wordt begeleid door dijken met stroomdalflora. Op veel plaatsen zijn de oeversbeschoeiingen geschikter gemaakt om dieren te laten passeren en paaigelegenheden voor vissen te bieden. Bij Amersfoort sluit deze verbindingzone aan op de verbindingzone langs het Valleikanaal, die ook het stedelijk gebied van Amersfoort passeert.

In het Eemmeer zijn, na een periode met weinig waterplanten (veroorzaakt door eutrofiëring en daarmee een slecht doorzicht), de waterplanten sinds de jaren tachtig weer wat toegenomen. Dit kan nog een stuk verbeteren, wanneer de afname van nutriënten aanvoer via de Eem doorzet.

Een bijzondere kwelsituatie bevindt zich zuidelijker, onderlangs de Heuvelrug in de polder Middelwijk tussen Soest en de Eem, waar de zeldzame klimopwaterranonkel in de slootjes groeit en ook zeldzame waterkevers van kwel sloten en beken voorkomen.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van het landschap Eemland zijn de extreme openheid, de slagenverkaveling, het veenweidekarakter, de historie van de Zuiderzee, de Grebbelinie en de overgangsgebieden (kleinschalig landschap op de overgang naar de Heuvelrug). In Eemland zijn drie deelgebieden te onderscheiden: Eempolder, Eemzone en Overgang.

Zie ook katern Eemland van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/arkemheen-eemland/>

Extremes openheid, slagenverkaveling en veenweidekarakter

De eerste drie kernkwaliteiten zijn nauw met elkaar verweven. Gezamenlijk zijn ze concreet in het gebied te beleven door de volgende kenmerken:

- Het vlakke grasland tot aan de horizon is de drager van dit Nationale Landschap. Er zijn vrijwel geen opgaande elementen; alleen de boerenerven vormen groene eilanden in het gebied.
- In Eemland krijgt het grastapijt richting en textuur door de lange rechte lijnen van wegen, sloten en kavels en verschillen in beheer per kavel. Lage grasdijken nuanceren het vlak.
- De openheid wordt scherp afgebakend door duidelijk gedefinieerde randen aan de horizon. Randen hebben een verschillend karakter en helpen bij de oriëntatie binnen de openheid. De randen markeren tevens een scherpe overgang tussen de weidse openheid en de intieme geborgenheid van de meer besloten landschappen en bebouwde gebieden. Ook de intieme ruimten binnen Eemland, de dorpen en erven, hebben een duidelijke rand.
- Nagenoeg overal is een vrij zicht op de lucht, driehonderd zestig graden in het rond. Er is vrijwel geen verlichting in het open veld, 's nachts is Eemland donker. De enige verlichting komt van de randen.

Historie van de Zuiderzee en Grebbelinie

De vierde en vijfde kernkwaliteit duiden vooral op de geschiedenis van Eemland. In het landschap zijn allerlei elementen aanwezig die hieraan herinneren. De dijkdoorbraken (waaier of wielen genoemd) langs de Eemdijk en de vissershaven van Spakenburg zijn directe verwijzingen naar de voormalige Zuiderzee. De grondlichamen bij Krachtwijk verwijst naar de geschiedenis van de Grebbelinie. Het zijn de meest in het oog springende elementen in een landschap dat rijk is aan intrigerende herinneringen en tot de verbeelding sprekende verhalen.

Overgangsgebieden

De zesde kernkwaliteit, de overgangsgebieden, is een nuancering van de scherp omrande openheid. Deze gebieden vormen de overgang naar de hoger gelegen delen van de Utrechtse Heuvelrug en Gelderse Vallei. In deze halfopen landschapszones liggen de meeste erven en vormt kavelbeplanting de perceelsgrens. De beplanting geleidt het zicht en de ruimte loopt vloeiend door in de weidse openheid. De rand, die de openheid afbakent, is hier minder scherp, met een meer geleidelijke overgang tussen weidse openheid en intieme beslotenheid.

Ambitie Natuurbeheer

De grootste ambitie voor Eemland is verdere ontwikkeling van het weidevogelkerngebied, in het bijzonder voor de kritische weidevogels, zoals de kemphaan. Buiten het weidevogelgebied ligt de EHS in Eemland vooral geconcentreerd langs de Eem. Deze verbindingzone kan geoptimaliseerd worden door kwaliteitsverbetering van de graslanden, die plaatselijk tot vochtig hooiland ontwikkeld kunnen worden, de ontwikkeling van moeras met rietlanden langs de Eem en de ontwikkeling van stroomdalgrasland op de dijken. In het Vogelrichtlijngebied Eemmeer is het doel de waterkwaliteit te verbeteren naar kranswierwater en langs de oevers de verdere uitbreiding van rietlanden. Bij de Valse Bosjes liggen kansen voor nat schraalland naast het bestaande elzenbroekbos.

7.5 Gelderse Vallei

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Door de lage ligging van de Gelderse Vallei, ten opzicht van de droge stuwwalen van de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug, heeft de Gelderse Vallei overwegend een nat karakter. Een uitzondering hierop vormt de

Emminkhuizerberg, een hoog gelegen geïsoleerde stuwwal waarvan de top 21 meter boven NAP reikt en ongeveer 15 meter boven het omringende dekzandgebied uitsteekt.

Tijdens de ijstijden stroomde smeltwater in westelijke richting af, waardoor in de permanent bevroren ondergrond ondiepe beekdalen uitgesleten werden. Waar dekzandruggen het water verhinderde om af te stromen, ontstonden ondiepe plassen waarin na de ijstijden veenvorming optrad. Hierdoor ontstond een afwisselend zand- en veengebied dat doorsneden was met oost-west verlopende beekdalen en dekzandruggen die al vanaf de ijzertijd in agrarisch gebruik waren. Het voormalige veengebied is in de vroege middeleeuwen ontgonnen, wat resteert is het huidige veenontginningslandschap, met hier en daar nog een resterend veenpakket. Deze laatste veengebieden zijn voor wat betreft de natuurwaarden potentieel zeer waardevol. O.a. ten oosten en noorden van Leusden en onderlangs de stuwwal resteren nog enkele veengebieden. Griffen zijn gegraven om het veen af te voeren (Woudenbergsche grift en de Grebbe of grift), een deel van de beken is omgevoerd tot het Valleikanaal, terwijl andere beken nog nagenoeg hun oorspronkelijke loop hebben, zoals de Heiligenbergerbeek en de Luntersche beek, de enige nog meanderderende beek. In grote delen van de Vallei komt schoon kwelwater tot dicht aan de oppervlakte. Talrijk zijn de artesische bronnen die gebruik maken van het onder druk staande grondwater. Het gebied heeft door de verschillen in bodemopbouw en hydrologische differentiatie een grote potentie voor ontwikkeling van waardevolle natuur.

Eeuwenlang is wateroverlast in de Gelderse Vallei een bron van conflicten geweest tussen de verschillende machthebbers. Bij hoge waterstanden van de Rijn of bij stormvloed op de Zuiderzee konden de beken uit de Vallei hun water niet kwijt en kwamen grote delen blank te staan. Dat is de reden dat er diverse typen dijken nu midden door het land lopen. De grootste is de Slaperdijk, die in het midden van de 17^e eeuw ten noorden van Veenendaal over de hele breedte van de Vallei aangelegd werd. Deze dijk heeft evenals het complex van kaden, forten en inundatievelden dat rond 1800 in Noord-Zuidelijke richting als Grebbelinie is aangelegd, bijgedragen aan, zowel de cultuurhistorie van het gebied, als de biodiversiteit door de toevoeging van zowel droge als natte niet agrarisch in gebruik zijnde biotopen.

Daarnaast bieden ook diverse landgoederen, zoals het landgoed De Boom in het beekdal van de Heiligenbergerbeek een belangrijke bijdrage aan de biodiversiteit in het gebied.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kenmerken

In de Gelderse Vallei is vooral het dekzandgebied een landbouwgebied dat waardevol is door de kleinschaligheid en de vele houtwallen. Dit landschap wordt regelmatig afgewisseld met bossen, heideterreintjes en landgoederen. De beekdalen hebben een hoge natuurwaarde vanwege de kwelmilieus. In de beekdalen komen belangrijke biotooptypen voor als beken, vochtige en natte loofbossen, natte schraallanden en droge en vochtige heide op de flankerende dekzandruggen. Op enkele plaatsen bij stuwen zijn vistrappen aangebracht ter opheffing van de barrièrewerking. De afwisseling van droog en nat is ook van grote betekenis voor de migratie van dieren tussen de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug.

De Gelderse Vallei herbergt verschillende ecologische hotspots en natuurelementen van nationaal belang. Met name de natte schraalgraslanden bij Groot Zandbrink bij Achterveld, het Meeuwenkampje bij Veenendaal en het moerasbos van de Schoolsteegbosjes bij Leusden zijn ecologisch van groot belang. Het zijn gebieden waar restanten van de oorspronkelijke vegetatie en fauna nog in relatief goed ontwikkelde vorm aanwezig zijn. Hier komen nog de Spaanse ruiter, vetblad, blauwe knoop, vlozegge en vele andere bijzondere soorten voor. Deze gebieden zijn daarom beschermd via de NB-wet. Om deze waardevolle gebieden te behouden, die steeds geïsoleerder kwamen te liggen binnen het agrarisch gebied dat andere hydrologische eisen stelt, is een traject van antiverdrogingsmaatregelen voor deze gebieden gestart, zoals het opzetten van het waterpeil en het dempen van sloten en artesische bronnen en door een extensivering van het grondgebruik in de omgeving. Ook het robuuster maken van de ecologische hotspots, door natuurontwikkeling in de omgeving, leidt ertoe dat deze gebieden minder gevoelig worden voor externe beïnvloeding. Het systeem wordt veerkrachtiger en kan ook soorten herbergen, waarvoor het gebied nu nog te klein is.

De huidige ecologische hotspots zijn restanten van vegetaties die voorheen algemeen aanwezig waren in de Gelderse Vallei. Door intensivering van het grondgebruik en ontwatering zijn veel van deze vegetaties verdwenen. Anderzijds zijn potenties voor herstel van deze vegetaties in grote delen van de Gelderse Vallei aanwezig. Met name langs de flanken van de Heuvelrug waar veel kwel optreedt in de nog aanwezige veenrestanten en in delen van de dekzandruggen en beekdalen, kan natuurontwikkeling tot een hoge natuurkwaliteit leiden. Recente inspanningen voor kwaliteitsverbetering zoals die op de flank van de Heuvelrug door Landgoed Den Treek (Hopschuur) en natuurontwikkelingsprojecten zoals Bloeidaal en het Zwarte Goor die door Het Utrechts Landschap nabij Amersfoort uitgevoerd zijn, tonen aan dat natuurontwikkeling binnen enkele jaren reeds succesvol kan zijn. In het Natuurbeheerplan is op de abiotische meest kansrijke plaatsen 'nog te ontwikkelen natuur' begrensd zodat het natuurnetwerk hier versterkt kan worden. Veel bestaande natuurelementen zijn momenteel geïsoleerd van elkaar gelegen en tamelijk verspreid over het Valleigebied. Om de mogelijkheid te behouden om deze versnippering op te heffen is veel oppervlakte in de Gelderse Vallei, veelal rondom landgoederen, aangewezen als 'Groene Contour'. Hier is zowel functiewijziging naar natuur mogelijk, als agrarisch natuurbeheer ter ondersteuning van de verbindingsfunctie door de Vallei, zodat genetische uitwisseling tussen populaties van soorten plaats kan vinden. Ook kunnen soorten zich hierdoor opnieuw vestigen in gebieden waar zij eerder verdwenen zijn. De Ponlijn, de Grebbelinie en het Valleikanaal functioneren als verbindingszone. De faunapassage bij de A12 Rumelaar en de grote faunatunnel A12 bij het Valleikanaal zijn recent gerealiseerde voorzieningen die bijdragen aan de uitwisseling van soorten tussen de Heuvelrug en de Vallei. Een grote faunapassage bij het spoor Utrecht-Arnhem bij het Valleikanaal is in voorbereiding. Ten oosten van Maarsbergen ligt een grote faunatunnel onder de A12 met poelen speciaal voor de kamsalamander.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van de Gelderse Vallei zijn de rijk gevarieerde kleinschaligheid, het stelsel van beken, griften en kanalen, de Grebbelinie en de overgangszone van de stuwwal naar de Vallei (luwe flank van de Heuvelrug). Er worden drie deelgebieden onderscheiden: Mozaïek, Stroken en Binnenveld (voor Binnenveld zie volgende paragraaf).

Zie ook het katern Gelderse Vallei van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/gelderse-vallei/>

Rijk gevarieerde kleinschaligheid

Deze kernkwaliteit komt vooral tot uitdrukking in de vele omkaderde kavels, die samen een aaneenschakeling van verschillende ruimten vormen. De ruimten hebben een beperkte omvang en zijn steeds wisselend in afmeting en vorm. Dit raamwerk van ruimten en beplantingen vormt de basis van het landschap van de Gelderse Vallei. De kleinschaligheid van het raamwerk wordt verrijkt door een grote variatie in het landgebruik, beplantingen, erven, gebouwtjes, waterlopen, dijkjes etc.. Het verloop van de wegen en paden geeft bovendien steeds wisselende perspectieven en maakt de beleving van het landschap zeer gevarieerd. De gevarieerde kleinschaligheid kent in elk deelgebied van de Gelderse Vallei een iets andere invulling. Het Mozaïek kent afwisselende vormen en afmetingen van de kavels en ruimten. Dit geeft het de uitstraling van een labyrint. In de stroken heerst ordening vanwege de eenduidigheid in richting van de kavels, hoewel er nog steeds sprake is van variatie.

Stelsel van beken, griften en kanalen

De beken, griften en kanalen zijn belangrijke sleutels om de structuur en ontwikkeling van het landschap te begrijpen. In de beleving zijn ze echter geen dragers van het landschap. De watergangen vormen een onderdeel van het landschappelijk raamwerk, met dezelfde soorten beplantingen. Het zijn verborgen systemen. Van een afstand vallen ze niet op, terwijl ze van dichtbij wel herkenbaar zijn en oriëntatiepunten in de Gelderse Vallei vormen. Beken, griften en kanalen zijn in alle deelgebieden aanwezig. Wel zijn er accentverschillen. De beken zijn meer kenmerkend voor het Mozaïek, terwijl de griften meer in de stroken voorkomen.

Grebbelinie

De doorgaande lijnen van de Grebbelinie, de dijk en het kanaal, hebben eenzelfde landschappelijke impact als de beken en griften. Ook de Grebbelinie is een verborgen systeem in het landschap van de Gelderse Vallei. Dijk en kanaal lopen bovendien soms los van elkaar door het landschap, wat bijdraagt aan de gevarieerde kleinschaligheid. Ook de forten en inundatievelden liggen verborgen in het landschap. De forten gaan op in het beplante raamwerk. De grotere open ruimten in het raamwerk liggen veelal binnen de inundatievelden van de Grebbelinie.

Overgang van stuwwal naar vallei (luwe flank)

De kernkwaliteit van de stuwwalflank is het meest opvallend aanwezig in het deelgebied Binnenveld. Het hoogteverschil is duidelijk zichtbaar en structureert de inrichting en beleving van het deelgebied.

Naar het noorden toe wordt de stuwwalflank steeds minder visueel bepalend in het landschap. Alleen als de ruimten binnen het raamwerk groter zijn, is de Heuvelrug op afstand te zien. Ook is de overgang tussen Heuvelrug en Gelderse Vallei minder opvallend. De besloten Heuvelrug gaat over in het half-open landschap van de stroken en Mozaïek, zonder een voortzetting naar grote openheid zoals bij het Binnenveld. De overgang is niet op afstand zichtbaar. Bewegend door het gebied is de overgang wel duidelijk te beleven, bijvoorbeeld aan de verandering van beplantingssoorten, grondkleur, grondgebruik, geur en hoeveelheid bos. Daarnaast is de flank als een verborgen systeem structurerend voor de deelgebieden. Stroken komen alleen voor langs de flank, waar kwelwater in de van oorsprong nattere gebieden opzigt. Het Mozaïek ligt op afstand van de flank.

Ambitie Natuurbeheer

Het natuurbeleid in de Gelderse Vallei is gericht op behoud en versterking van de aanwezige natuurparels en beken, meer samenhang brengen in het natuurnetwerk en tegelijk het benutten van de potenties. De potenties voor herstel van bijzondere vegetaties zijn in grote delen van de Gelderse Vallei nog aanwezig. Met name op de flanken van de Heuvelrug, waar veel kwel optreedt, in de nog aanwezige veenrestanten en in delen van de dekzandruggen en beekdalen kan natuurontwikkeling tot een hoge natuurkwaliteit leiden. Recente natuurontwikkelingsprojecten op Landgoed Den Treek, Bloedaal, het Zwarte Goor nabij Amersfoort en elders tonen aan dat natuurontwikkeling binnen enkele jaren reeds succesvol kan zijn.

Veel natuurterreinen in de Gelderse Vallei zijn klein en liggen geïsoleerd binnen het agrarisch gebied. Verdroging, waaronder het wegvallen van kwel, is daardoor een groot probleem. Door omringende landbouwgronden om te vormen naar natuur kan de verdroging worden bestreden en de oppervlakte vergroot. Dit betreft onder andere het nat schraalland van Groot Zandbrink en Meeuwenkampje en de vochtige bossen van de Schoolsteegbosjes en de landgoederen. Hydrologische maatregelen in combinatie met het afplaggen van de voedselrijke bovengrond kan op veel plaatsen zorgen voor de ontwikkeling van vochtig hooiland of nat schraalland vanuit kruiden- en faunarijke grasland of vanuit landbouwgrond.

Een ander doel is het herstel van de kenmerkende biotopen op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug. Hiermee wordt het ecologisch systeem van de Heuvelrug, inclusief zijn overgangen naar de lagere gebieden, weer compleet gemaakt. Op de hogere delen worden droge en vochtige heide met vennen, droge schraallanden en kruiden- en faunarijke akkers op oude akkerlocaties ontwikkeld. Lager worden de kwelmilieus benut voor de ontwikkeling van vochtige hooilanden, natte schraallanden en plaatselijk moeras. Bosstroken (dennen-, eiken en beukenbos respectievelijk beek- en rivierbegeleidend bos) en houtwallen versterken de natuur van het kleinschalige cultuurlandschap.

Ook herstel van het beekmilieu is een belangrijk doel, waaraan al volop gewerkt wordt. Zowel de waterkwaliteit, de beekmorfologie, als de variatie in beekbiotopen, wordt versterkt via natuurontwikkeling in en langs de beken. Naast de beek zelf met haar oeverzones wordt beekbegeleidend vochtig hooiland en bos ontwikkeld. Lokaal is er

ruimte om karakteristieke natuur in een breder deel van het beekdal te ontwikkelen in de vorm van vochtige hooilanden en natte schraallanden.

In de ecologische verbinding tussen de Heuvelrug en de Veluwe ten zuiden en oosten van Leusden komen bovengenoemde ambities bij elkaar. Van de flanken van de Heuvelrug op landgoed Den Treek wordt de verbinding gelegd met de landgoederen Geerestein en De Boom, waarna het natuurnetwerk verder gaat via de Schoolsteegbosjes, de Moorster- en Modderbeek en Groot Zandbrink naar landgoed Appel in de provincie Gelderland. De uiteenlopende abiotische potenties in dit gebied worden benut, zodat een afwisselende ecologische zone ontstaat die voor veel planten- en diersoorten duurzame leefomstandigheden garandeert en gelegenheid biedt zich te verplaatsen tussen de Heuvelrug en de Veluwe.

De bestaande natuur in de Gelderse Vallei bestaat voor een groot deel uit droog en vochtig productiebos, vaak op landgoederen. De kwaliteit van het bos kan – behalve door verdrogingsbestrijding - worden verhoogd door omvorming van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoort, bestrijding van Amerikaanse vogelkers en natuurgericht beheer. Hakhoutbeheer van elzenbos heeft te weinig meerwaarde om de hoge kosten te rechtvaardigen; alleen in het Beschermd Natuurmonument de Schoolsteegbosjes is hiervoor beheersubsidie voor vochtig hakhout en middenbos beschikbaar. De bestaande ecologische verbindingzones, zoals de PON-lijn, Heigraaf, de dijken van de Grebbelinie en het Valleikanaal met dijk, worden zodanig ingericht en beheerd dat ze als verbinding functioneren voor zowel soorten van droge, als van natte milieus.

7.6 Binnenveld

Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

Het Binnenveld heeft, nog sterker dan het Noordelijk deel van de Gelderse Vallei, een nat karakter. De oorzaak daarvan ligt in de sterke kwel vanuit de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug en de oorspronkelijk gebrekkige afwatering. Deze sterke kwel is de motor achter de grote natuurwaarden in het gebied. Het voormalige veengebied ten zuiden van Veenendaal is grotendeels ontgonnen. Het natuurgebied De Hellen geeft nog een beeld van het veengebied al is dat wel secundair, ook hier is veen afgegraven, maar het veenpakket was te dik en de kwel te sterk om tot productief landbouwgebied in te richten. Veel hooilanden langs de Grift, die gegraven is voor de afvoer van het veen, zijn pas zeer recent productief geworden. Nog in de 50-er jaren zijn percelen hier bezand om ze beter droog te leggen. Door de tamelijk korte duur van landbouwkundig gebruik ligt in de Goede Troost en de Achterbergse hooilanden een grote potentie voor ontwikkeling tot waardevolle natuur. De Kampen, net boven Achterberg, is een wat hoger gelegen bijzonder gaaf bewaard gebleven agrarisch cultuurlandschap. Deze slagenontginning dateert uit de 12e eeuw en bestaat uit smalle percelen met sloten (destijds nog zeer nat gebied) en houtwallen. Rond de Grebbesluis bevinden zich de fortificaties van de Grebbelinie met bijzondere natuurwaarden.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Het Binnenveld heeft vooral bijzondere ecologische waarde in de natte delen. De Hellen zijn bekend als bijzonder moerasgebied met een soortenrijk trilveen in een beekdallandschap, wat een zeldzaamheid op zich is, alsmede vanwege de velden waterdriehblad, het blauwgrasland en het veenmosrietland. Vanwege de internationale betekenis is het aangewezen als N2000-gebied.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot de Gelderse Vallei. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn: de rijk gevarieerde kleinschaligheid, het stelsel van beken, griften en kanalen, de Grebbelinie en de overgangszone van de stuwwal naar de Vallei (luwe flank van de Heuvelrug). Er worden drie deelgebieden onderscheiden: Binnenveld, Mozaïek en Stroken (voor de laatste 2 deelgebieden zie vorige paragraaf).

Zie ook het katern Gelderse Vallei van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/gelderse-vallei/>

Rijk gevarieerde kleinschaligheid

Deze kernkwaliteit komt vooral tot uitdrukking in de vele omkaderde kavels, die samen een aaneenschakeling van verschillende ruimten vormen. De ruimten hebben een beperkte omvang en zijn steeds wisselend in afmeting. Dit raamwerk van ruimten en beplantingen vormt de basis van het landschap van de Gelderse Vallei. De kleinschaligheid van het raamwerk wordt verrijkt door een grote variatie in het landgebruik, beplantingen, erven, gebouwtjes, waterlopen, dijkes etc..

De wegen lopen evenwijdig of juist dwars op de Heuvelrug; dit maakt de beleving van het landschap zeer gevarieerd. De gevarieerde kleinschaligheid kent in elk deelgebied van de Gelderse Vallei een iets andere invulling. In het Binnenveld is het landschap meer open. Het landschap is overzichtelijker. De kavels met beperkte omvang, afwisseling in de kleuren van het grasland en beplante slootranden zorgen nog steeds voor gevarieerde kleinschaligheid, maar is subtieler.

Stelsel van beken, griften en kanalen

De beken, griften en kanalen zijn belangrijke sleutels om de structuur en ontwikkeling van het landschap te begrijpen. In de beleving zijn ze echter geen dragers van het landschap. De watergangen vormen een onderdeel van het landschappelijk raamwerk. Het zijn verborgen systemen. Van een afstand vallen ze niet op, terwijl ze van dichtbij wel herkenbaar zijn. Bekken, griften en kanalen zijn in alle deelgebieden aanwezig. Wel zijn er accentverschillen. Het Binnenveld heeft een tot grift vergraven beek, die in de openheid ligt. Het Valleikanaal gaat door alle deelgebieden heen, wat bijdraagt aan de kleinschalige variatie in de beleving ervan.

Zie ook:

Grebbelinie

De doorgaande lijnen van de Grebbelinie, de Slaperdijk en de Griff, hebben eenzelfde landschappelijke impact als de beken en griften. Ook de Grebbelinie is een verborgen systeem in het landschap van de Gelderse Vallei. De Grebbeberg vormt een bijzonder element, dat vanuit het Binnenveld goed waarneembaar is. De grotere open ruimten liggen veelal binnen de inundatievelden van de Grebbelinie.

Overgang van stuwwal naar vallei (luwe flank)

De kernkwaliteit van de stuwwalflank is het meest opvallend aanwezig in het deelgebied Binnenveld. Het hoogteverschil is duidelijk zichtbaar en structureert de inrichting en beleving van het deelgebied.

Naar het noorden toe wordt de stuwwalflank steeds minder visueel bepalend in het landschap. De besloten Heuvelrug gaat over in het half-open landschap en zet zich voort naar grote openheid langs de Griff. Bewegend door het gebied is de overgang duidelijk te beleven, bijvoorbeeld aan de verandering van beplantingssoorten, grondkleur, grondgebruik, geur en hoeveelheid bos. Het Binnenveld ligt tegen de flank. Van Heuvelrug naar de Griff neemt de verdichting (bebouwing en beplanting) af.

Ambitie Natuurbeheer

Voor het behoud van de waardevolle natuur in de lage delen van het Binnenveld is het op orde brengen van de hydrologische randvoorwaarden essentieel. In de Hellen is het doel behoud en uitbreiding van het trilveen en nat schraalland, in de Achterbergse hooilanden is de ambitie nat schraalland. De Griff is een ecologische verbindingszone waar oevers met moeras kunnen bijdragen aan de ecologische samenhang van de uiterwaarden, de Achterbergse hooilanden en de Hellen.

7.7 Kromme Rijngebied

Gebiedskarakteristiek - Systembenadering

De kern van het Kromme Rijngebied wordt gevormd door een brede stroomruggordel die ooit gevormd is door de Rijn. Nu stroomt hier de veel smallere Kromme Rijn door een oud cultuurgebied temidden van komkleigebieden. Het gebied tussen de Kromme Rijn en de Heuvelrug bleef lang moerassig en werd in de 12e eeuw ontgonnen waarbij de Langbroekerwetering gegraven werd om al het overtollige water af te voeren. Het gebied heeft een besloten karakter door de oude landgoederen, rijen knotwilgen en talrijke hakhoutbossen. Zowel het landgebruik als de hydrologische gradiënten met bron- en kwelmilieus hebben in deze overgangszone van zand naar klei geleid tot bijzondere natuurwaarden. Het gebied tussen Kromme Rijn en Lek is veel opener. Dit gebied werd nog lang door de rivier overstroomd en is eveneens in de vroege middeleeuwen ontgonnen nadat in de 12e eeuw de Lekdijk aangelegd was. Door het grillige patroon van de stroomruggen en komkleigebieden is veel microrelief aanwezig. Hier domineert het open landschap, op de hogere delen vooral akkers en boomgaarden, in de kommen graslanden. Uitgezonderd van dit beeld is het westelijk deel van het Kromme Rijngebied waar een samenhangend stelsel van forten en dijken voor extra relief en opgaand groen in het landschap zorgt. Van Noord naar Zuid loopt hier de negentiende eeuwse Nieuwe Hollandse Waterlinie die hier een dubbele fortengordel nodig heeft omdat de hoge stroomruggordel niet onder water gezet kon worden. Het westen van het Kromme Rijngebied is ook het meest versnipperd door bebouwing en (snel)wegen. De verbinding met het Noorderparkgebied is smal, maar op verschillende plaatsen al wel voorzien van faunatunnels.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Vooraf de landgoedbossen en hakhoutbossen die een lang en steeds breder lint vormen vanaf de stad Utrecht (Oostbroek en Amelisweerd) tot aan Amerongen (Kolland en Zuilestein) behoren tot de kernkwaliteiten qua hoge natuurwaarden en afwisseling van biotopen. Landelijk gezien zijn bossen op licht basische klei vrij zeldzaam omdat deze goede gronden meestal voor landbouwdoelen worden gebruikt. Naast een rijkdom aan vogels en planten geeft ook de aanwezigheid van eeuwenoude stinzenflora een extra accent aan deze bossen. Specifiek de wat opener delen van de landgoederen, zoals de oprijlaan en andere bomenlanen zijn bijzonder rijk aan zgn. mycorrhizapaddenstoelen. Bij een gunstig maaibeheer kan de rijkdom aan paddenstoelensoren wel 200 soorten per laan bedragen. Van de 25 toplocaties voor deze zgn kleibospaddenstoelen in de provincie Utrecht bevinden zich er 20 in het Kromme Rijngebied. Een andere topper van biodiversiteit is te vinden in de mosflora van de oude essenhakhoutpercelen. De oude essenhakhoutstobben vormen een specifiek substraat voor een aantal zeldzame soorten. Deze cutuurhistorisch bepaalde biotoop is in internationaal opzicht zeldzaam, reden waarom het essenhakhout van Overlangbroek en Kolland aangewezen zijn als N2000 gebied. Daarnaast biedt het hakhout een goed leefgebied voor reeën, ringslangen en struweelvogels. Ze zijn ook buiten het N2000 gebied rijkelijk aanwezig en voor het merendeel in particulier bezit. Het essenhakhoutcomplex de Raaphof is NB-wetgebied.

De agrarische graslanden op klei en klei op zand kunnen zich door inrichting en beheer (weer) ontwikkelen tot vochtige hooiland dan wel nat schraalland, zoals diverse particuliere natuurontwikkelingsterreinen met name in het Langbroekerweteringgebied laten zien. Tussen Zeist en Bunnik is in ruimte voor een verbinding voorzien tussen het Noorderpark en het Langbroekerweteringgebied die deels door landgoederen loopt en deels door het agrarisch gebied. Tussen Vechten en Houten is een nieuw bos aangelegd; Nieuw-Wulven. Het is een recreatiegebied met als nevenfunctie natuur. Het is een jong bos afgewisseld met graslandstroken en sloten met een ruimte voor natuurontwikkeling.

Eigen aan het Kromme Rijngebied is dat dankzij de vroegere Rijnloop een heel brede rivierkleizone is ontstaan die nog steeds gekenmerkt wordt door een bloemrijke stroomdalflora welke vooral in wegbermen tot uiting komt. De Kromme Rijn is relatief rijk aan stroomminnende vissen en libellensoorten en met haar natuurvriendelijke oevers en aanliggende percelen met recent uitgevoerde natuurontwikkeling verbindt zij de diverse

natuurgebieden aan Langbroekse kant met elkaar. Langs de Kromme Rijn zijn diverse faunatunnels gemaakt die intensief gebruikt worden. De bruggen over de Kromme Rijn hebben looprichels voor dieren. In de zijweteringen van de Kromme Rijn zijn diverse vispassages gebouwd. De EHS is nagenoeg beperkt tot het gebied tussen Kromme Rijn en Heuvelrug.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

De kernkwaliteiten van het Rivierengebied zijn: schaalcontrast van zeer open naar besloten, samenhangend stelsel van rivier – uiterwaard - oeverwal – kom, samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal – rivier en de Kromme Rijn als vesting en vestiging. In het Rivierengebied zijn vijf deelgebieden te onderscheiden: Flank, Langbroek, Kromme Rijn, Schalkwijk en Nederrijn/Lek.

Door het gebied loopt ook een deel van de Nieuw Hollandse Waterlinie met de hoofdweerstandslinje, forten en andere objecten en de inundatiegebieden.

Zie ook het katern Rivierengebied van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen:

<https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/rivierengebied/>

en

<https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/linies/>

Schaalcontrast van zeer open naar besloten

Het gebied kent een opeenvolging van verschillende langgerekte parallelle landschappen, zogenoemde lineaire landschappen. Deze verschillen onderling sterk in de mate van openheid. De kommen en de uiterwaarden zijn (relatief) open. De flanken van de Utrechtse Heuvelrug, de Langbroekerwetering en het Kromme Rijngebied vormen halfopen landschappen. De beboste Utrechtse Heuvelrug is het meest besloten landschapstype. Het is vooral van belang om deze verschillende vormen te behouden en te versterken.

Samenhangend stelsel van rivier - uiterwaard - oeverwal - kom

De dynamische geschiedenis van de Rijn is af te lezen door de huidige loop van Nederrijn, Lek en Kromme Rijn, door de oeverwallen ter plaatse van oude rivierlopen en door de kommen, die zijn ontstaan in oude overstromingsvlakten. De zichtbaarheid wordt versterkt door de onderling variërende hoogteligging en het bijbehorende grondgebruik: akkerbouw, fruitteelt, dorpen en lintbebouwing op de hoger gelegen oeverwallen en stroomruggen en veeteelt ter plaatse van de lager gelegen kommen. De Langbroekerwetering met bospercelen en landgoederen vormt hierop een uitzondering.

Samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal - rivier

De gebiedsopbouw is ontstaan in de ijstijd en na die tijd door de inwerking van de Rijn. Bij Rhenen is hierdoor een scherp contrast ontstaan tussen de stuwwal en de laaggelegen, open rivierloop. Meer naar het westen bestaat de overgang uit een steilrand en een kampengebied op de flank van de Utrechtse Heuvelrug. tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Kromme Rijn is een kwelrijk kommengebied ontstaan, waarin bij de gebiedsontginning de Langbroekerwetering is gegraven.

De Kromme Rijn als vesting en vestiging

De Kromme Rijn is al eeuwen een gebied van verdedigen en vestigen. In de Romeinse tijd als onderdeel van de Limes en in de middeleeuwen als transportroute tussen Utrecht en Dorestad, waarlangs de dorpen zijn ontstaan. Het gebied kenmerkt zich door zeer hoge archeologische waarden. Belangrijk is hierbij de samenhang tussen de verschillende cultuurhistorische elementen en structuren. De rivier had ook een plaats in het defensiemechanisme van de nabijgelegen Nieuwe hollandse Waterlinie. Hierbij werden de laaggelegen gebieden voor inundatie benut en werden op de hogere delen de extra versterkingen (forten) gebouwd.

Ambitie Natuurbeheer

Afwisseling is het kernwoord voor de natuur in het Kromme Rijngebied. De variatie in hoog en laag, droog en vochtig, zuur en kalkhoudend, voedselarm en voedselrijk en bos en grasland, leidt tot de gevarieerde natuur die kenmerkend is voor het gebied, met name het Langbroekse. Voor de bossen vormen haagbeuken- en essenbos en vochtig hakhout en middenbos de ambitie en op de flanken van de Heuvelrug dennen-, eiken- en beukenbos. De recente natuurgraslanden met ambitie vochtig hooiland zijn een waardevolle toevoeging aan de natuur in het Langbroekerweteringgebied. Op kwelrijke delen van de flank van de Heuvelrug behoort nat schraalland wellicht tot de mogelijkheden en op de hoogste delen, die eigenlijk al tot de Heuvelrug gerekend kunnen worden, droog schraalland.

Verspreid over het gebied tussen Heuvelrug en Kromme Rijn zijn percelen begrensd voor natuurontwikkeling, hetzij in de EHS, hetzij in de Groene Contour. Ter hoogte van Broekhuizen ligt een goede kans voor optimalisatie van de gehele gradiënt van de Heuvelrug naar de Kromme Rijn. Hier is het zaak de kwel te benutten voor de ontwikkeling van vochtige hooilanden en wellicht natte schraallanden hoger in de gradiënt. Op landgoed Kolland en ook elders in het gebied zijn de begrensde percelen bedoeld voor (hydrologische) afronding en voor het verbeteren van de aaneengeslotenheid (ecologische verbinding) van natuurgebieden.

Aan akkerflora van de basische bodems is nog veel eer te behalen in dit gebied, met name op de oeverwallen van de Kromme Rijn. Deze plantengroep is het sterkst achteruit gegaan van de Nederlandse (akker)flora. Het Kromme Rijngebied, waar vanouds veel bloemrijke korenakkers voorkwamen, biedt goede kansen voor herstel op oude akkerlocaties, zoals een voorzichtige start met natuurakkers op klei door het Utrechts Landschap reeds laat zien. Op de oude engen onderaan de Heuvelrug is het beheertype kruiden- en faunarijke akker ook een natuurdoel, maar dan voor de akkerflora van de zandgronden.

De ecologische kwaliteit van de Kromme Rijn wordt verbeterd door verbetering van de waterkwaliteit (o.a. slibvang) en de ontwikkeling van vochtige hooilanden en kleine stukjes moeras.

7.8 Noorderpark

Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering

Centraal in het deelgebied Noorderpark ligt een groot laagveenlandschap in een overgangsgebied dat loopt van de Utrechtse Heuvelrug tot aan de Vecht. Tussen de hogere zandgronden en de Vecht stagneerde het grondwater dat van de stuwwal afstroomde. Er ontstond een uitgestrekt veengebied van diverse samenstelling: zeggeveen direct gevoed door het kwelwater uit de Heuvelrug en bosveen dicht bij de Vecht, waar het oeverland regelmatig overstromd werd. Plaatselijk stagneerde ook neerslagwater.

Deze macrogradiënt van hoog naar laag en van grondwater naar rivierwater is bepalend voor veel sturende abiotische processen en daarmee voor het begrip van de verspreiding van de verschillende typen natuur en voor de ambities in dit gebied.

De macro gradiënt verloopt grofweg via drie fysisch-geografische eenheden:

- de zandgronden van de stuwwal
- het veengebied met droogmakerijen, open meren en verlandende petgaten en moerasnatuur,
- het rivierkleigebied nabij de Vecht

Veel van het centrale grote laagveengebied werd in de afgelopen eeuwen ontgonnen waardoor het huidige gevarieerde landschap van laagveenmoerassen met plassen, petgaten en hoogveenbossen naast cultuurgraslanden en droogmakerijen is ontstaan. Wat waar aanwezig is, is sterk bepaald door de hoeveelheid veen die ontwaterd, dan wel afgegraven is. Waar het veenpakket dik was bevinden zich nu de grote plassen, zoals die ten Noorden van het gebied (Loosdrechtse plassen). De ontginning vanuit petgaten waarbij het veen op legakkers geplaatst werd is nog in grote delen van het gebied te zien. De Molenpolder is zo'n waardevol gebied met goed bewaarde legakkers. De Gagel en De Veenderij zijn goed bewaard gebleven veengebieden zonder petgaten en legakkers. Op de overgang naar het zand zijn hier en door vrij ondiepe veenpakketten blijven liggen.

Alleen op de plek van de huidige Bethunepolder lag in het verleden wel een grote plas die rond 1880 met veel moeite drooggemalen is, waardoor het peil hier nu 2,5 m lager ligt dan in de omgeving. De sloten liggen hier dicht op elkaar om het continu toestromende grondwater te kunnen verwerken. De zandbodem van de sloten biedt weinig weerstand tegen het kwelwater waardoor hier een bijzonder rijk slotmilieu van basenrijk water ontstaan is. Een deel van het water wordt direct weggepompt ten dienste van de watervoorziening van Amsterdam. Duidelijk is dat deze diepgelegen polder sinds de aanleg veel water uit de omgeving onttrekt.

Direct ten zuiden van het Noorderpark bevindt zich eveneens een plas, namelijk de Grote Maarseveense Plas. Dit is een zandwinplas die in de zestiger jaren is gegraven op de plek van een zoddengebied, een ingreep met een grote hydrologische impact op de naturomgeving.

Binnen de macro gradiënt zijn twee grondwaterstromen van groot belang. In de eerste plaats het grondwater dat afkomstig is uit de Utrechtse Heuvelrug dat in westelijk richting stroomt naar de diep ontwaterde Bethunepolder. Waarschijnlijk speelt ook de Grote Maarseveense plas en de drinkwaterwinning bij Groenekan een rol bij deze stroming in het eerste watervoerende pakket.

In de tweede plaats is sprake van lokale grondwaterstromingen ten gevolge van polderpeil verschillen. Van oost naar west hebben de polders een steeds lager polderpeil waardoor aan de westelijke grens van de polders wegzijging plaatsvindt naar de naastgelegen polder en aan de oostzijde kweldruk ontstaat. Dit algemene beeld wordt met name in Polder Westbroek enigszins doorbroken vanwege de sterke kwel uit de Heuvelrug, waardoor er ook in oostelijke richting kweldruk kan ontstaan richting de Kerkeindse polder en Polder Huis te Hart.

Daarnaast zorgen kwelstromen van het ondiepe grondwater ten gevolge van door het veen lopende dekzandruggen voor het ontstaan van micro gradiënten.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

De laagveenmoerasnatuur, bestaand uit een complete overgangsreeks van helder water via verlanding tot rietland/drijfvel en trilveen naar laagveenbos, is internationaal van groot belang. Het kerngebied ervan is dan ook aangewezen als N2000-gebied en het in stand houden van deze verlandingscyclus is wel dé opgave voor dit gebied. Het gaat om de ontwikkelingsreeks van kranswier-, fonteinkruid- en krabbenscheervegetaties met de bijbehorende specifieke fauna zoals o.a. de groene glazenmaker, naar de diverse opvolgende stadia moerasnatuur. Hierin is het trilveen dat in het Noorderpark een zwaartepunt heeft, het meest bijzondere stadium met zeer zeldzame moerassoorten als slank wollegras, moeraskartelblad en draadzegge. Ook blauwgraslanden en laagveenbossen zijn hier bijzondere biotopen. Het beheer is er dan ook op gericht om de successie in deze stadia met hoge biodiversiteit te vertragen door beheermaatregelen als afplaggen, en om deze stadia uiteindelijk weer opnieuw te verkrijgen vanuit nieuw te graven petgaten. Ze komen vooral voor in de Westbroekse Zodden en de Oostelijke Binnenpolder van Tienhoven en in een wat minder soortenrijke variant in de Molenpolder. Een enkel blauwgrasland, evenals goed ontwikkelde laagveenbossen, komen in de Gagelpolder en Ruigenhoekse polder voor buiten het N2000-gebied. Een belangrijke randvoorwaarde voor de instandhouding van deze natte natuur is de aanwezigheid van kwelwater. Het kwelwater uit de Utrechtse Heuvelrug is eeuwenoud en daardoor rijk aan kalk, ijzer en carbonaat, maar arm aan stikstof en fosfaat. Door de constante aanvoer van schoon kwelwater worden verontreinigingen als het ware 'weggedrukt', wat de diversiteit van de aanwezige natuur ten goede komt. Ook de bijzondere fauna is veelal afhankelijk van een evenwichtig laagveenmoeras (voortplantingsbiotoop) en goede watercondities (foerageerbiotoop). Het Vogelrichtlijngebied is nog een stuk groter dan het Habitatrichtlijngebied. Diverse zeldzame broedvogels, zoals grote karekiet, snor, blauwborst, purperreiger, roerdomp en zwarte stern komen hier voor of hebben hier hun foerageergebied. De krabbenscheervelden die in een aantal sloten en petgaten aanwezig zijn, zijn van levensvoorwaarde voor de groene glazenmaker.

Direct ten noorden van de stad Utrecht is in de Gagelpolder een bosgebied aangelegd afgewisseld met moeras, grasland en veel sloten. Het is een recreatiegebied met als nevenfunctie natuur, dat door z'n grootte ondersteunend is voor het aangrenzende natuurgebied in de EHS.

In de meer oostelijk gelegen polders, Polder Achttienhoven tot aan Hollandsche Rading op de overgang naar het zandgebied, is in het landbouwgebied een groot areaal met bijzondere water- en moerasplanten in sloten en slootoevers aanwezig, hetgeen eveneens sterk samenhangt met de waterkwaliteit.

Gebiedskarakteristiek - Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte.

In het Noorderpark liggen een droogmakerij en opstreckende ontginningen.

Door het gebied loopt ook een deel van de Nieuw Hollandse Waterlinie met de hoofdweerstandslin, forten en andere objecten en de inundatiegebieden.

Zie ook het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/> en <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/linies/>

Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende landschappen spreken tot de verbeelding. Landschappelijk gezien behoort het Groene Hart tot de meest diverse van de twintig Nationale Landschappen. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukke, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinies, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.). Diversiteit biedt inwoner en bezoeker de keuzemogelijkheid om te verblijven of te recreëren in een rustige of juist een dynamische omgeving.

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.)

De (veen)weidegebieden in het Groene Hart zijn het meest kenmerkend voor dit Nationaal Landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte. Door toevoeging van meer grootschalige bebouwing, windmolens en boselementen kan het gevoel van openheid snel worden aangetast. Openheid is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van grote delen van het Groene Hart is een schaars goed in de volle Randstad. Inwoners van de Randstad hebben behoefte aan deze openheid, als contrast tot de bebouwde rand er omheen.

Rust en stilte

Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Mensen komen naar het gebied om te 'onthaasten'. Het vormt een belangrijk contrast met het leven in de stad. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat. Ook in het Groene Hart hebben openheid en rust en stilte een 'nachtelijke kant'. De hemelhelderheid in het Groene Hart kent een groot verloop van de donkerte in de Lopikerwaard tot de oplichtende hemel nabij Utrecht, Maarssen, Woerden en Mijdrecht.

Ambitie Natuurbeheer

De belangrijkste natuurdoelen voor het Noorderpark zijn de verschillende stadia van de verlandingsreeks van kranwierwater, trilveen, nat schraalland, veenmosrietland en moerasheide. Dit zijn de habitattypen met de bijbehorende flora- en faunasoorten, waarvoor het gebied is aangewezen als N2000 gebied Oostelijke Vechtplassen. Recent is veel onderzoek gedaan naar de hydrologische situatie die daarvoor nodig is, met name in het kader van de herstelstrategie voor het N2000 gebied. De geplande maatregelen beogen een toename van kwelwater in het maaiveld, vermindering van uitspoeling van nutriënten uit de landbouwgebieden, instellen van een flexibel peilbeheer en vermindering/uitsluiting van inlaat van Vechtwater. Van belang is ook de samenhang met het aangrenzende Vechtplassengebied in Noord-Holland. Recent is bij de Ankeveense Plassen een grote faunapassage onder de N236 gerealiseerd, die kan voorzien in een betere uitwisseling van organismen, mogelijk ook voor de otter, richting het Noorderpark.

In het Noorderpark zijn de afgelopen decennia veel landbouwgronden verworven voor natuur. Deze en de resterende percelen zijn in de eerste plaats belangrijk om de hydrologische maatregelen te kunnen nemen, waar het natuurgebied als geheel zo afhankelijk van is. Daarnaast worden de nieuwe percelen benut voor uitbreiding van de belangrijke beheertypen. De percelen worden – afhankelijk van de lokale mogelijkheden - diep ontgraven om de waardevolle verlandingsstadia op gang te brengen of alleen van de voedselrijke bovengrond ontdaan voor de ontwikkeling van nat schraalland. Op wat voedselrijkere plaatsen kunnen rietlanden en andere moerassen en

ook vochtige hooilanden bijdragen aan de diversiteit van het gebied en internationaal belangrijke soorten, met name in het Vogelrichtlijngebied.

Voor de ontwikkeling van de genoemde natuurdoelen is het soms nodig om kwalitatief minder waardevolle laagveenbossen, graslanden of veenmosrietlanden af te graven om de successie opnieuw te laten beginnen, mits aan een aantal randvoorwaarden voldaan kan worden. Voor graslanden waar de omstandigheden niet geschikt zijn of kunnen worden gemaakt voor bovengenoemde doelen hebben wij de ambitie vochtig hooiland of kwalitatief hoogwaardig kruiden- en faunarijke grasland. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Bethunepolder. Hakhoutbeheer van elzenbos heeft te weinig meerwaarde om de hoge kosten te rechtvaardigen.

In het nieuwe recreatiegebied ten noorden van de stad Utrecht zijn bossen en graslanden aangelegd die zich kunnen ontwikkelen tot haagbeuken- en essenbossen, vochtige hooilanden en kruiden- en faunarijke graslanden. In de oostrand van het Noorderpark, op de flank van de Heuvelrug, kan de kwaliteit van de verspreid liggende bospercelen worden verhoogd door omvorming van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoort, bestrijding van Amerikaanse vogelkers en natuurgericht beheer. Graslanden kunnen ontwikkeld worden tot droog schraalland en op oude akkerlocaties is het natuurdoel behoud van de akkerflora in flora- en faunarijke akkers.

7.9 Vechtvallei

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

De Vecht en de Angstel hebben in de Vechtvallei, waar nog in 1500 voor Chr. een groot hoogveengebied lag, oeverwallen en komklei afgezet. De zo ontstane kleizone langs de Vecht kende met name een bloeitijd in de 17e en 18e eeuw, toen hier tussen de verspreid gelegen middeleeuwse kastelen veel buitenplaatsen aangelegd werden. Vaak zijn ze voorzien van parkbossen en hakhoutpercelen achter hun met sierhekken omgeven landhuizen, waarmee ze de Vecht een eigen gezicht geven. De riviertjes Angstel en Aa behoorden tot het Vechtsysteem en hebben eveneens, zij het tamelijk lage, oeverwallen gevormd. In het noorden zijn het de veenriviertjes Gein en Winkel, die met hun kronkelend verloop en hun moerassige oevers en oeverlanden het landschapsbeeld bepalen. De relatief hoge ligging van de Vechtvallei tussen twee grote natte gebieden, de Venen en het Vechtplassengebied, heeft ook geleid tot de nodige infrastructuur in dit gebied, te weten de A12, het Amsterdam-Rijnkanaal en de spoorlijn Amsterdam-Utrecht. Het ecologische verbinden van de Venen en het Vechtplassengebied is een belangrijke, maar lastige opgave, die in dit deelgebied gerealiseerd moet worden.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Op de landgoederen langs de Vecht komen (vochtige) loofbossen en vaak lanenrijke parkbossen met bijzondere stinzenflora en een rijkdom aan specifieke paddenstoelen van de kleibossen voor. Nijenrode is zo'n lanenrijk landgoed dat nationaal aan de top staat wat paddenstoelenrijkdom betreft. Behalve parkbossen zijn op de landgoederen ook vaak schrale gazons met stinzenflora aanwezig en wordt hakhout, veelal van es en iep, in stand gehouden. De Vecht zelf heeft doorgaans een smalle moerasoever. De Aa en Angstel hebben bredere moerasoevers en nog enkele, vaak fragmentaire, oeverlandjes. In enkele oeverlandjes langs de Angstel en op enkele eilandjes in de Vecht heeft het zeldzame zomerklokje een groeiplaats in het rietland. Maar vooral langs de Winkel en het Gein komen bredere rietlanden, moerasjes en vochtige hooilanden voor. Veel van deze oeverlandjes vallen onder de NBwet.

De meeste polders in de Vechtvallei zijn open landschappen met veel sloten. Met name Polder Baambrugge en de Hoekerpolder hebben een rijke watervegetatie in de sloten en in Polder Mijnden broeden veel weidevogels.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte.

Door het gebied loopt ook een deel van de Nieuw Hollandse Waterlinie met hoofdweerstandslinje, de forten Nieuwersluis en Spion en de andere objecten en de inundatievelden. En de Stelling van Amsterdam met batterijen en liniedijk tussen Fort Abcoude en Fort Nigtevecht.

Zie ook het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/> en

<https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/linies/>

Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde, die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende landschappen spreken tot de verbeelding. Landschappelijk gezien behoort het Groene Hart tot de meest diverse van de twintig Nationale Landschappen. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukte, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinies, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.). Diversiteit biedt inwoner en bezoeker de keuzemogelijkheid om te verblijven of te recreëren in een rustige of juist een dynamische omgeving.

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.)

De (veen)weidegebieden in het Groene Hart zijn het meest kenmerkend voor dit Nationaal Landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met

smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkjes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte. Door toevoeging van meer grootschalige bebouwing, windmolens en boselementen kan het gevoel van openheid snel worden aangetast. Openheid is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van grote delen van het Groene Hart is een schaars goed in de volle randstad. Inwoners van de randstad hebben behoefte aan deze openheid, als contrast tot de bebouwde rand er omheen.

Rust en stilte

Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Mensen komen naar het gebied om te 'onthaasten'. Het vormt een belangrijk contrast met het leven in de stad. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat. Ook in het Groene Hart hebben openheid en rust en stilte een 'nachtelijke kant'. De hemelhelderheid in het Groene Hart kent een groot verloop van de donkerte in de Lopikerwaard tot de oplichtende hemel nabij Utrecht, Maarsse, Woerden en Mijdrecht.

Ambitie Natuurbeheer

De park- en stinzenbossen, vochtige hakhoutbossen en andere vochtige bossen op de buitenplaatsen van de Vechtzone, inclusief de daarin gelegen lanen, vormen de ecologische ruggengraat van dit deelgebied.

Nabij de Vechtplassen maken ook nattere gebieden deel uit van dit deelgebied. De polder Mijnden kan ontwikkeld worden tot vochtig hooiland, waar ook de weidevogels van zullen profiteren. De ambitie voor het trekgebed van de Scheendijk is kranzwierwater en bij Loenen en Vreeland is het natuurdoel een afwisseling van de typische laagveen natuur, met onder andere hoog- en laagveenbos en nat schraalland.

Rondom Breukelen zijn percelen landbouwgrond begrensd als Groene Contour ter versterking van de EHS. Op de lagere gronden is vochtig hooiland het natuurdoel, op de drogere gronden op de stroomrug kunnen kwalitatief hoogwaardige kruiden- en faunarijke graslanden op klei worden ontwikkeld. De ecologische kwaliteit van de Vechtzone als geheel wordt hierdoor versterkt. Nieuw bos is in beperkte mate gewenst, mits het past in de cultuurhistorische situatie.

De Vecht en de kleinere veenriviertjes vormen ecologische verbindingzones in het agrarische landschap. Kwaliteitsverbetering is mogelijk door herstel van oeverzones (moeras) en oeverlandjes (nat schraalland en vochtig hooiland) en verbetering van de waterkwaliteit.

De ecologische verbinding tussen de Venen en het Vechtplassengebied moet met name gestalte krijgen in de vorm van het beheertype moeras.

7.10 Midden West

Gebiedskarakteristiek - Systeembenadering:

Deelgebied Midden West is een veenweidelandschap op de plaats van een uitgestrekt laagveen- en kleigebied doorsneden met rivieren (Oude) Rijn en riviertjes (Meije, Oude Meije en Grecht, Bijleveld). Vanaf de 10e eeuw vonden ontginningen plaats vanaf de oeverwallen langs deze riviertjes. Vanwege de gebogen loop van de (Oude) Meije ontstond in Polder Zegveldbroek een sterk waaivormige verkaveling. Niet overal is het veenpakket verdwenen door ontwatering en inklinking. Op de natste plekken, zoals in het N2000 gebied De Meije, is het veen gebleven, evenals in het nu hoog in de Grecht gelegen natuurgebied de Kamerikse nessen, is veel veen gebleven. Aan de zuidzijde wordt het gebied begrensd door een kleistroom afgezet door de Rijn, waarvan de Oude Rijnloop resteert. Deze oeverwal langs de Oude Rijn, tevens de noordgrens van het Romeinse rijk, was de ontginningsbasis voor het veengebied ten noorden ervan. Hoe verder het veen inklonk hoe moeilijker het water weg kon. Dijken werden verhoogd en de polders moesten via molens en later gemalen, hun overtollig water uitslaan naar weteringen en rivieren. Het verklaart waarom het gebied zo rijk is aan sloten en weteringen. Tegenwoordig speelt veen nog steeds een belangrijke rol, vooral door de bodemdaling die door de verdroging van het veen veroorzaakt wordt.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

De kernkwaliteiten zijn de verspreid gelegen blauwgraslanden, zowel op veen als op klei, het veenweidegebied met een rijkdom aan brede sloten en met weidevogelgebieden in de polders met een hoge grondwaterstand, de riviertjes met moerasoeveren en de landgoederen met vochtige loofbossen op de rivierklei van de (Oude) Rijn.

De niet verveende gebieden zijn eeuwenlang in gebruik geweest voor de landbouw. Omdat de schaarse mest dicht bij huis gebruikt werd, zijn verder weg van de bebouwing uitgestrekte oppervlaktes blauwgrasland ontstaan. In de winter stonden de graslanden tijdelijk blank. Er zijn nog enkele kleine, verspreid door het gebied gelegen, restanten over: de Schraallanden langs de Meije, Armenland Ruwel en enkele nog kleinere. Het zijn vrijwel allemaal beschermde natuurmonumenten. De Schraallanden langs de Meije behoren tot het N2000 gebied Nieuwkoopse Plassen en de Haeck. Het betreft een soortenrijk nat schraallanden complex, met veel klokjesgentiaan en zeldzame zeggensorten. Een andere hotspot betreft de Kamerikse nessen, een serie blauwgrasland-eilanden op veen die hoog in de Grecht liggen. Deze hotspots hebben met elkaar gemeen dat ze hoger liggen dan de omgeving, omdat in het natuurgebied een hoger waterpeil wordt gehandhaafd dan in de agrarische omgeving. Daardoor hebben ze minder last van inklinking maar hebben ze ook last van verzuring

omdat de vroegere inundaties niet meer plaatsvinden. Toch zijn het nog bijzondere terreinen die onderling tamelijk verschillend van karakter zijn. Voor deze terreinen liggen herstelplannen klaar of zijn in uitvoering; de mogelijkheden zijn echter beperkt vanwege de geringe afmetingen temidden van agrarisch gebied met laag waterpeil.

Tegen het dorp Kockengen ligt een succesvol natuurbouwproject 'polderreservaat Kockengen' uit de beginjaren 80 met een orchideeënrijk nat schraalland en soortenrijke moerasoeveren en watervegetaties. Het reservaat geeft de natuurpotentie van de omringende polder weer.

De open polders Spengen en Teckop zijn goede weidevogelgebieden. In het westen, in de open polders van Zegveld en Kamerik, zijn veel sloten rijk aan waterplanten. Met name krabbenscheer is een zeldzame soort die hier in de brede sloten en wateringen goed gedijt. Deze soort is van belang voor de groene glazenmaker, een internationaal beschermde libel.

Enkele riviertjes met hun moerassige oevers, zoals de Grecht en de Bijleveld, zijn van belang als ecologische verbindingzone.

Behalve op veen zijn er ook hotspots op klei. Zo is een mislukte kleiafgraving langs het riviertje de Bijleveld uitgegroeid tot een basisch nat schraalland, met een kenmerkende kalkminnende flora, die zeldzaam is in Nederland. Moeraswespenorchis is hier talrijk aanwezig en het gebied is in goede conditie. De zaadvoorraad van dit terrein wordt vlakbij toegepast voor de ontwikkeling van schraallanden bij Haarzuilens.

Een ander biotoop rijk aan specifieke natuurwaarden betreft de parkbossen op klei, zoals die van Landgoed de Haar te Haarzuilens, het Vijverbos te Harmelen en Park Bredius te Woerden. Het zijn in de 19^e eeuw aangelegde parkbossen met veel waterpartijen en lanen, rijk aan oude bomen met veel broedvogels, stinzenflora en een specifieke paddenstoelenflora van kleibossen met een hoog aandeel aan soorten die nationaal zeldzaam en bedreigd zijn. In de omgeving van Haarzuilens wordt door Natuurmonumenten een recreatiegebied aangelegd met een belangrijke natuurfunctie, grenzend aan een oud cultuurlandschap en in de directe nabijheid van de stad Utrecht. Zowel natuurkokers, nat schraalland, als vochtige hooilanden en mogelijk ook nog een parkbosuitbreiding worden hier ontwikkeld over een grote oppervlakte.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte.

Zie ook het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/>

Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende landschappen spreken tot de verbeelding. Landschappelijk gezien behoort het Groene Hart tot de meest diverse van de twintig Nationale Landschappen. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukte, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinies, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.). Diversiteit biedt inwoner en bezoeker de keuzemogelijkheid om te verblijven of te recreëren in een rustige of juist een dynamische omgeving.

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.)

De (veen)weidegebieden in het Groene Hart zijn het meest kenmerkend voor dit Nationaal Landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen, met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte. Door toevoeging van meer grootschalige bebouwing, windmolens en boselementen kan het gevoel van openheid snel worden aangetast. Openheid is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van grote delen van het Groene Hart is een schaars goed in de volle randstad. Inwoners van de randstad hebben behoefte aan deze openheid, als contrast tot de bebouwde rand er omheen.

Rust en stilte

Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Mensen komen naar het gebied om te 'onthaasten'. Het vormt een belangrijk contrast met het leven in de stad. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat. Ook in het Groene Hart hebben openheid en rust en stilte een 'nachtelijke kant'. De hemelhelderheid in het Groene Hart kent een groot verloop van de donkerte in de Lopikerwaard tot de oplichtende hemel nabij Utrecht, Maarssen, Woerden en Mijdrecht.

Ambitie Natuurbeheer

Een belangrijke opgave ligt in het behoud van de laatste stukjes nat schraalland. Bij De Meije en Armenland Ruwiel zijn daarvoor enkele aangrenzende landbouwgronden begrensd en worden op korte termijn ingericht. Na

functieverandering kan het peil verhoogd worden zodat de hydrologische situatie in het bestaande natuurgebied enigszins verbeterd. Het natuurdoel voor de nieuwe percelen is nat schraalland, zodat het geheel na realisatie een grotere oppervlakte krijgt en daarmee minder kwetsbaar is. Voor de Kamerikse Nessen is verbetering van de waterkwaliteit van de Grecht noodzakelijk, omdat met dit water – zo gauw het schoon genoeg is – de nessen moeten worden bevoeid om verdere verzuring van het nat schraalland te voorkomen. In het gebied Haarzuilens wordt op dit moment volop gewerkt aan de recreatieve doelstellingen. De nieuwe haagbeuken- en essenbossen, vochtige hooilanden en kruiden- en faunarijke graslanden zullen op termijn zeker ook natuurwaarden krijgen, vergelijkbaar met de actuele situatie in bijvoorbeeld het Vijverbos bij Harmelen.

De ecologische verbindingzone tussen Haarzuilens en de Sniep (Groot Wilnis Vinkeveen) moet geschikt worden voor soorten van nat schraalland, vochtig hooiland en moeras.

In de Polder Rietveld (verworven percelen en groene contour) ligt de ambitie bij vochtige hooilanden. Hiervan profiteren ook de weidevogels.

7.11 Zuid West

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Het deelgebied Zuid West is aan de zuidzijde gevormd door zand- en kleiafzetting vanuit de Lek en aan de oost en noordoost zijde door afzettingen vanuit de meanderende Hollandse IJssel en aan de noordzijde vanuit de Oude Rijn. Vervolgens heeft in het midden en westen van het deelgebied in het Holoceen veenvorming plaatsgevonden. Daarover is later nog een laag klei afgezet. De dikte van het kleipakket is verschillend, het neemt vanaf het oosten naar het westen in dikte af en is aan de noordwestzijde nauwelijks meer aanwezig.

Doordat het veen onder de klei ging inklinken kwamen de rivierbeddingen met hun oeverwallen tenslotte hoger te liggen dan de rest van het landschap. Oude rivierlopen die dichtslibden met klei zijn nu nog zichtbaar in het landschap als stroomruggen. Deze aardkundig waardevolle stroomruggen bestaan vaak uit kalkhoudende klei waardoor ook voor natuur meer diversiteit ontstaat. Bovendien ontbreekt onder de stroomruggen het veen, het zandprofiel onder de klei is van belang vanwege de doorlatenheid van kwelwater. Rond 1100 kwam de bedijking op gang en werd het gebied vanaf de oeverwallen ontgonnen. De ontwateringssloten werden loodrecht op de oeverwallen gegraven over een vaste, van te voren afgesproken, afstand. Aan het einde van de sloten werd een kade opgeworpen om het ontgonnen blok te beschermen tegen wateroverlast van het achterland. Deze kade werd met houtgewas beplant. Toen het achterland vanaf de andere kant ook ontgonnen werd, werd ook aan die zijde een houtkade opgeworpen tegen wateroverlast. Hierdoor zijn op veel plaatsen de dubbele houtkades ontstaan, die kilometers lang door het gebied lopen en nu als ecologische verbindingzone fungeren. Ook de oeverwallen van de veenriviertjes de Lange Linschoten en de Vlist waren de basis voor ontginningen. Veel sloten en weteningen waren nodig om het gebied te ontwateren en waardoor een waterrijk polderlandschap ontstond. Tegenwoordig speelt veen nog steeds een belangrijke rol, vooral door de bodemdaling die door de verdroging van het veen veroorzaakt wordt.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Ecologische kernkwaliteiten zijn, naast het weidevogelgebied, vooral de houtkaden en vochtige bossen op klei. Daarnaast gaat het om een groot poldergebied met incidenteel een bloemrijk vochtig hooiland en een rijkdom aan sloten en slootkanten met over het algemeen een beperkte soortenrijkdom.

De vele lengtes brede houtkaden, die de grens vormen van de ontginningspercelen, vormen nu een belangrijke biotoop voor vogels en kleine zoogdieren. Ze zijn afwisselend van samenstelling met dichte delen met oud elzenhakhout en opener en bloemrijkere delen en functioneren als verbindingzones door het open land. Verspreid door het gebied komen zgn. pestbosjes in de uithoeken van graslanden voor. Ze zijn van belang als wisselende slaapplek voor purperreigers en mogelijk ook stapstenen voor andere bossoorten. Incidenteel zijn in de Lopikerwaard bloemrijke slootoevers te vinden met grote ratelaar, moeraskartelblad en echte koekoeksbloem. Een zeldzame soort als krabbenscheer wordt spaarzaam in sloten en weteningen aangetroffen. Het recent gerealiseerde natuurontwikkelingsgebied in Willeskop is aantrekkelijk voor moerasvogels. In het deel dat is ingericht voor vochtig hooiland zijn de eerste orchideeën verschenen. Rond twee cultuurhistorisch waardevolle eendenkooien in de polder Broek en Blokland liggen vochtige hooilanden en soortenrijke slootoevers met veel dotterbloemen. Specifieke natuurwaarde van vochtige bossen op klei zijn te vinden op Landgoed Linschoten, een landgoed met een bijzondere historische gelaagdheid qua parkaanleg en een rijke stinzenflora. Vochtige bossen, waterpartijen en lanen bieden een rijke biotoop voor bosvogels. Het landgoed is door de omvang een belangrijke kerngebied voor bossoorten in het verder vrij open landschap. In grote delen van het gebied treedt lichte kwel op vanuit de hoger gelegen oeverwallen langs de Hollandse IJssel en Oude Rijn en de stroomruggen van de verdwenen rivieren. Daardoor hebben de sloten een goede waterkwaliteit, met onder andere veel heikikkers en soms rugstreeppadden. Langs de Hollandse IJssel ten noordwesten van IJsselstein wordt een recreatiegebied met nevenfunctie natuur aangelegd. De natuur op de rivierklei in de vorm van vochtige bossen, graslanden en moeras is hier zeker kansrijk.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte.

Zie ook het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/>

Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende landschappen spreken tot de verbeelding. Landschappelijk gezien behoort het Groene Hart tot de meest diverse van de twintig Nationale Landschappen. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukte, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinies, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.). Diversiteit biedt inwoner en bezoeker de keuzemogelijkheid om te verblijven of te recreëren in een rustige of juist een dynamische omgeving.

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.)

De (veen)weidegebieden in het Groene Hart zijn het meest kenmerkend voor dit Nationaal Landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte. Door toevoeging van meer grootschalige bebouwing, windmolens en boselementen kan het gevoel van openheid snel worden aangetast. Openheid is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van grote delen van het Groene Hart is een schaars goed in de volle randstad. Inwoners van de randstad hebben behoefte aan deze openheid, als contrast tot de bebouwde rand er omheen.

Rust en stilte

Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen) weidekarakter. Mensen komen naar het gebied om te 'onthaasten'. Het vormt een belangrijk contrast met het leven in de stad. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat. Ook in het Groene Hart hebben openheid en rust en stilte een 'nachtelijke kant'. De hemelhelderheid in het Groene Hart kent een groot verloop van de donkerte in de Lopikerwaard tot de oplichtende hemel nabij Utrecht, Maarssen, Woerden en Mijdrecht.

Ambitie Natuurbeheer

In de natste natuurgebieden midden in de polders, zoals polder Blokland en polder Ruige Weide, is het natuurdoel nat schraalland en vochtig hooiland en in de weidevogelkerngebieden tevens vochtig weidevogelgrasland. In het westelijk deel van Willeskop is de ambitie moeras.

Langs de Hollandse IJssel is het natuurdoel ook gericht op botanische kwaliteiten, omdat de abiotische omstandigheden gevarieerder zijn. Hier zit soms kalkrijk zand in de ondergrond, wat mogelijkheden biedt voor kalkrijke vormen van nat schraalland, terwijl ook moerasjes, vochtige hooilanden, beek- en rivierbegeleidend bos en haagbeuken- en essenbos een plek kunnen krijgen in een gevarieerd natuurgebied. Langs de Hollandse IJssel sluit dit aan op de reeds aanwezige en nog te ontwikkelen recreatienatuur. Op de dijken kan zich bij goed beheer glanshaverhooiland ontwikkelen.

Op landgoed Linschoten vormen park- en stinzenbos, vochtig hakhout en middenbos en haagbeuken- en essenbos de belangrijkste natuurdoelen. Het laatste type is ook het natuurdoel voor de diverse voormalige defensie terreinen in de Lopikerwaard. Voor de houtkades geldt dat goed onderhoud als landschapstype houtwal en houtkade de functie als ecologische verbindingzone borgt.

7.12 Vianen

Gebiedskarakteristiek – Systeembenadering

Het deelgebied ligt op de overgang van het rivierengebied naar het veenweidegebied. Het landschap is vooral gevormd door de zich steeds verleggende, meanderende, rivieren. Hierdoor is op een kleine oppervlakte een grote variatie aan landschapsvormen ontstaan. De rivier vormde oeverwallen van zandig materiaal en in de overstroomde vlaktes verder van de rivier warden de zogenaamde kommen, de lichtere kleideeltjes, afgezet. In deze van nature nattere gebieden kon in sommige gevallen, ook veenvorming plaatsvinden. De niet-bedijkte rivier kon zijn loop ook verleggen. Daarbij werd een nieuwe geul gevormd en kon de oude geul verlanden. In het deelgebied hebben voorlopers van de Lek op deze manier een afwisseling van komgronden en stroomruggen gevormd. Vianen ligt hier temidden van een hoge stroomrug. Vanaf de 12e eeuw werd begonnen met het ontginnen van de lagere komgronden. Door de aanleg van dijken werden nieuwe overstromingen zoveel mogelijk beperkt. Toch konden ook deze dijken het water niet altijd tegenhouden; op sommige plaatsen bezweek de dijk soms, waarna onder de druk van het rivierwater direct achter de dijk een diep kolk gat ontstond, een wiel. Om het water sneller af te voeren zijn sloten en weteringen gegraven. Aan de westzijde van het deelgebied is, als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Diefdijk aangelegd. Het deelgebied wordt doorsneden door het Merwedekanaal en twee autosnelwegen, de A2 en de A27. Deze vormen een barrière waardoor diersoorten zich minder goed door het gebied kunnen verplaatsen. Met de verbreding van de A2 is een ecoduct aangelegd.

Gebiedskarakteristiek – Ecologische kernkwaliteiten

Eén van de meest kenmerkende natuurelementen in Vianen is het grote griendencolplex in de polders Bolgerijen en Autena. Dit griendencolplex behoort tot de grootste in Nederland en is tevens het grootste

griendencomplex in de provincie Utrecht. Behalve cultuurhistorisch zijn deze grienden ook in ecologisch opzicht waardevol. Diverse minder algemene mosssoorten komen in deze vochtige biotoop voor. Grienden vergen echter een intensief beheer en het behoud is daardoor kostbaar. Sommige grienden worden om deze reden omgevormd naar natuurbos.

De tevens in de polders Autena en Bolgerijen gelegen vochtige hooilanden zijn van grote ecologische waarde. Hier komen typerende schraalgraslandsoorten, zoals moeraskartelblad, voor. De afwisseling van hooilanden en grienden trekt ook een grote verscheidenheid aan diersoorten aan. Enkele natte graslanden bij de Waai, in het zuidoosten van het plangebied, zijn botanisch erg interessant. Ook komen hier rietlanden en extensief beheerde graslandcomplexen voor. Ook het kleinschalig cultuurlandschap met dotterbloemrijke slootoevers, grienden, oude boomgaarden en bosjes is een drager van natuurwaarden in het agrarische gebied.

Over de A2 ligt een ecoduct dat de Polders Autena en Bolgerijen verbindt. Reeën maken hier intensief gebruik van.

Gebiedskarakteristiek – Landschap

Dit gebied behoort tot het Groene Hart. De kernkwaliteiten van dit gebied zijn landschappelijke diversiteit, (veen)weidekarakter, openheid en rust en stilte.

Zie ook het katern Groene Hart van de Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/alle-onderwerpen/kwaliteitsgids/groene-hart/>

Landschappelijke diversiteit

Landschappelijke diversiteit is een belangrijke belevingswaarde die ook bepaald wordt door de andere kernkwaliteiten. De zichtbare contrasten tussen de verschillende landschappen spreken tot de verbeelding. Landschappelijk gezien behoort het Groene Hart tot de meest diverse van de twintig Nationale Landschappen. De diversiteit ontstaat door contrasten tussen open-dicht, rust-drukke, groot-klein, droog-nat, bebouwd-onbebouwd en hoog-laag. De beleving van diversiteit wordt versterkt door kleinschalige elementen en structuren (sloten, dijken, molens) en grootschalige structuren (waterlinies, bebouwingslinten, droogmakerijen etc.). Diversiteit biedt inwoner en bezoeker de keuzemogelijkheid om te verblijven of te recreëren in een rustige of juist een dynamische omgeving.

(Veen)Weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.)

De (veen)weidegebieden in het Groene Hart zijn het meest kenmerkend voor dit Nationaal Landschap. Ze bestaan al duizend jaar en zijn ontstaan op basis van menselijke ingrepen in de fysieke ondergrond en waterhuishouding. Karakteristiek voor de (veen)weidegebieden zijn de verschillende verkavelingspatronen met smalle kavels en veel sloten en de aanwezigheid van kaden, dijkjes, lintdorpen, oude dorpskernen, kronkelende veenriviertjes, openheid, vee, (weide)vogels, rietlanden en moerassige delen. De veenweidegebieden zijn, ook op Europees niveau, de best bewaarde cultuurlandschappen die ingericht zijn voor de landbouw.

Openheid

Openheid wordt vooral als 'zicht' gedefinieerd. De mate van openheid in een gebied wordt bepaald door maat en schaal van het betreffende gebied, door elementen in en de randen van het gebied. Openheid is dus meer dan een groot leeg weidegebied of een open watervlakte. Door toevoeging van meer grootschalige bebouwing, windmolens en bouselementen kan het gevoel van openheid snel worden aangetast. Openheid is een kwetsbare kernkwaliteit. De openheid van grote delen van het Groene Hart is een schaars goed in de volle randstad. Inwoners van de randstad hebben behoefte aan deze openheid, als contrast tot de bebouwde rand er omheen.

Rust en stilte

Deze kernkwaliteit is een belangrijke gevoelswaarde van het Groene Hart. Zij is nauw gerelateerd aan openheid en (veen)weidekarakter. Mensen komen naar het gebied om te 'onthaasten'. Het vormt een belangrijk contrast met het leven in de stad. Het kent een grote waardering en is van belang voor een goed en gezond woon- en vestigingsklimaat. Ook in het Groene Hart hebben openheid en rust en stilte een 'nachtelijke kant'. De hemelhelderheid in het Groene Hart kent een groot verloop van de donkerte in de Lopikerwaard tot de oplichtende hemel nabij Utrecht, Maarssen, Woerden en Mijdrecht.

Ambitie Natuurbeheer

De grootste natuurwaarden van Vianen liggen in de vochtige hooilanden en het vochtig hakhout (grienden). Omdat er sprake is van een behoorlijk goed aaneengesloten natuurgebied is het peilbeheer hier goed op ingesteld. Ook de voormalige grienden doen mee in dit geheel. Rondom het griendengebied is in de Groene Contour dit complex van vochtig hooiland, hakhout en plaatselijk een moerasje, nog verder uit te breiden.

Er is ook veel vochtig productiebos. De kwaliteit van dit bos kan worden verhoogd door omvorming van uitheemse naar inheemse hoofdboomsoort en natuurgericht beheer. Met name ten zuidwesten van de bebouwingskern van Vianen liggen verspreid verschillende bouselementen. Behoud en versterking van deze landschappelijke structuur maakt het mogelijk dat dieren en planten zich tussen deze kleine natuurelementen, de Polder Autena en de uiterwaarden, kunnen verplaatsen.

Bijlage 1 Regionale Maatwerkpakketten in Utrecht

1. Hoge dichtheid weidevogels ('Hoge dichtheid weidevogels meer dan 150', 'Hoge dichtheid weidevogels meer dan 200' en 'Hoge dichtheid weidevogels meer dan 300')

In Utrecht liggen een aantal gebieden met een veel hogere weidevogeldichtheid (meer dan 150 paar/ 100 ha), wat extra belemmeringen oplevert voor de agrarische bedrijfsvoering. Aangezien de provincie in haar conceptvisie heeft aangegeven, de weidevogels in deze kerngebieden te willen behouden, wil ze daarom drie regionale maatwerkpakketten creëren om deze agrariërs tegemoet te komen en het behoud van de weidevogels aldaar te realiseren: een pakket voor een weidevogeldichtheid van meer dan 150 paar per 100 ha, een pakket voor een dichtheid van meer dan 200 paar en een pakket voor een dichtheid van meer dan 300 paar.

Deze maatwerkpakketten moeten onderdeel zijn van het collectieve beheerplan en zijn zonder voldoende kuikenland niet aan te vragen. Voldoende kuikenland bedraagt ten minste 10% van de oppervlakte en kan gerealiseerd worden door zogenaamd 'zwaar beheer' (waarvan de gehele oppervlakte meetelt als kuikenland), via een beheer met maaitrappen (waarbij alleen de oppervlakte van de laatste strook, 10% dus, telt bij de oppervlakte kuikenland) of een combinatie van beide. De agrariër is dus verplicht het grasland te beheren met voldoende opgroeimogelijkheden voor de kuikens.

2. Regionaal maatwerkpakket 'Nestgelegenheid voor de zwarte stern' als toeslagpakket op weidevogelgrasland-rand

Het betreft een nieuw Regionaal Maatwerkpakket 'nestgelegenheid voor zwarte stern' dat als toeslag kan worden aangevraagd bij '01.01.05b kruidenrijke weidevogelgrasland-rand' en bij pakket 'A02.01.03a Botanische weiderand'. Door aangepast oeverbeheer worden voedsel en schuilplaatsen voor de kuikens verkregen. Door het uitleggen van vlotjes in sloten wordt nestgelegenheid geboden aan zwarte sterns. Er bestaat op dit moment geen pakket die dit mogelijk maakt.

In het Utrechtse veenweidegebieden broeden van oudsher veel zwarte sterns. De aanvragen worden gecoördineerd door een werkgroep die onderdeel is van de ANV 'de Utrechtse Venen' en die sinds 1998 actief is. In de periode 2006 – 2011 heeft dit project gelopen; het aantal deelnemers bedroeg de laatste jaren circa 60 agrariërs. Er broedden circa 180 paar zwarte sterns op de vlotjes. Dankzij het oeverbeheer is het broedsucces meer dan één.

De zwarte stern is een doelgroep van het Utrechtse soortenbeleid. De provincie wil dit beleid graag continueren en vastleggen door middel van dit maatwerkpakket.

Kaartbijlagen

De kaarten zijn te vinden op de webkaart van de provincie Utrecht.

<http://webkaart.provincie-utrecht.nl/> en selecteer hier de laag ontwerp natuurbeheerplan 2015.

De volgende kaartlagen kunt u hier vinden:

1. Begrenzing van natuurgebieden
2. Beheertypenkaart, onderdeel natuur
3. Beheertypenkaart, onderdeel agrarische natuur 1
4. Beheertypenkaart, onderdeel agrarische natuur 2
5. Beheertypenkaart, landschapszoekgebied
6. Probleemgebieden
7. Toeslagen
8. Ambitiekaart, onderdeel natuur
9. Ambitiekaart, deelgebieden
10. Ambitiekaart, onderdeel agrarische natuur 1
11. Ambitiekaart, onderdeel agrarische natuur 2
12. Beheertypenkaart, Regionaal Maatwerk

Deze maken integraal onderdeel uit van dit natuurbeheerplan.